

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

LIANA VENCKEVIČIENĖ

MULTIKULTŪRALIZMAS IR LIETUVOS
ŠVIETIMO POLITIKA

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
prof. dr. Š. Liekis

VILNIUS, 2009

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

MULTIKULTŪRALIZMAS IR LIETUVOS
ŠVIETIMO POLITIKA

Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62603S203

Vadovas

prof. dr. Š. Liekis

2009 12

Recenzentas

Atliko

ESAm8-01 gr. stud.

2009 12

L. Venckevičienė

2009 12

VILNIUS, 2009

TURINYS

ĮVADAS	4
1. MULTIKULTŪRALIZMAS DEMOKRATIJOS KONTEKSTE	8
1.1. Daugiaetniškumo ir daugiakultūriškumo perspektyva.....	8
1.1.1. Etniškumo samprata	9
1.1.2. Mažumų samprata.....	11
1.1.3. Multikultūralizmo samprata.....	13
1.2. Multikultūralizmo teorijos modeliai.....	14
1.2.1. Multikultūriškumo koncepcija ir kitų šalių patirtis.....	14
1.2.2. Multikultūralizmas Lietuvoje	20
1.3. Tarptautiniai teisiniai instrumentai	22
1.3.1. Žmogaus teisių samprata ir pagrindiniai dokumentai	22
1.3.2. Jungtinių Tautų organizacijos dokumentai.....	24
1.3.3. Europos Tarybos dokumentai	26
1.3.4. Europos Sąjungos teisiniai dokumentai	30
2. ŠVIETIMO POLITIKOS VERTINIMAS: MULTIKULTŪRALIZMO ELEMENTAI PAGRINDINIO UGDYMO MOKYKLOJE	31
2.1. Tyrimo metodologija: kokybinio metodo taikymas	31
2.1.1. Kokybinis švietimo politikos analizės instrumentas	31
2.1.2. Tyrimo imtis	33
2.2. Kokybinio tyrimo duomenys	34
3.2.1. Švietimo politikos įgyvendinimo vertinimas: ekspertų mokslininkų, valdininkų lygmuo ..	34
3.2.2. Švietimo politikos vertinimas: ekspertų mokytojų lygmuo.....	58
3.2.3. Ekspertų mokslininkų, valdininkų ir ekspertų mokytojų nuostatų lyginamoji analizė	65
IŠVADOS.....	71
REKOMENDACIJOS	72
LITERATŪRA	73
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	79
SANTRAUKA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	81
PRIEDAI	83

ĮVADAS

Šiandienos globalizacijos sąlygos atveria vis didesnes galimybes multikultūralizmo plėtrai, kultūrų integracijai ir dialogui. Dabartinių Vakarų Europos šalių etnis heterogeniškumas lemia multikultūrinės visuomenės kūrimąsi. Galimybė pažinti ir vertinti įvairias kultūras, skatinti pagarbą kultūrinei įvairovei reiškia ir Europos Sąjungos šalių, tarp kurių yra ir Lietuva, siekiais. Tačiau kaip ir kiekvienas reiškinys, multikultūralizmas įvairių šalių skirtingose visuomenėse gali būti suvokiamas skirtingai, o tai lemia išskylančias nevienodas diskusijas ir problemas, nagrinėjamas ne tik socialiniame, bet ir politiniame kontekste.

Darbo temos naujumas ir jos aktualumas

Multikultūralizmo ir *daugiakultūrinės visuomenės* sąvokos nuo XX a. devintojo dešimtmečio žengia per visą pasaulį.¹ Šio termino pagrindinės prasminės dalys „*etniškumas*“, „*kultūrinis pliuralizmas*“, „*kultūrinė tapatybė*“, „*kultūriniai konfliktai*“ yra XX a. išrasti terminai.² Tačiau kalbant apie Lietuvą įprasta vartoti *daugiatautės Lietuvos* sąvoką, nes istoriškai valstybę sudaro etniškai mišri visuomenė: skirtingų religijų, tautybių, kultūrų, tradicijų žmonės, kitaip dar vadinami „senosiomis mažumomis“. Šiuo atveju kalbama apie etniškai suvoktos kultūros nagrinėjimą socialiniu požiūriu. Kintanti realybė ir kitų šalių patirtis skatina minėtų sąvokų nagrinėjimą plačiame politinių diskusijų rate.

Modernėjančioje Lietuvoje *daugiakultūriškumo* ar *multikultūralizmo* terminai prigijo ne iš karto. „Naujadarų prasiskverbimas į mokslą, politinį gyvenimą ir kasdienybę yra įvykusių pokyčių suvokimo arba pakitusios savimonės padarinys.“³ *Daugiakultūriškumo* ar *multikultūralizmo* terminai Lietuvos viešojoje erdvėje įsitvirtino neseniai, „ypač intensyviai per paskutinius dešimt metų.“⁴ Šiandien šią sąvoką matome ir kai kuriuose švietimo politikos dokumentuose, ir 2003 m. Lietuvos etninės politikos koncepcijoje.⁵

„Lietuvos kultūros politikos vienas iš svarbiausių uždavinių yra remti Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų kultūrą ir švietimą.“⁶ Lietuvos Respublika vadovaudamasi demokratiškumo, tapatumo ir atvirumo principais įtvirtina kitų tautų Lietuvos piliečių kultūros teises, sudaro sąlygas įsijungti į šalies gyvenimą, puoselėja jų kultūros tradicijas, remia TM kultūros programas, skatina kultūrinius ryšius.⁷ Pagrindiniai valstybės principai kuriant ir įgyvendinant etninę politiką yra:

¹ Žr.: Potašenko G. Daugiaperspektyvinis žvilgsnis į Lietuvos Didžiąją kunigaikštystę. Tautinių naratyvų likimai. Atiduota spaudai. 2009, p. 3.

² ten pat.

³ ten pat.

⁴ ten pat.

⁵ Žr.: Lietuvos etninės politikos koncepcija 2003 m.—URL:

http://www.tmid.lt/images/source/attachments/tm_koncepcija.pdf [žiūrėta 2009 09 02]

⁶ Žr.: Petrauskas A. Kultūrinė integracija—tautiškumo puoselėjimas ir tautinio identiteto išsaugojimas.—URL: www.lssa.smm.lt/docs/kulturine_integracija.doc [žiūrėta 2009 07 05]

⁷ ten pat.

demokratiškumo plėtra, atskirties prevencija, santarvė, įvairių kultūrų dialogas, integracija išsaugant ir puoselėjant nacionalinę kultūrą.

Išvardytos vakarietiško pasaulio pamatinės daugiakultūriškumo vertybės ir kultūrinio pliuralizmo klausimas išlieka vieni iš sudėtingiausių tiek žmogaus teisės aspektų, tiek kultūros, integracijos ir politikos klausimų, kadangi šalia teisės aktų svarbu taip pat suprasti ir kontekstą, kuriame klostosi visuomeniniai ryšiai.⁸ „Rytų ir Vidurio Europos tyrinėtojai pastebėjo, nors galbūt ir pernelyg apibendrintai, kad XX ir XXI a. sandūroje posovietinių šalių visuomeninėse diskusijose daugiakultūriškumo sąvoka iš esmės nebuvo vartojama nei visuomenės kultūrinei įvairovei apibūdinti, nei politikai, skatinančiai kultūros įvairovę, įvardinti, nes, atrodo, nebuvo vykdoma tokia politika.“⁹ Remdamiesi šiuo pastebėjimu manome, kad kultūrinis pliuralizmas ir multikultūralizmas politiniame kontekste – Lietuvoje menkai nagrinėta tema, dažnai suvokiama labai primityviai, todėl darbo temos aktualumą lemia jos neištirtumas.

Tarptautinė konferencija „Švietimo kaita ir daugiakultūriškumas: patirtis, problemos, perspektyvos“, surengta Vilniuje 2008 m., atviro stalo diskusija „Tautiškumas ir daugiakultūriškumas Lietuvoje“, surengta Vilniuje 2009 m., akivaizdžiai parodo nuolat didėjančią praktinį šios temos aktualumą ir sudėtingumą. Dar didesnę darbo temos aktualumą lemia šių 2009 metų Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimo ir „Vilniaus – Europos kultūros sostinės“ renginiai. Darbo autorei šių konferencijų ir renginių medžiaga buvo akstinas gilinantis į šią temą per viešosios politikos nagrinėjimo prizmę, koncentruojant dėmesį į valstybės politikos formavimą šiuo klausimu. Magistro darbe remtasi konferencijų medžiaga, nagrinėjant multikultūralizmo modelius, remtasi mokslininkų J. Rex, W. Kymlicka, L. Kuper, G. Potašenko publikacijomis, išskiriant tautinių mažumų ir etniškumo sąvokų problematiką, remtasi T. Leončiko, N. Kasatkinos, V. Beresnevičiūtės, N. Statkaus, Y. Plasseraud išleista literatūra ar atliktais moksliniais tyrimais, multikultūrinio ugdymo aspektai pateikti remiantis L. Duoblienės, A. Degučio, B. Nikiforovos, J. A. Banks, T. H. McLaughlin ir kitų mokslininkų publikacijomis. Teisiniai dokumentai nagrinėti remiantis T. Birmontienės, E. Žiobienės, M. Lankausko, M. Prokopčik ir kitų autorių publikacijomis. Naudoti svarbūs pagalbiniai šaltiniai – Žmogaus teisės instituto 2008 – 2009 metų apžvalga dėl žmogaus teisių įgyvendinimo Lietuvoje, žodynai, bei enciklopedijos.

Šiuo metu problemos mokslinė analizė ir tolesnės išvados yra svarbios ne tik politine, bet ir socialine prasme, todėl temos aktualumą lemia ir visuomeniniai poreikiai.

Mokslinio darbo aktualumas leidžia formuoti šiuos *probleminius klausimus*, kurie yra susiję su multikultūralizmo elementais Lietuvos švietimo politikoje:

⁸ Žr.: Beresnevičiūtė V. Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje// Etniškumo studijos—Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 7.

⁹ Žr.: Potašenko G. Daugiaperspektyvinis žvilgsnis į Lietuvos Didžiąją kunigaikštystę. Tautinių naratyvų likimai. Atiduota spaudai. 2009, p. 5.

- Ar Lietuvos švietimo sistema paremta multikultūralizmo politika?
- Kokių pagrindų Lietuvos Respublikoje turėtų būti vykdoma multikultūralizmo politika?
- Koks šiuo požiūriu yra bendrųjų švietimo ir kultūros institucijų vaidmuo?

Magistro darbo *objektas* — Lietuvos švietimo politika multikultūralizmo kontekste.

Atsižvelgiant į magistrinio darbo tyrimo objektą, tiesioginis šio darbo *tikslas* – atskleisti ir įvertinti multikultūralizmo apraiškos formas Lietuvos švietimo politikoje, išanalizuoti multikultūralizmo ypatumus ir perspektyvas. Teorinėje dalyje remtasi Vakarų Europos šalių daugiakultūriškumo sampratų suvokimo pavyzdžiais, siekiant išryškinti Lietuvos multikultūralizmo ypatumus. Kadangi mokslininkai pripažįsta, jog kultūriniai skirtumai patiriami būtent kasdienybės plotmėje, o švietimo ir išsilavinimo sektorius svarbus kaip etninių santykių reguliavimo politikos priemonė, šio darbo teorinė dalis paremta švietimo įstaigų (mokyklų) kokybiniu tyrimu ir ekspertų mokslininkų, valdininkų interviu.

Tam, kad būtų visapusiškai pasiektas šio tyrimo tikslas, iškeliami tokie tyrimo *uždaviniai*:

1. Apžvelgti multikultūralizmo teorijos modelius, juos objektyviai palyginti su Lietuvos ir kitų šalių patirtimi.
2. Atskleisti kaip Lietuvoje yra suprantama etninė kultūra.
3. Išnagrinėti pagrindinius teisinius dokumentus, identifikuoti, kuo skiriasi politinė retorika nuo teisinės padėties.
4. Atlikus kokybinį tyrimą atskleisti, kaip realizuojama valstybės švietimo politika ir ar pastebimos multikultūralizmo apraiškos formos.

Magistro darbe keliama *hipotezė*, kad Lietuvoje iki šiol nėra nuoseklios multikultūralizmo politikos, kadangi švietimo politika formuojama tautinės – etninės politikos kontekste. Įgyvendinti multikultūralizmo politiką trukdo siauras šios sampratos suvokimas.

Teisingai panaudoti tyrimo metodai lemia ne tik tyrimo kryptingumą, bet ir visą tyrimo proceso veiksmingumą. Siekiant visapusiškai išanalizuoti tiriamus reiškinius, magistro baigiamajame darbe naudotasi šiais *tyrimo metodais*: siekiant išnagrinėti multikultūralizmo teoriją buvo pasitelkta įvairių literatūros šaltinių ir dokumentų analize, siekiant atskleisti multikultūralizmo elementus Lietuvos švietimo sistemoje buvo atliktas kokybinis tyrimas, kuriame dalyvavo 7 ekspertai mokslininkai, valdininkai ir 28 mokytojai iš lietuvių, rusų ir lietuvių – lenkų mokomųjų kalbų mokyklų. Identifikuojant ekspertų mokslininkų, valdininkų ir mokytojų (kaip ekspertų praktikų) atsakymus buvo taikomas kokybinio tipo struktūrinis interviu ir nestandartizuota apklausa. Gauti empiriniai duomenys apdoroti juos suskaidžius į išskirtas pagrindines kategorijas ir palyginti.

Magistro darbą sudaro įvadas, 2 dalys, suskirstytos į skyrius ir poskyrius, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas, anotacija ir santrauka lietuvių, anglų kalbomis bei priedai.

Pirma dalis skirta išnagrinėti *Multikultūralizmą demokratijos kontekste* (mokslinės literatūros ir teisinių šaltinių analizė, susidedanti iš trijų skyrių, kurių kiekvienas sudarytas iš poskyrių).

Antros dalies tema – *Švietimo politikos vertinimas: multikultūralizmo elementai Lietuvos pagrindinio ugdymo mokykloje* – tyrimų rezultatai, jų analizė ir interpretacija.

Literatūros sąrašė yra 42 pozicijos lietuvių, anglų ir prancūzų kalbomis ir 29 interneto nuorodos.

Darbo autorė nuoširdžiai dėkoja magistro baigiamojo darbo vadovui už naudingas pastabas ir išvalgas, kurios labai padėjo rengiant šį darbą.

1. MULTIKULTŪRALIZMAS DEMOKRATIJOJE KONTEKSTE

1.1. Daugiaetniškumo ir daugiakultūriškumo perspektyva

Pagrindinės moksliniame darbe vartojamos sąvokos yra šios: *etniškumas*, *tautinės mažumos*, *etninės mažumos*, *pliuralizmas*, *multikultūriškumas (daugiakultūriškumas)*, *multikultūrinė ir pliuralistinė visuomenė*.

Remiantis žodynais, *multikultūralizmo* sąvoka atspindi, visų pirma, šalių visuomenės daugumos ir kitų kultūrinių grupių skirtumus.¹⁰ Kadangi minėti skirtumai neretai yra susiję su etniniais, svarbus vaidmuo tenka religijai ir kalbai.¹¹ Pažymima, kad šiandien *multikultūralizmo* terminas labiausiai vartojamas JAV, D. Britanijos ir Prancūzijos politinėje retorikoje. Tačiau pati sąvoka sutinkama tik 1960 m. ir pirmiausia siejama su neeuropiečiais emigrantais. Be abejonės šiandien terminas yra plačiai vartojamas – jis gali išreikšti politinį „prieglobsčio“ suteikimą įvairioms kultūrinėms mažumoms, taip pat susijęs su etniškumu ir rasėmis, tautybe ir religija.¹²

Apibendrinami galime teigti, kad „daugiakultūriškumas paprastai išreiškia idėją, ideologiją ir politiką Vakarų tautinių valstybių, kurios prieš tai turėjo neginčijamą tautinę tapatybę, o XX a. pabaigoje patyrė tautinės valstybės krizę.“¹³ Remiantis multikultūralizmo ideologija, „visuomenę turėtų sudaryti lygiavertį statusą turinčios skirtingos kultūrinės grupės arba būtų leidžiama jas į ją įtraukti.“¹⁴ Todėl palaipsniui multikultūriškumas virto lygybės kaip skirtumo suvokimu.¹⁵ Tai reiškia, kad ši teorija nepalaiko lygybės, nes ji vertinama kaip „noras padaryti visus vienodus“ ir nebūtinai išreiškia lygiavertiškumą. Manoma, kad skirtingos kultūrinės grupės turėtų turėti lygiavertį statusą, tačiau būtinai išlaikyti kultūrinius skirtumus. Šiuo aspektu multikultūriškumas priešingas monokultūriškumui, nes modernėjančios visuomenės šiandien nebėra unikalios savo kultūra ir istorija, valstybės nebėra kultūriškai homogeniškos, kultūra, kalba ir religija, pamatinės nacionalizmo bendrybės nėra vien tik valstybės sampratos dalys. „Kai kurių teoretikų nuomone, etnis heterogeniškumas Vakarų Europoje rodo, kad šalys daugiau nebegali būti vadinamos tautinėmis valstybėmis, mat, pats žodis tautiškumas naujame kontekste praranda savo prasmę.“¹⁶

¹⁰ Bealey F. The Blackwell dictionary of political science.—Brighton: Grahame & Grahame editorial, 1999, p. 216-217, 243-244.

¹¹ *ibid.*

¹² *ibid.*

¹³ Potašenko G. Daugiaperspektyvinis žvilgsnis į Lietuvos Didžiąją kunigaikštystę. Tautinių naratyvų likimai. Atiduota spaudai. 2009, P. 1.

¹⁴ ten pat.

¹⁵ McLean I., McMillan A. The Concise Oxford Dictionary of Politics—New York: Oxford university press, 2003, p. 354-356.

¹⁶ Duoblienė L. Multikultūralizmas informacijos visuomenėje: ar Lietuvai reikia tautinio tapatumo ugdymo? Atiduota spaudai. 2009, p. 4.

Toliau darbe remdamiesi skirtingų autorių darbais iš eilės apžvelgsime nurodytų sąvokų galimas prasmes ir reikšmes.

1.1.1. Etniškumo samprata

Kadangi mūsų daugiakultūrinės visuomenės prasminė sudedamoji dalis yra etniškumas, kuris dažnai siejamas su tautiškumu, etninėmis grupėmis, manome, kad svarbu pirmiausia aptarti šią sąvoką, kurią nagrinėsime pasitelkę N. Statkaus pateiktą analizę, kartu aptardami pagrindines su etniškumu susijusias, mokslinėje literatūroje pateiktas sąvokas.

Taigi, pasak N. Statkaus, etniškumo apibrėžimas gali būti nagrinėjamas trejopai: „kaip priklausomybės etninei grupei jausmas; kaip savybių visuma, kuri charakterizuoja etninę grupę; kaip kolektyvinė tapatybė, besiremianti tariamos bendros kilmės, giminystės suvokimu, kultūrinėmis ir (ar) morfofiziologinėmis charakteristikomis.“¹⁷ Mokslininko teigimu, trečioji reikšmė yra priimtinausia, nes „etniškumas yra vienas žmonijos genealoginių kolektyvinių tapatybių tipų, kurių sudaro kultūriniai požymiai, nurodantys *bendrą* tam tikros grupės žmonių kilmę.“¹⁸ Skiriamos genealoginės tapatybės gali būti rasinė, gentinė, gimininė ir šeimyninė. Pvz.: „rasinę tapatybę sudaro grupės narius *skiriantys* morfofiziologiniai žymenys.“¹⁹

Etninės grupės (*etnosai*) yra kolektyvai, kurie tiki bendra kilme ir giminyste, skiria save pagal kultūrinius ir fizinius bruožus. Šiame kontekste sąvoka „*etnocentrizmas*“ nurodo, kad savas etnosas yra laikomas pranašesniu ar geresniu už kitus. Pagal N. Statkų, iš čia išplaukiantį diskriminacinį elgesį galima pavadinti „*etnocentrine diskriminacija*“.

Etniškumą taip pat sudaro *etninė savimonė* ir *etninė tapatybė*. Mokslinėje literatūroje *etninė savimonė*, tai „etnosą narių reflektuojamos žymės, išskiriančios etnosą, savivardis ir bendros kilmės suvokimas ar mitas.“²⁰ Dar šiuos elementus galime pavadinti *etnomarkeriais*. Pasak autoriaus, *etninę tapatybę* sudaro *etnomarkeriai*, kuriais reflektuoja patys etninės grupės nariai ir žymės, kurias priskiria etnosui kitų etninių grupių nariai. Etnomarkeriais galima pavadinti himną, vėliavą ir t.t.

Nagrinėdamas mitus semiotine prasme, N. Statkus pastebi, kad mitai, ritualai ir simboliai yra susiję vieni su kitais. Mitai sudaryti iš tam tikrų simbolių, o ritualai įgyvendina mitus. Vienas iš svarbiausių yra *bendros kilmės mitas*, nusakantis, kad žmonės yra kilę iš bendrų protėvių. Įvairūs materialiniai dalykai, tokie kaip tekstai, figūros, vaizdai yra *bendros kilmės simboliai*, kurie padeda perkelti grupės *bendros kilmės idėją*.

¹⁷ Statkus N. Etniškumas ir nacionalizmas.—Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003, p.20.

¹⁸ ten pat.

¹⁹ ten pat.

²⁰ Ten pat, p.22.

Pagal etnosams būdingą bruožų kaitą visuomenėje vyksta įvairūs etniniai procesai: *diferenciacija* (etninių tapatybių atsiradimas), *segmentacija*, *konsolidacija* (kitimas) ir *asimiliacija* (išnykimas).

Etniškumo, *tautiškumo* ir *tautybės* terminai neretai vartojami kaip sinonimai. Pasak N. Kasatkinos ir T. Leončiko, daugumoje kalbų šios sąvokos vartojamos kaip atitikmenys. Minėti autoriai teigia, kad administracinės praktikos srityse *tautybė* yra institucionalizuojama, tokiu būdu ji tariausiai tampa objektyviu dalyku. Tuo tarpu *etniškumo* ir *tautiškumo* sąvokos palieka galimybę variacijoms ir skirtingiems jų aspektams. Lietuvių kalba žodis *tauta* turi kelias prasmes: viena vertus jis gali reikšti etninę grupę, kita vertus – naciją, politinį darinį. Pasak N. Kasatkinos ir T. Leončiko, etniškumo terminas kildinamas iš anglosaksiško diskurso *ethnicity*, graikų *ethnos* dažniausiai nurodo tapatybę, kuri, daugumos kitų autorių teigimu, grindžiama bendra kilme ir bendruomeninio solidarumo jausmu.

Etniškumą sudėtinga apibrėžti dar ir dėl to, kad šis reiškinys, mokslininkų teigimu, yra kintantis, nes „kintant visuomenei gali kisti jos narių etniškumo sampratos, t.y. priklausomybės „savo“ grupei kriterijų supratimas.“²¹ Pasak autorių, Jungtinėse Amerikos Valstijose etninės grupės terminas vartotas beveik visoms religinėms, lingvistinėms ir kitokioms mažumoms apibrėžti, o Didžiojoje Britanijoje etninių santykių sritis susijusi su imigravusių mažumų analize. Taigi galima pastebėti, kad etninių mažumų grupių sąvoka ir jos samprata paremta labiau skirtingų šalių susiklosčiusiomis visuomenės realijomis.

Etniškumo reiškinys taip pat glaudžiai susijęs su nacionalizmo teorija, kuri apibrėžia, kad „etninės ir politinės ribos turi sutapti.“²² Pagal šią ideologiją, „<...> visi žmonės turi priklausyti tik vienai tautai, kuri turi būti esminis jų tapatybės pagrindas ir ištikimybės objektas.“²³ Kitaip sakant, etniškai vienalytė valstybė yra optimali politinės organizacijos forma. Pagal N. Statkų, nacija šiuo atveju yra suvokiama kaip politiškai organizuota etninė grupė, kuri siekia išsikvoti ir išlaikyti politinę nepriklausomybę. Kuomet piliečių dauguma priklauso vienai etninei grupei, tada valstybę galima vadinti nacionaline. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad valstybę galima apibrėžti kaip turinčią etninių mažumų tada, kai du trečdaliai piliečių priklauso vienam etnosui. Jeigu etnosu nariai sudaro nuo pusės iki trijų ketvirtadalių visų piliečių, tada valstybė turi tik etninę daugumą.

Tačiau toks apibūdinimas yra diskutuotinas, būtų drąsu teigti, kad etninės mažumos turi būti taip skiriamos. Akivaizdu, kad etnis heterogeniškumas Vakarų Europoje ir ne tik, rodo, kad šalys neturėtų būti vadinamos tautinėmis valstybėmis, nes tautiškumas nacionalizmo teorijos kontekste praranda savo prasmę. Šiandien aiškiai pastebime, kad vis rečiau etninės ir politinės ribos sutampa, nes valstybės nėra vien tik etnodemografinis reiškinys.

²¹ Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga.—Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 20.

²² Statkus N. Etniškumas ir nacionalizmas.—Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003, p. 24.

²³ Miller D. Politinės minties enciklopedija.—Vilnius: Mintis, 2005, p. 377–378.

N. Statkus pastebi, kad „nacijos“ sąvoka turi politinį, bet ne kultūrinį ar istorinį aspektą. Nacijos terminu yra apibūdinamas etninės bendrijos politinis statusas tarptautinėje sistemoje, nurodoma, kad šios bendruomenės nariai turi politinio sprendimo teisę. Tuo tarpu „etninės bendrijos, turinčios vien kultūrinę autonomiją, yra tik etninės (nacionalinės) mažumos.“²⁴ Tačiau tarptautiniuose teisės dokumentuose nėra apibrėžti „tautos“ ar „nacijos“ terminai. Apsisprendimo teisė suteikiama ne etninėms grupėms, o *piliečiams*. Nors nėra vieningo termino, nacionalines nuo etninių mažumų autorius skiria pagal šiuos bruožus: nacionalinės mažumos yra valstybės piliečiai, kurie turi savitus religinius ir kultūrinius bruožus, neturi vyraujančio politinio statuso, yra solidarūs ir sąmoningi.

Etninis konfliktas apibūdina įvairaus pobūdžio įtampas tarp etninių grupių narių, tačiau tik tuomet, jei jos institucionalizuojamos ir pasireiškia bendrais veiksmais. Verta paminėti, kad „etninio konflikto nėra, jei neveikia jokios etninės organizacijos, partijos ar kiti susivienijimai – jei visuomenėje nėra etniniu pagrindu funkcionuojančių institucijų.“²⁵ Svarbu paminėti ir tai, kad negalima kalbėti apie etninį konfliktą, jeigu tos institucijos neorganizuoja kolektyvinių veiksmų prieš kitas etnines grupes.

Aptarę etniškumo ir su juo susijusias pagrindines sąvokas, toliau darbe nagrinėsime giminingą mažumų sąvoką ir jos vartojimo problematiškumą.

1.1.2. Mažumų samprata

Kitas terminas, priklausantis šio darbo kontekstui yra *tautinės mažumos* (toliau – TM). Šią sąvoką dažnai vartoja įvairios tarptautinės organizacijos, kalbėdamos apie Vidurio Europos *etnines mažumas*. Turime pažymėti, jog TM sąvoka mokslinėje literatūroje pateikiama gana įvairiai, todėl šiame darbe aptarsime tik žymiausių autorių pateikiamus apibrėžimus ir analizę. Nors vyrauja skirtingi paaiškinimai kas yra TM „pagal šiuo metu plačiai pripažintą G. Héraud apibrėžimą, *tautinė mažuma* yra bendruomenė, gyvenanti kitos valstybės viduje, kaip nominali valstybė, kurios nariai jaučiasi priklausą tautai, kuri nėra tos valstybės pagrindinė tauta.“²⁶

T. Leončiko nuomone, bendriausia prasme TM suprantame kaip tam tikras grupes, kurios išsiskiria pagal savitą požymį, grupes, „priklausančias kategorijoms, kuriomis visuomenė suvokia savo sudėtį ir skirtumus.“²⁷ Autoriaus teigimu, „mažumas reiktų apibrėžti kaip grupes, kurioms priskiriami bruožai visuomenėje laikomi netipiškais, o kartais — netgi netoleruotinais.“²⁸

²⁴ Statkus N. Etniškumas ir nacionalizmas.—Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003, p. 25.

²⁵ Ten pat, p. 26.

²⁶ Plasseraud Y. Mažumos. Tautinių ir etninių mažumų studijų įvadas.—Vilnius: Pradai, 2006, p. 42.

²⁷ Leončikas T. Tolerancija Lietuvos visuomenėje: tyrimų duomenys// Tautinių mažumų teisės.—Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 7

²⁸ ten pat.

TM sąvokos kontekstas taip pat priklauso ir nuo kultūrinio modelio, kuris, pagal E. Stankevičienę, „jungia savitus bruožus (kalbą, religines ir kultūrinės tradicijas, vertybes, simbolių reikšmių sistemą).“²⁹ Šiuo atveju „*mažumos*“ sąvoka taip pat galėtų reikšti „netitulinę, nedominuojančią, nevyraujančią, subordinuotą tautinę grupę.“³⁰ Tam, kad būtų galima išvengti kurios nors grupės dominavimo išryškinimo, autorės teigimu, tikslingiau yra vartoti „*kultūrinės grupės*“ sąvoką. Retai, tačiau visgi literatūroje vartotina ir „*kultūrinės mažumos*“ sąvoka.

Dar ir šiandien tarp šių minėtų sąvokų kyla nemažai diskusijų ir neaiškumų todėl, kad terminai nėra priimti visuotinai vartojamais. Pastebėtina, kad ir Lietuvoje dažniausiai vartojama TM sąvoka nėra oficialiai pripažinta. Tačiau apibendrintai galima pasakyti, kad mažumos – tam tikros grupės žmonių, „kurios tradiciškai gyvena mažumų padėtyje ir pačios save pripažįsta mažumomis.“³¹

Mokslinėje literatūroje dažnai galima rasti ir „*etninių mažumų*“ sąvoką arba „*etninės grupės*“ sąvoką, kurios dažnai vartojamos šalia TM sąvokos. Šiandien randame kelis šių sąvokų paaiškinimus: pagal siauresnį apibrėžimą kalbama apie bendruomenę, kuri vartoja tą pačią gimtąją kalbą, platesne prasme, „tai grupė žmonių, susieta bendrų bruožų“ ir tokią sistemą galėtume pavadinti kultūra.“³² Remiantis Y. Plasseraud, „kad tokia grupė būtų apibrėžta kaip etninė mažuma, ji turi gyventi mažumos sąlygomis ir apskritai neturėti brandžios tautinės sąmonės, nes tuo atveju labiau tiktų kalbėti apie tautinę mažumą.“³³ Tačiau ir ši sąvoka skirtingų mokslininkų įvairiai aiškinama, vieni TM sąvoką suvokia platesne prasme, prie kurios galima priskirti ir etninių mažumų sąvoką, kitų teigimu, „tai tik sinonimų žaismas, nes esminių skirtumų tarp šių sąvokų nėra.“³⁴

Literatūroje taip pat populiarus aiškinimas, jog etninė mažuma yra tautinė grupė, kuri turi savitą kalbą, tradicijas, kultūrą, tačiau neturi savo istorinės tėvynės, tuo tarpu TM išsiskiria tuo, jog gyvena ne savo tautos valstybėje, nors tokia ir yra. Šios labiau hėgeliškos filosofijos pagrindu sukurta sąvokų interpretacija vyrauja Europoje, „nes tautinės mažumos sąvoka paprastai nurodo grupę, kurios protėviai jau gyveno toje pačioje teritorijoje, tačiau kuri dėl politinių sienų kaitos tapo politiškai pavaldi politiniam vienetui, kuriame dominuoja kita etninė (tautinė) grupė.“³⁵

Nors sąvokos nagrinėjamos skirtingai, tačiau akivaizdu, kad dauguma autorių sutaria, kad TM išsiskiria pagal tam tikrus kultūrinius bruožus: bendra kalba, tradicijos, kultūra, religija. Todėl šiame darbe TM sąvoką vartosime platesne prasme remdamiesi minėtais pagrindiniais kultūriniais bruožais.

²⁹ Stankevičienė E. Tautinė mažuma lauko perspektyvoje: Pierr'o Bourdieu ir Rogerio Brubakerio idėjų sandūra// Kultūros sociologija. 2004, Nr. 1, p. 116.

³⁰ ten pat.

³¹ ten pat.

³² Plasseraud Y. Mažumos. Tautinių ir etninių mažumų studijų įvadas.—Vilnius: Pradai, 2006, p. 44.

³³ Ten pat, p. 45.

³⁴ Stankevičienė E. Tautinė mažuma lauko perspektyvoje: Pierr'o Bourdieu ir Rogerio Brubakerio idėjų sandūra// Kultūros sociologija. 2004, Nr. 1, p. 117.

³⁵ Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga.—Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 29.

1.1.3. Multikultūralizmo samprata

Toliau viename darbo skyriuje vienu metu aptarsime, *pliuralizmą*, *multikultūriškumą* (*daugiakultūriškumą*), *multikultūrinę ir pliuralistinę visuomenę*, nes šios sąvokos yra tarpusavyje artimos. Mokslinėje literatūroje pliuralizmas ir multikultūriškumas (daugiakultūriškumas) kaip šių dienų koncepcija, teorija ar doktrina apima plačią (visuomenės mokslo) sociologijos, socialinės politikos nagrinėjimo erdvę.

Iš pirmo žvilgsnio klaidingai gali atrodyti, jog *pliuralizmo* ir *multikultūralizmo* (*daugiakultūriškumo*) sąvokos išreiškia tą pačią situaciją. Pasak T. H. McLaughlino, nors ir susijusios tarpusavyje, šios sąvokos turi skirtingas reikšmes. Autorius teigia, jog „abi sąvokos priklauso liberalios demokratinės visuomenės kontekstui, kur jos parodo ne tik įvairių skirtingumų egzistavimą, bet ir tam tikrą požiūrį, kurio reikėtų laikytis, kalbant apie tai.“³⁶ Šiuos terminus autorius vadina ne tik „*aprašomaisiais*“, bet ir „*įvertinamaisiais*“. Pavyzdžiui, nagrinėjant sąvokas „*pliuralus*“ ir „*pliuralistinis*“ pastebima, kad „*pliuralus*“ turi tik aprašomąją konotaciją, tuo tarpu pliuralistinė visuomenė yra tokia, kurioje vyrauja „<...> kultūros, etninių grupių, ideologijos, pasaulėžiūros panaši įvairovė.“³⁷ Pasak L. Kuper, „*pliuralizmo visuomenės*“³⁸ turi du aiškinimo būdus. Remiantis pirmąja tradicija, pliuralią visuomenę sudaro skirtingos pliuralios dalys, kurių tarpusavio santykiams būdinga nelygybė.³⁹ Pagal antrąjį aiškinimo būdą, kalbama apie pliuralistinę visuomenę, kurioje vyrauja skirtingos, harmoningai integruotos grupės, kurios kuria palankias sąlygas stabiliam demokratiniam valdymui šalyje.⁴⁰ Kaip pavyzdį šis autorius nurodo JAV, kur yra įgyvendintas antrasis aiškinimo būdas. *Pliuralizmas* suvokiamas kaip skirtingų kultūrinių grupių egzistavimo pripažinimas. „Pliuralizmo sąvoka priklauso liberalios demokratijos kontekstui, todėl išreiškia tris kryptis: ekonominę, socialinę ir politinę.“⁴¹ Pliuralistinėje visuomenėje politinė valdžia yra padalyta, t.y. nei viena kultūrinė grupė neturi aukščiausios valdžios. Demokratijos principai garantuoja pliuralizmą per laisvę jungtis į politinius vienetus ir t.t.⁴² Taigi, šiam terminui būdinga ir politinė konotacija.

Pastebima, kad pats terminas „*pliuralus*“ nurodo skirtumų egzistavimą, bet ne jų vertę. Skirtingi žmonės gali norėti gyventi tokioje visuomenėje, kiti gali dėl to apgailestauti, siekti pašalinti vyraujančius skirtumus, juos asimiliuoti. Tuo tarpu sąvoka „*pliuralistinis*“ išreiškia tai, kad, nors ir yra skirtumų, juos reikia vertinti, sveikinti ir skatinti. Taigi, vyrauja įvertinamasis šios sąvokos

³⁶ McLaughlin T. Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė.—Kaunas: Technologija, 1997, p. 48.

³⁷ ten pat.

³⁸ Žr.: Kuper L. Plural societies// Guibernau M, Rex J. The ethnicity reader: nationalism, multiculturalism and migration.—Polity press, 1997, p. 220-228.

³⁹ Žr.: ten pat.

⁴⁰ Žr.: ten pat.

⁴¹ Mény Y., Surel Y. Politique comparée/ 7 e édition.—Paris: Montchrestien, 2004, p. 14.

⁴² McLean I., McMillan A. The Concise Oxford Dictionary of Politics—New York: Oxford university press, 2003, p. 354-356.

aspektas. *Pliurali visuomenė*, kurioje sąveikaudamos, vieną kitą įtakodamos gyvena skirtingos etninės grupės.⁴³ Šias grupes dažniausiai jungia prekybiniai ryšiai.

T. H. McLaughlin teigimu, „*multikultūriškumas*“ (arba kitaip daugiakultūriškumas) yra panašaus įvertinamojo pobūdžio. Būtent todėl, „<...> frazė „mes gyvename pliuralistinėje, multikultūrinėje visuomenėje“ yra dviprasmiška,⁴⁴ nes įvertinimas remiamas etnine ir politine argumentacija, o tai yra painu kalbant apie empirinį tyrinėjimą. Iš esmės taip yra todėl, kad galime skirtingai interpretuoti šias sąvokas. Autorius kvestionuoja: ar tai reikėtų, kad mes turėtume gyventi tokioje visuomenėje? Ar mes faktiškai jau gyvename ir tenka pripažinti įvertinamąją šios sąvokos prasmę?

Remiantis Lietuvos Respublikos etninės politikos koncepcija, „daugiakultūriškumas – valstybės politikos nuostata, kurios tikslas yra sudaryti palankias sąlygas įvairių kultūrų, religijų ir etninių grupių gyvavimui valstybėje.“⁴⁵ „Pastaraisiais metais daugiakultūriškumo sąvoka Lietuvos viešojoje erdvėje, visų pirma, kalbant ir rašant apie kultūrą ir kultūros politiką, tapatybę ir etnines mažumas, vartojama kur kas dažniau, bet toli gražu ne visuotinai.“⁴⁶ G. Potašenko teisingai pastebi, kad remiantis kultūrų įvairovės principu bandymai kurti tarpkultūriškumą Lietuvos politikoje dažnai susilaukia kritikos, nes „kai kurie pagal principą *Lietuva – lietuviams* įsivaizdavo Lietuvą kaip nacionalinę, o ne daugiatautę valstybę ir kitoms etninėms grupėms priskyrė standartinį siaurą tautinės mažumos statusą.“⁴⁷

1.2. Multikultūralizmo teorijos modeliai

1.2.1. Multikultūriškumo koncepcija ir kitų šalių patirtis

Reikia pasakyti, kad šiame darbe nebus nagrinėjamos imigrantų, įsidarbinimo, diskriminacijos, lyčių ir panašios problemos. Kadangi darbas skirtas nagrinėti multikultūralizmą Lietuvoje, apsiribosime šalyje gyvenančių istorinių mažumų integracijos procesais remiantis švietimo politikos kontekstu. Tačiau neišvengiamai turime atkreipti dėmesį į tai, kaip multikultūralizmas suvokiamas ir su kokiomis problemomis susiduria šalyse, kur multikultūralizmo teorija formavosi. Nors kiekvienos šalies atvejis šiuo požiūriu išsiskiria ir sunku būtų lyginti, tačiau visgi manome esant naudinga esminius dalykus akcentuoti ir kitų šalių kontekste. Siekiant aiškaus supratimo, plačiau išnagrinėsime svarbiausius multikultūralizmo teorijos bruožus.

⁴³ Rex J. The concept of a multicultural society// Guibernau M, Rex J. The ethnicity reader: nationalism, multiculturalism and migration.—Polity press, 1997, p. 208.

⁴⁴ McLean I., McMillan A. The Concise Oxford Dictionary of Politics—New York: Oxford university press, 2003, p. 354-356.

⁴⁵ Lietuvos etninės politikos koncepcija 2003 m.—URL: http://www.tmid.lt/images/source/attachments/tm_koncepcija.pdf [žiūrėta 2009 09 02]

⁴⁶ Potašenko G. Daugiaperspektyvinis žvilgsnis į Lietuvos Didžiąją kunigaikštystę. Tautinių naratyvų likimai. Atiduota spaudai. 2009, p. 5.

⁴⁷ ten pat.

Multikultūralios visuomenės koncepcija imta nagrinėti XX amžiaus viduryje. 1939 m. Švedų mokslininkas Gunnar Myrdal atliko mokslinį darbą tyrinėdamas rasių (tautų) santykius Jungtinėse Amerikos Valstijose.⁴⁸ Darbe mokslininkas nagrinėjo Amerikos visuomenės sandarą, institucijas, struktūras, politiką. Vėliau multikultūralizmo koncepcija tapo ir britų visuomenės tikslu, išreiškiant santykius tarp tautų, akcentuojant „individualių galimybių lygybę.“⁴⁹ Šiandien etninių santykių tyrinėjimai D. Britanijoje apima šias sritis: nelygybė, diskriminacija, gyvenimo sąlygos, įsidarbinimas, švietimas, problemos susijusios su imigrantais. Pasak J. Rex, vis dažniau yra nagrinėjamos ne tik lygybės problemos, bet ir multikultūralios visuomenės problemos.

Taigi, šios teorijos raida rodo, kad, norint suprasti kas yra multikultūriškumas, svarbu suprasti, kaip šis reiškinys aiškinamas atskiros šalies kontekste. Akivaizdu, kad multikultūralizmo teorija skirtingose šalyse susiduria su skirtingomis nagrinėjamomis problemomis. Tai priklauso nuo šalių multikultūralizmo ar tarpkultūrinių santykių suvokimo, istorinės šalių raidos. JAV daugiakultūriškumas siejamas su rasių santykiais, odos spalva, regioninių kultūrų skirtumais ir t.t.⁵⁰ „D. Britanijoje etninių santykių tyrimų kryptis (*ethnic and racial relations*) klostėsi išimtinai kaip imigravusių mažumų analizės sritis.“⁵¹ Taigi, D. Britanijoje matomas platus nagrinėjamų problemų spektras. Tuo tarpu, kadangi Lietuva nėra laikoma tikslo šalimi, imigrantų problemos šiuo metu yra palyginti mažiau nagrinėjamos. Istorinės ypatybės lėmė, kad mūsų šalyje multikultūralizmą priimta suprasti per šalies daugiaetniškumą. Jeigu JAV rasės skiriamos pagal odos spalvą, tai Lietuvoje vienas pagrindinių TM skiriamųjų bruožų yra kalba. Kultūrų santykio kontekste taip pat iškyla asmens tautinio tapatumo problematika, kuri siejama su švietimo politikos klausimais.

J. Rex pastebi, kad multikultūralizmas šiandien įgauna kokybiškai kitonišką formą. Jis turi būti suvokiamas, ne tik kaip lygių teisių traktavimas, visiems visuomenės nariams, bet ir išreikšti „teisė būti skirtingam.“⁵² Tokia teisė reiškia teisę išlaikyti savo kultūrą, identitetą, religiją, kalbą, pažiūras ir t.t. Asimiliacija yra traktuojama kaip lygybės ženklas tarp kultūrų, kaip noras „padaryti visus vienodus“. Todėl mokslinėje literatūroje asimiliacija yra dažniausiai vertinama kaip neigiamas reiškinys. Šis aspektas itin pastebimas kalbant apie švietimo sritį.

Pasak T.H. McLaughlino, „be bendrųjų vertybių, idealų ir taisyklių pliuralistinė multikultūrinė visuomenė ne tik išsiskaidytų, bet jai, be kita ko, trūktų laisvės, lygybės ir tolerancijos — vertybių,

⁴⁸ Žr.: Rex J. The concept of a multicultural society// Guibernau M, Rex J. The ethnicity reader: nationalism, multiculturalism and migration.—Polity press, 1997, p. 205.

⁴⁹ *Ibid*, p. 206.

⁵⁰ Žr.: Kymlicka W. Ethnicity in the USA// Guibernau M, Rex J. The ethnicity reader: nationalism, multiculturalism and migration.—Polity press, 1997, p. 229.

⁵¹ Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga.—Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 21.

⁵² Žr.: Rex J. The concept of a multicultural society// Guibernau M, Rex J. The ethnicity reader: nationalism, multiculturalism and migration.—Polity press, 1997, p. 207.

kurios yra esminės pliuralizmui, multikultūriškumui, taip pat ir demokratijai.⁵³ Tokia pati pusiausybra turėtų egzistuoti visuomenėje ir palaikyti visų etninių grupių kultūras. Panašus siekis išreikštas 2009 m. Europos Sąjungos šūkiu ir vizija „*Unie dans la diversité*“. Tokiu būdu galima išvengti „visiškos asimiliacijos ir separatizmo.“⁵⁴ Pagrindinės diskusijos kyla nagrinėjant, koks šiomis aplinkybėmis vaidmuo tenka individualiam identiškumui, pilietiškumui, šalies politikai ir religijai, taip pat, kokią reikšmę tai turi bendrame žmogaus teisių kontekste.

Nagrinėjant multikultūralizmo dimensijas išskiriami multikultūrinės visuomenės modeliai, kurie atskiria viešąją ir privačią sritis. Pagal šiuos multikultūrinės visuomenės modelius galima nagrinėti, kokia vienoje ar kitoje valstybėje vykdoma politika.

Pirmasis modelis išskiria visuomenę, kuri yra „unitarinė“ viešojoje srityje, bet skatina įvairovę privačiuose ar bendruomenių reikaluose. Kito modelio visuomenė ir viešajame, ir privačiame sektoriuose reikalauja vieningumo. Taip pat gali būti tokia visuomenė, kuri skatina įvairovę viešajame ir privačiame sektoriuose. Ir paskutinis modelis išreiškia visuomenę, kurioje yra įvairovė viešojoje srityje, net jei manoma, kad yra ryškus kultūrinės praktikos vieningumas tarp kelių etninių grupių.⁵⁵

Šiandieninį multikultūralizmo teorijos idealą išreiškia pirmasis multikultūrinės visuomenės modelis. Pagal šį modelį multikultūralizmas yra suderinamas su lygiomis galimybėmis. Vyraujantis balansas tarp viešojo ir privataus gyvenimo leidžia išlaikyti „*teisę būti skirtingam*“. Pasak J. Rexo, antrasis modelis reprezentuoja prancūziškąjį etninių grupių asimiliacijos idealą. Trečiasis modelis būdingas visoms kolonializmo (postkolonializmo) formoms, pavyzdžiui Šiaurės Afrikai. Ketvirtasis modelis egzistavo Pietų Amerikoje iki pilietinių teisių programos įgyvendinimo.

Vadovaujantis minėtais multikultūrinės visuomenės suvokimo modeliais teoriškai Lietuvą galima priskirti pirmajam modeliui. Šio darbo teorinė dalis ir praktinės dalies analizė atskleis, ar šis teiginys atsispindi tiek teorijoje, tiek praktikoje.

Toliau nagrinėdamas multikultūrinės visuomenės koncepciją žymiausiais sociologiniais požiūriais, J. Rex pastebi, kad svarbią vietą čia taip pat užima pilietinės visuomenės susikūrimas. Pasak autoriaus, pilietinės visuomenės, t.y. abstrakčios viešosios moralės teisės ir religijos susikūrimas nereiškia „*liaudies*“ moralės, kultūros išnykimo. Pilietinė visuomenė nėra priešprieša ar kliūtis gyvuoti įvairioms kultūroms, kaip dažnai yra manoma. Šiandien jos turi kitokias funkcijas, tai suvienija žmones skirtingose visuomenėse.⁵⁶ Taigi, moderniam pasaulyje multikultūralizmas turi

⁵³ McLaughlin T. Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė.—Kaunas: Technologija, 1997, p. 51.

⁵⁴ ten pat.

⁵⁵ Ten pat, p. 208.

⁵⁶ Žr.: Rex J. The concept of a multicultural society // Guibernau M, Rex J. The ethnicity reader: nationalism, multiculturalism and migration.—Polity press, 1997, p. 210.

apimti: vienos kultūros ir pavienės grupės individų teises vadovauti viešojoje srityje ir įvairovę skirtingų kultūrų privačiame bendruomenių gyvenime.

Multikultūralizmo teorijoje pagrindinį vaidmenį atlieka viešojo sektoriaus nagrinėjimas, nes šis sektorius geriausiai atskleidžia ir parodo įvairių etninių grupių integraciją arba reintegraciją. Pagrindinės viešojo sektoriaus institucijų sritys yra teisinė, politinė ir ekonominė.

Pirmiausia, teisinė sritis tai yra įvairūs įstatymai. Pagal šią teoriją, įstatymai nustato kiekvieno individo teises ir teisinius būdus, pagal kuriuos jis gali integruotis į visuomenę. Pliuralios visuomenės bruožas yra tas, kad skirtingos žmonių grupės ir kategorijos yra skirtingai integruojamos.⁵⁷ Pagal multikultūralizmo visuomenės idealą deklaruotinos visų individų vienodo integravimo galimybės ir lygybė prieš įstatymą.

Kalbant apie politinę sritį, teigiama, kad pliuralioje visuomenėje skirtingos grupės turi skirtingą politinę galią.⁵⁸ Tobuloje multikultūralioje visuomenėje yra manoma, kad kiekvienas individas ar individų grupė turi vienodas politines galias, kurios pasireiškia balsavimu ir kitais būdais. Multikultūralizmo koncepcija pabrėžia individų dalyvavimą politikos sistemoje, kaip idealaus multikultūralizmo bruožą.⁵⁹

Kita – ekonominė – sritis labiausiai siejama su rinka. Teisinga konkurencija ir derybos lemia „sąžiningus“ multikultūrinius procesus.⁶⁰ Multikultūralizmo teorija nusako lygiavertį, teisingą visuomenės narių dalyvavimą ekonominiuose reikaluose, todėl labdara skirta TM yra vertinama neigiamai. TM bendruomenės turi pilnavertiškai dalyvauti ekonomikoje, konkuruoti lygiomis sąlygomis. Taigi, bet kuris etninės kategorijos veiksnys nenusako ir neįtakoja geresnių ar blogesnių individo gabumų, galimybių.⁶¹ Multikultūralioje visuomenėje etninės grupės turi būti vienodai integruotos *de jure* ir *de facto* prasmėmis.

Atskirą viešojo sektoriaus dalį sudaro švietimo įstaigos arba švietimo sektorius, kuris multikultūralizmo koncepcijoje taip pat yra išskiriamas. Pagal J. Rexą, švietimo sistema atlieka tris pagrindines funkcijas: individai yra atrenkami pagal gabumus, perteikiami įgūdžiai reikalingi darbui ir perteikiamos moralinės vertybės.⁶² Būtent kalbant apie moralines vertybes kyla daugiausia diskusijų. Galime išskirti pagrindines moralinių vertybių problemas, kurios, nors ir priklauso privačiai sričiai, dažnai per švietimą peržengia į viešąjį sektorių: religijos, kalbos, šeimos modelio ir kitas.

⁵⁷ *ibid.*

⁵⁸ *ibid.*

⁵⁹ *ibid.*

⁶⁰ Žr.: Rex J. The concept of a multicultural society // Guibernau M, Rex J. The ethnicity reader: nationalism, multiculturalism and migration.—Polity press, 1997, p. 211.

⁶¹ Žr.: *ibid.*

⁶² *Ibid*, p. 213.

Vienas pagrindinių švietimo klausimų, kuris aktualus ir Lietuvoje, yra religijos reikšmė. Katalikiškos visuomenės viešojoje šalies mokykloje dažniausiai dėstoma tik katalikybė (kaip religija). O tai, kad yra dėstoma tik viena religija pažeidžia multikultūralizmo principą. Išpažįstantys kitą religiją turi galimybę jos mokytis tik kaip neformalaus ugdymo programą (po pamokų). Tuo tarpu, katalikų mokymas tampa formalaus švietimo dalimi. Multikultūralizmo teorijos šalininkai kritikuoja šį švietimo sistemos aspektą, teigdami, kad būtų naudingiau ir teisingiau, jeigu TM vaikai mokytųsi apie daugumos kultūrą ir religiją, tuo tarpu daugumos vaikai apie TM kultūrą ir religijas. Tokia sistema padėtų skatinti moksleivių suvokimą ir pagarbą kitoms kultūroms ir sumažintų multikultūralios visuomenės problemas. Kyla klausimas, kokia yra formalaus švietimo paskirtis: „transliuoti“ šalies vykdomą politiką, vertybes ar ugdyti asmenybę?

Kitas, nemažiau svarbus multikultūralizmo teorijos klausimas yra susijęs su kalba. Kiekviena kalba yra kultūros dalis ir vienas iš svarbiausių jos perteikimo būdų. Pagrindinis nesutarimas: individai mokydami tėvų kalba vėliau sunkiau integruojasi visuomenėje, tuo tarpu mokydami valstybine kalba lengviau asimiliuoja. Be abejonės, ši multikultūralizmo teorijos prielaida yra diskutuotina. Ne visuomet kalbos barjeras turi reikšti nesugebėjimą integruotis, kaip ir mokymasis valstybine kalba – asimiliavimą. Tačiau turime pabrėžti, kad tokios tendencijos yra matomos ir apie jas būtina kalbėti.

Reikia paminėti, kad valstybinė šalies kalba yra pagrindinė daugumos kalba, todėl ji gali turėti įvairius statusus. Pavyzdžiui, anglų kalba yra ne vienos, bet kelių šalių valstybinė kalba, taip pat pasaulinė bendravimo kalba. Šiuo atveju anglų kalba turi aiškų tarptautinės kalbos statusą. Tuo tarpu lietuvių kalbos situacija kitokia. Lietuvoje valstybinės kalbos statusas yra aukštas ir lietuvių kalba siejama su lietuvybe. Plačiau šį aspektą nagrinėsime remdamiesi kokybinio tyrimo rezultatais.

Apibendrinamas minėtas kalbos, religijos ir kitas problemas, J. Rex pateikia savo sprendimo variantą: TM bendruomenės turi glaudžiai bendradarbiauti su švietimo sektoriumi, prižiūrėti žinių ir pilietiškumo principų perteikimą, o taip pat koordinuoti visus dalykus, susijusius su kalba, religija, šeimos reikalais.⁶³ Kita galima alternatyva – leisti steigti mokyklas, kad bendruomenės galėtų pačios tvarkyti tokių mokyklų reikalus. Šiuo atveju autorius remiasi Anglijos pavyzdžiu, kur įsteigta Romos katalikų mokykla. Pagal tokią pačią taisyklę turėtų būti leista steigti musulmonų, indų ir kitas mokyklas. Prisiminę Lietuvą matome, kad mūsų šalyje tokia alternatyva iš dalies jau yra realizuojama. Teigiame, kad tik iš dalies todėl, kad kalbame apie skirtingų kalbinių sektorių mokyklas. Kaip minėjome anksčiau, vienas svarbiausių skiriamųjų bruožų mūsų šalyje yra kalba. Todėl mūsų šalyje yra skirtingų kalbinių sektorių mokyklų, kalbinis aspektas yra susijęs su tautiniu aspektu. Tuo tarpu Anglijos atveju, manome, vyrauja religinis aspektas. Multikultūralizmo teorijoje

⁶³ Žr.: Rex J. The concept of a multicultural society // Guibernau M, Rex J. The ethnicity reader: nationalism, multiculturalism and migration.—Polity press, 1997, p. 211.

svarbiausia yra išlaikyti balansą tarp TM mokyklų ir daugumos mokyklų, nes tai skatintų toleranciją ir pripažinimą.

Kaip ir kiekviena kita, taip ir multikultūralizmo teorija turi savo šalininkus ir skeptikus. A. Degutis straipsnyje „Multikultūralizmo inversijos“⁶⁴ nagrinėdamas diskriminavimo ir tolerancijos pasekmes teigia, kad multikultūralizmas šiandien yra neįmanomas be dvigubų standartų, be teisinės piliečių diskriminacijos. Kaip pavyzdį autorius nurodo, kad dėl multikultūralios politikos, juodaodis Amerikoje ar Anglijoje gali drąsiai skelbti „*I am black and I am proud of it*“; baltaodis, pasakęs „*I am white and I am proud*“, rizikuoja atsidurti kalėjime.⁶⁵ Šis autorius mano, kad multikultūralizmas siekia pasaulį padaryti plokščią ir vientisą, išardyti visas natūralias ribas, tradicinius papročius. Šia prasme, tai yra tam tikra vyraujančio etnoso agresija, diskriminacija visos tradicinės Vakarų kultūros atžvilgiu. „Tolerancija ir atvirumas „kitam“ – aukščiausioji dorybė, kurią jis išpažįsta – iš tikrųjų yra netolerancija tam, kas „sava“.“⁶⁶

Negalime nesutikti su šio autoriaus pastebėjimais, tačiau turime pabrėžti, kad, kaip ir kiekvienoje teorijoje, multikultūralizmas ne išimtis, ne visos idėjos yra pritaikomos praktiškai, nes kiekvienos šalies situacija ir patirtis yra skirtinga.

Tačiau taip pat negalime nekreipti dėmesio į šiuolaikines tendencijas, globalizacijos procesus, kurie „<...> pasaulį paverčia viena vieta.“⁶⁷ Todėl iš dalies multikultūralizmas yra natūralus procesas. „Globalizacija yra vis didėjanti gyvenimo sluoksnių sąveika, o pasaulis kaip viena vieta reiškia šių gyvenimo formų pokytį, kai jos vis labiau susiduria viena su kita ir vis labiau yra verčiamos atsizvelgti viena į kitą.“⁶⁸ Šia prasme, supratimas apie atsirandančią globalinę visuomenę yra svarbus, nes ir integraciniai procesai šalyse natūraliai susiduria su socialiniais bei kultūriniais skirtumais. Dėl šių procesų atsiranda noras sąmoningai ginti tradicijas, įsitikinimus, papročius, religiniam fundamentalizmui būdingą kultūrinį protekcionizmą,⁶⁹ bet, pasak Z. Baumano, „būti lokaliajam globalizuotame pasaulyje yra socialinio atskirtumo ir nuosmukio ženklas“,⁷⁰ todėl „norėdami suprasti vietinę patirtį, ją turime iškelti į vieno pasaulio akiratį, o vietinę veiklą ir gyvenimo būdą vis labiau reikia nagrinėti bei vertinti globalinių pasekmių atžvilgiu.“⁷¹ Šia prasme multikultūralizmo reiškinys yra artimas, nes tai – galima globalizacijos procesų pasekmė.

Apibendrinami šį skyrių galime išskirti šias pagrindines mintis: multikultūralizmo teorijos idėjos turi būti atskirtos nuo pliuralios ir pliuralistinės visuomenės supratimo, multikultūralioje visuomenėje turime skirti viešą ir privačią sritis, viešąją sritį sudaro teisė, politika ir ekonomika, taip

⁶⁴ Žr.: Degutis A. Multikultūralizmo inversijos// Lietuva globalėjančiame pasaulyje.—Vilnius: Logos, 2006, p. 182—199.

⁶⁵ Degutis A. Multikultūralizmo inversijos// Lietuva globalėjančiame pasaulyje.—Vilnius: Logos, 2006, p. 198.

⁶⁶ Ten pat, p. 199.

⁶⁷ Tomlinson H. Globalizacija ir kultūra.—Vilnius: Mintis, 2002, p. 20.

⁶⁸ Ten pat, p.21.

⁶⁹ Tomlinson H. Globalizacija ir kultūra.—Vilnius: Mintis, 2002, p. 22.

⁷⁰ Bauman Z. Globalizacija: pasekmės žmogui.—Vilnius: Strofa, 2002, p. 9.

⁷¹ Tomlinson H. Globalizacija ir kultūra.—Vilnius: Mintis, 2002, p. 22.

pat prie šios srities priskiriamas švietimas, kuris perteikia įgūdžius ir visuomenės kultūrą, o socializacija ir religiniai įsitikinimai turi likti privačios srities dalimis.

Apžvelgę multikultūralizmo teorijos raidą ir pagrindines mintis, toliau šį reiškinį nagrinėsime Lietuvos istorijos ir kultūros kontekste.

1.2.2. Multikultūralizmas Lietuvoje

Remiantis G. Potašenko, „daugiakultūriškumas kaip oficiali politika pradėtas įgyvendinti XX a. aštuntajame dešimtmetyje anglakalbėse valstybėse, visų pirma Kanadoje ir JAV, ir buvo netrukus palaikytas daugelyje to meto Europos Sąjungos šalių kaip oficiali politika ir kaip jų elitų socialinis susitarimas.“⁷² Vėliau, šio autoriaus teigimu, multikultūralizmas susilaukė ne tik rėmėjų, bet ir kritikos. Kai kur, pavyzdžiui Olandijoje ir Danijoje jo buvo atsisakyta ir sugrįžta prie oficialios monokultūros.

Į Lietuvą multikultūralizmo sąvoka atėjo XX a. paskutiniojo dešimtmečio pabaigoje ir „vis labiau įsitvirtino Lietuvos humanitariniuose ir socialiniuose moksluose.“⁷³ „Atrodo, pirmą kartą šiuolaikinėje Lietuvoje šią sąvoką pavartojo išeivijos sociologas ir visuomenės kritikas Vytautas Kavolis Vilniaus universitete 1992 m. gegužės mėn. vykusioje konferencijoje, kurioje skaitė pranešimą „Alternatyvios kultūros krypties sampratos“.⁷⁴ Šis mokslininkas multikultūralizmo ar daugiakultūriškumo „idėją suvokė kaip liberalios demokratinės visuomenės ir demokratinės politikos principą.“⁷⁵ Ši sociologo mintis lieka aktuali ir dabar. Pasak G. Potašenko, „daugiakultūriškumo vartojimas šiuolaikinėje Lietuvoje istoriškai prasidėjo išeivių liberalų pastangomis.“⁷⁶ Autoriaus teigimu, šis terminas vartotas šalia artimų „*kultūrų įvairovės*“, „*kultūrų amalgamos*“ sąvokų. Todėl „svarbu, kad modernėjančioje lietuviškoje visuomenėje liberaliai galvojančiai žmonės universalizmą ir partikuliarizmą, daugiakultūriškumą ir etnocentrizmą pradėjo suvokti kaip svarbius kolektyvinio sąmoningumo elementus bei tarpusavyje susijusius polius.“⁷⁷ Šiandien šią sąvoką galime rasti ir švietimo politikos dokumentuose. Tačiau manome, kad Lietuvoje vyrauja multikultūralizmo kaip daugiaetniškumo suvokimas. Daugiakultūriškumas vertinamas religiniu, kalbiniu, etniniu požiūriais. Todėl skirtingai nuo D. Britanijos, Lietuvoje kaip etniškai mišrioje, heterogeniškoje visuomenėje „problema tampa ne didėjantys migrantų srautai bei augantys etninių mažumų skaičiai ar kultūriniai skirtumai, o sąveikos tarp etninių grupių, mažumų narių, įsitraukimas ir dalyvavimas visuomenei svarbiose socialinių santykių sferose, numatantys kokybinio

⁷² Potašenko G. Daugiaperspektyvinis žvilgsnis į Lietuvos Didžiąją kunigaikštystę. Tautinių naratyvų likimai. Atiduota spaudai. 2009, p. 1.

⁷³ Ten pat, p. 5.

⁷⁴ Ten pat, p. 2.

⁷⁵ Ten pat, p. 3.

⁷⁶ ten pat.

⁷⁷ ten pat.

pobūdžio socialinių ryšių aspektus.⁷⁸ Kitas dalykas, kad nors Lietuva yra daugiaetninė, faktiškai ji yra monoetninė, nes „viena etninė grupė sudaro svarią daugumą.“⁷⁹

Remdamiesi G. Potašenko nagrinėjimais, XX a. paskutiniojo dešimtmečio Lietuvos vyriausybės politiką galime pavadinti kaip skatinančią tautinę savimone, iš kitos pusės atvirą ir tolerantišką. Kitaip sakant, buvo bandoma kurti oficialią kultūrinio pliuralizmo politiką. Tačiau nuo 2002 m., autorius pastebi, kad buvo pradėta įtvirtinti griežtesnė ir uždaresnė tautinės tapatybės samprata ir etninėje politikoje radosi vienos kultūros dominavimo bruožų. Remiantis 2002 m. atlikto mažumų apsaugos monitoringo rekomendacijomis, Lietuvai kaip tuometinei ES šaliai kandidatėi, nurodyta geriau integruoti žmogaus, mažumų teises ir multikultūralizmą į universiteto programas viešojo administravimo srityse, taip pat socialinės rūpybos srityje bei rengiant sveikatos apsaugos darbuotojus, mokytojus ir teisėjus.⁸⁰ Tačiau praėjus keliems metams, „naujas Tautinių mažumų įstatymas, kuris galėtų paskatinti mažumų teisių plėtrą naujajame integracijos etape po įstojimo į ES, vis dar nepriimtas, o iš naujo pratęsiamas iš dalies pasenusio įstatymo galiojimas.“⁸¹ Remiantis žmogaus teisės instituto 2007–2008 m. žmogaus teisių apžvalga Lietuvoje, „2007 metų priimta Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategija atspindi inertišką ir pasenusį požiūrį į mažumų integraciją.“⁸² Nurodoma, kad ši strategija neparodo pasikeitusios politinės ir besikeičiančios demografinės situacijos. Pasak G. Potašenko, strategija „yra ganėtinai atsargi ir deklaratyvi, nors joje yra ir kai kurių pažangių dalykų.“⁸³ Apibendrinamas svarstymus, autorius teigia, kad matomas išryškėjęs lietuviškas ir mažumų etnocentrizmas, vyrauja siauras etniškumas (tautiškumas) ir nacionalizmas. Taigi, pagrindinė Lietuvos problema šiuo atveju yra minėta „savųjų etninių mažumų grupių integracijos plėtra.“⁸⁴ Daugumą Lietuvos gyventojų sudaro etniniai lietuviai, o kitą dalį sudaro TM, kurios, pasak autoriaus, faktiškai virto „nedidelėmis salomis“, „mažytėmis izoliuotomis tėvynėmis“. Nors dokumentai aiškiai išreiškia integracijos svarbą ir būtinumą, abejotina ar žinoma, kaip ji turėtų būti įgyvendinama. Šiame kontekste kyla klausimas, ar galime Lietuvos valstybę pavadinti multikultūrine? Todėl G. Potašenko teisingai pastebi, kad „tokiai nacionalizmo versijai ir jos šalininkams daugiakultūriškumo sąvoka dažniausiai nereikalinga, o jeigu ir vartojama, tai vertinama neutraliai arba greičiausiai neigiamai, neretai kaip problema ir grėsmė tariamai

⁷⁸ Beresnevičiūtė V. Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje// Etniškumo studijos.—Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 12.

⁷⁹ Ten pat, p. 11.

⁸⁰ Monitoring the EU accession process: minority protection volume I. An assessment of selected policies in candidate states.—Hungary: Open society institute, 2002, p. 415.

⁸¹ Potašenko G. Daugiaperspektyvinis žvilgsnis į Lietuvos Didžiąją kunigaikštystę. Tautinių naratyvų likimai. Atiduota spaudai. 2009, p. 8.

⁸² Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007—2008 metais. Apžvalga.—Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 48. [elektroninis išteklius].—URL: http://www.hrmi.lt/images/img/Apzvalga_2007-2008_20090609.pdf [žiūrėta 2009 11 22]

⁸³ Potašenko G. Daugiaperspektyvinis žvilgsnis į Lietuvos Didžiąją kunigaikštystę. Tautinių naratyvų likimai. Atiduota spaudai. 2009, p. 8.

⁸⁴ Ten pat, p. 9.

vieningai ir unikaliai kultūrai.“⁸⁵ Tuo tarpu kitose šalyse, kur formavosi multikultūralizmo teorija, visų pirma, pati sąvoka suvokiama pozityviai, itin akcentuojamas multikultūrinis ugdymas ir jo svarba, kurie skatina toleranciją, domėjimąsi ir tarpkultūriškumą.⁸⁶ Kai kalbama apie multikultūralizmą, pirmiausia turime svarstyti kultūrų lygiavertiškumo sąvokas, kokiais principais ir kriterijais turi būti grindžiamas šis reiškinys. Todėl Lietuvos etninė politika arba naujas multikultūralizmo variantas, anot autoriaus, turėtų vengti siauro nacionalizmo ir bet kokios mažumų atskirties. „Tam būtina reflektuoti savąjį kultūros suvokimą ir savąją kultūrą, taip pat vaisingą globalaus plitimo ir lokalaus įgijimo sąveiką, garantuojančias tarpusavio bendravimą.“⁸⁷

Kadangi kultūrų lygybės idėja paremta žmogaus teisių, o ne grupinių teisių samprata,⁸⁸ kitame skyriuje aptarsime žmogaus teisių sampratą, pagrindines TM teises ir tarptautinius dokumentus.

1.3. Tarptautiniai teisiniai instrumentai

1.3.1. Žmogaus teisių samprata ir pagrindiniai dokumentai

Galime išskirti kelias pagrindines sritis, kuriomis yra užtikrinamos TM teisės: Lietuvos Respublikos Konstitucija,⁸⁹ teisės aktai, teisinės normos, nutarimai ir kiti dokumentai, taip pat Jungtinių Tautų organizacijos (toliau – JTO) dokumentai, Europos Tarybos (toliau – ET) dokumentai, Europos Sąjungos (toliau – ES) dokumentai.

Visų minėtų sričių dokumentų pagrindą sudaro žmogaus teisės, kurias galima klasifikuoti į pilietines, politines, socialines, ekonomines, kultūrinės ir kt. Europos mastu, TM teisės dažnai dar yra suvokiamos kaip kolektyvinės teisės, kurios yra istoriškai vėliau susiklosčiusios. Pasak T. Birmontienės, šios teisės dar „kartais vadinamos ir „tautų“ (*peoples*) teisėmis“.⁹⁰ Šis terminas ypač dažnai naudojamas tarptautiniuose dokumentuose.

Politinės ir pilietinės teisės apima daugybę sričių, tokių kaip teisė į gyvybę, kankinimų ir nežmoniško bei orumą žeminančio elgesio ar baudimo draudimas, lygiateisiškumas, tikėjimo laisvė, susirinkimų laisvė, teisė jungtis į asociacijas, teisė dalyvauti rinkimuose ir kt.

Pilietinės ir politinės teisės yra glaudžiai susijusios su socialinėmis, ekonominėmis ir kultūrinėmis teisėmis. Prie kultūrinių priskiriama „teisė į mokslą, teisė pasirinkti savo vaikams

⁸⁵ Ten pat, p. 10.

⁸⁶ Žr.: Nile leidinys. Tapkime tarpkultūriški. 2008, p. 1.—URL:

http://209.85.129.132/search?q=cache:j1cBInZphmUJ:www.eaea.org/nile/doc/Get_InterCultural_Lithuanian.pdf+Nile+leidinys.+Tapkime+tarpkult%C5%ABri%C5%A1ki&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt [žiūrėta 2009 08 05]

⁸⁷ Potašenko G. Daugiaperspektyvinis žvilgsnis į Lietuvos Didžiąją kunigaikštystę. Tautinių naratyvų likimai. Atiduota spaudai. 2009, p. 9.

⁸⁸ Ten pat, p. 1.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33—1014.—URL:

<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>. [žiūrėta 2009 07 05]

⁹⁰ Birmontienė T. Žmogaus teisių samprata// Tautinių mažumų teisės.—Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 22.

mokyklas ir religinį bei dorovinį auklėjimą, teisė dalyvauti kultūriniame gyvenime, naudotis mokslo pažangos laimėjimais, autoriaus teisių apsauga, mokslinių tyrimų ir kūrybinės veiklos laisvė ir kt.⁹¹ Taip pat kultūrinės teisės siejamos su tokiais teisėmis kaip teisė į tautinių mažumų kultūrinio identiteto išsaugojimą. Ekonominių teisių funkcija, kuri taip pat priskiriama prie pilietinių teisių, svarbi nagrinėjant teisę į nuosavybę. Pastaroji, autorės teigimu, turi būti lydima tokių teisių kaip teisė į darbą ir socialinę apsaugą. Tačiau, pasak T. Birmontienės, klaidingai yra manoma, kad visos šios aptartos teisės yra užtikrinamos vien tik valstybės pastangomis. Prie šių teisių užtikrinimo turėtų prisidėti visa visuomenė – jos dauguma ir mažuma. Sukurtas teisinis pagrindas bei formalios prielaidos „visų tautybių ir įvairios etninės kilmės piliečiams nereiškia, kad visose srityse visi piliečiai vienodai lygiai traktuojami ir kad išnyksta skirtumus lemiančios etniškumo apibrėžtys.“⁹² T. Birmontienė remiasi ir mokslininko P. Siegharto pateikta žmogaus teisių klasifikacija, pagal kurią be aptartų teisių dar smulkiau išskiriamas asmens psichinis ir moralinis integralumas: orumas, privataus gyvenimo neliečiamumas, korespondencijos slaptumas, saviraiškos laisvė. Prie politikos ir demokratijos išskirta teisė dalyvauti valdant savo šalį, laisvi rinkimai, peticijų teisė. Šis klasifikavimo metodas patogus tuo, kad aiškiai išreiškia žmogaus teisių nedalumo principą. Kalbant apie žmogaus teises svarbu yra pabrėžti, kad šios teisės yra prigimtinės žmogaus teisės ir nepriklauso nei nuo žmogaus tautybės ar šalies, iš kurios yra kilęs, nei nuo tautos, kurios narys jaučiasi.

Pagal 2000 m. Nicoje paskelbtą ES pagrindinių teisių chartiją⁹³ tradicinės pilietinės, politinės, socialinės, ir dabartinį požiūrį į žmogaus teisių apsaugą atspindinčios teisės, yra sugrupuotos pagal ginamas vertybes: orumas, lygybė, solidarumas, piliečių teisės, teisingumas.⁹⁴

Pagal E. Žiobiene, Konstitucija ir tarptautinės sutartys yra pagrindiniai žmogaus teises įgyvendinantys mechanizmai.⁹⁵ Nors šiandien yra įprasta kalbėti apie žmogaus teises kaip apie savaimę suprantamą dalyką, tačiau visgi tai yra labai ilgo proceso rezultatas. Žmogaus teises įgyvendinantys mechanizmai atskleidžia realias žmogaus galimybes pasinaudoti žmogaus teisėmis ir jas apginti. Nors, kaip minėjome, žmogaus teisės sudaro įvairių dokumentų, tokių kaip Konstitucija, tarptautinės sutartys pagrindą, įgyvendinimo mechanizmai taip pat yra labai svarbūs. E. Žiobienės teigimu, žmogaus teises įgyvendinančią garantijų sistemą galima išskirti į teisinę ir neteisinę. „Teisinės – tai teisės normų ir institucijų sistema, o neteisinėmis garantijoms galėtume priskirti valstybės valdžios įgyvendinimo pagrindus, valstybės formą, jos politinį režimą, valdžių padalijimo

⁹¹ Ten pat, p. 30.

⁹² V. Beresnevičiūtė. Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje// Etniškumo studijos.—Vilnius: Egrimas, 2005, p. 8.

⁹³ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija.—URL : http://www.eppgroup.eu/Activities/docs/charter_eu/lt.pdf [žiūrėta 2009 07 04]

⁹⁴ Žr.: Birmontienė T. Žmogaus teisių samprata// Tautinių mažumų teisės.—Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 22.

⁹⁵ Žr.: Žiobienė E. Žmogaus teisių garantijos//Tautinių mažumų teisės.—Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 43.

principą, visuomenės kultūros lygį.⁹⁶ Teisines garantijas autorė skirsto į materialines – tokias kaip Konstitucija, įstatymai ir kiti teisiniai dokumentai, procesinės – garantijos, kurias įtvirtina Konstitucija, Civilinio, Baudžiamojo proceso ir kiti kodeksai, institucinės garantijos – institucijos, kurioms priskirta žmogaus teisių gynība. Svarbiausia kiekvieno žmogaus institucinė garantija yra teisė kreiptis į teismą. Demokratinėje visuomenėje tai yra aukščiausia pažeistų žmogaus teisių gynimo institucija. Teismo sprendimai yra privalomi valstybinei valdžiai ir valdymo institucijoms, įmonėms, įstaigoms, organizacijoms ir fiziniams asmenims.

Lietuvos Respublika yra ratifikavusi šiuos tarptautinius TM teises užtikrinančius dokumentus: ET žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją⁹⁷, Europos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją⁹⁸, JT konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo⁹⁹. Iki šiol Lietuva neratifikavo Europos regioninių ir tautinių mažumų kalbų chartijos¹⁰⁰. Šiuose dokumentuose iš esmės yra išvardyti pagrindiniai principai, kurie yra bendrosios žmogaus teisės koncepcijos sudedamoji dalis: lygybė prieš įstatymą, nediskriminavimo, lygių galimybių, asociacijų ir susirinkimo laisvė, aktyvaus dalyvavimo viešajame gyvenime principai. Tačiau, kad ir kaip būtų paradoksalu, nė vienas iš minėtų dokumentų nepateikia TM apibrėžimo. „Kitas paminėtinas aspektas yra susijęs su atskirų asmenų teisių apibrėžimu, t.y. kolektyvinės arba mažumų teisės nėra deklaruojamos, o kalbama apie individualias teises arba teises asmenų priklausančių tautinėms mažumoms.“¹⁰¹

1.3.2. Jungtinių Tautų organizacijos dokumentai

Kalbant apie tarptautinius žmogaus teisių gynimo mechanizmus, visų pirma reikia paminėti JTO dokumentus. JT Įstatų dokumente yra numatyta, kad žmogaus teisės turi būti užtikrintos visiems asmenims, neatsižvelgiant į jų rasę, lytį, kalbą ar religiją. JTO Generalinės Asamblėjos 1948 m. priimtoje žmogaus teisių deklaracijoje¹⁰² buvo paskelbtas tarptautinis žmogaus teisių

⁹⁶ Žr.: Žiobienė E. Žmogaus teisių garantijos//Tautinių mažumų teisės.—Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 43.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7)// Valstybės žinios, 2000 Nr. 96-3016—URL:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=114048 [žiūrėta 2009 10 10]

⁹⁸ Tautinių mažumų pagrindų apsaugos konvencija// Valstybės žinios, 2000, Nr. 20-497.—URL:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=96635 [žiūrėta 2009 10 27]

⁹⁹ Tarptautinė konvencija „Dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo“// Valstybės žinios, 1998, Nr. 108-2987.—URL:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=64266&p_query=rasin%EB%20diskriminacija&p_tr2=2 [žiūrėta 2009 10 25]

¹⁰⁰ Europos regioninių arba mažumų kalbų chartija 1992.—URL:

http://209.85.129.132/search?q=cache:cOJAGgRJb4QJ:www.etib.lt/site_files/dokumentai%2520lietuviskai/ETS%2520148.doc+kalbu+chartija&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt [žiūrėta 2009 08 03]

¹⁰¹ V. Beresnevičiūtė. Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje// Etniškumo studijos.—Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 8.

¹⁰² Visuotinė žmogaus teisių deklaracija// Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.—URL:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278385&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 09 18]

katalogas, kuris apima pilietines, politines, socialines, ekonomines, kultūrinės teises. Nors teisiniu požiūriu šis dokumentas yra rekomendacinio pobūdžio, bet jis turi didelę politinę ir moralinę reikšmę. Visos kitos JT tarptautinės sutartys yra teisiškai privalomos šalims, kurios jas yra ratifikavusios. 1966 m. buvo priimti teisiškai įpareigojantys JT dokumentai: Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas¹⁰³ ir Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas¹⁰⁴. „Pagal Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą valstybės dalyvės įsipareigoja gerbti ir garantuoti visiems asmenims, esantiems jų teritorijoje ir priklausantiems jos jurisdikcijai, teises, pripažįstamas pagal šį Paktą.“¹⁰⁵ Toks valstybės įsipareigojimas garantuoja valstybės pareigą užkirsti kelią pasikėsinimams į teises, kuomet kitais atvejais valstybė neatsakytų. Pagal šį Paktą valstybė taip pat užtikrina teisinės gynybos priemonių įgyvendinimą. *Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas reglamentuoja visas pagrindines teises, priskiriamas prie pirmosios kartos teisių: jau minėtas teises, nuo kurių nukrypimas negalimas nepaprastos padėties ar karo stovio sąlygomis, teisę į laisvę ir asmens neliečiamybę, lygybę prieš įstatymus, teismines garantijas asmenims, kaltinamiems nusikaltimu, teisę į asmeninį ar šeimos gyvenimą, buto neliečiamybę, susirašinėjimo slaptumą, teisę į apsaugą nuo neteisėto kėsinimosi į garbę ir orumą, įsitikinimų ir reiškimosi laisvę, teisę rengti taikius susirinkimus ir kt.*¹⁰⁶ 1991 kovo 12 d. Lietuva taip pat prisijungė prie šių paktų ir Pirmojo pakto fakultatyviojo protokolo, numatančio individualius skundus.

JT yra priėmusios tarptautines sutartis, skirtas diskriminacijos draudimui ir jos prevencijai: Konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo¹⁰⁷ ir Konvenciją dėl visų formų diskriminacijos moterims panaikinimo.¹⁰⁸ Pagal pirmąją Konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo šalys įsipareigoja vykdyti visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo politiką, skatinti savitarpio pagarbą ir supratingumą tarp skirtingų rasių žmonių.

Sekantis labai svarbus JT dokumentas yra 1992 m. priimta Deklaracija dėl asmenų, priklausančių nacionalinėms, etninėms, religinėms ir lingvistinėms mažumoms, teisių.¹⁰⁹ Šis JT

¹⁰³ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas// Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.—URL:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=174848&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 08 19]

¹⁰⁴ Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas// Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290.—URL:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=174850&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 08 19]

¹⁰⁵ Žr.: Žiobienė E. Jungtinių Tautų institucijos ir dokumentai// Tautinių mažumų teisės.—Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 51.

¹⁰⁶ ten pat.

¹⁰⁷ Tarptautinė konvencija „Dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo“// Valstybės žinios, 1998, Nr. 108-2987.—URL:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=64266&p_query=rasin%EB%20diskriminacija&p_tr2=2 [žiūrėta 2009 10 25]

¹⁰⁸ Jungtinių Tautų konvencija „Dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“// Valstybės žinios, 1996, Nr. 21-459.—URL:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=25227&p_query=Konvencij%EB%20d%EB%20vis%F8%20for%F8%20diskriminacijos%20moterims%20panaikinimo&p_tr2=2 [žiūrėta 2009 11 01]

¹⁰⁹ Jungtinių Tautų Asmenų, priklausančių tautinėms ar etninėms, religinėms ir lingvistinėms mažumoms, teisių deklaracija.—URL: http://www.unhchr.ch/htm/menu3/b/d_minori.htm [žiūrėta 2009 11 04]

dokumentas yra vienintelis, kuris tiesiogiai gina mažumų teises. Vėliau buvo įkurta JT darbo grupė mažumų klausimams spręsti.

1.3.3. Europos Tarybos dokumentai

Kita organizacija, turinti politinę svarbą yra ET. ET kaip ir JT dokumentai yra privalomi jas ratifikavusioms šalims. Visos tarptautinės ET sutartys yra grindžiamos pagrindiniais ET žmogaus teisių instrumentais: Europos žmogaus teisių konvencija, Europos socialine chartija¹¹⁰, Europos konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą¹¹¹, Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija. Pagrindinis Europos žmogaus teisių konvencijos tikslas yra užtikrinti, kad konvenciją ratifikavusios šalies jurisdikcijoje esantys asmenys galėtų naudotis žmogaus teisėmis ir laisvėmis nepriklausomai nuo jų rasės, tautybės ir kt. Europos Žmogaus Teisių Teismas užtikrina, kad pagal Konvenciją šalys laikytųsi savo įsipareigojimų. Siekiant sustiprinti žmogaus teisių apsaugą 1993 m. buvo priimta Deklaracija kovai su rasizmu, ksenofobija, antisemitizmu ir netolerancija. ET veikla TM srityje yra grindžiama principu, kad TM apsauga yra visuotinės žmogaus teisių apsaugos dalis. Tačiau ir čia galima pastebėti iškylančius jau aptartus sunkumus: „vis dar neaiškus žmogaus teisių ir mažumų teisių sąvokų santykis.“¹¹² Galiausiai buvo sutarta į Europos žmogaus teisių konvenciją įtraukti „priklausymą tautinei mažumai“ kaip draudimo diskriminuoti pagrindą. M Prokopčik teigimu, Europos žmogaus teisių konvencija yra svarbi mažumų apsaugai, „nes tautinėms mažumoms priklausantys asmenys, individualiai ar kolektyviai, gali reikalauti joje įtvirtintų visuotinių žmogaus teisių ir laisvių.“¹¹³ Konvencijoje tiesiogiai susijusios nuostatos dėl minties, sąžinės, religijos, saviraiškos ir susirinkimų bei asociacijų laisvių.

Svarbus pokytis kuriant TM apsaugos sistemą tapo ET valstybių ir vyriausybių vadovų aukščiausio lygio susitikimas, į kurio darbotvarkę buvo įtrauktas atskiras, TM apsaugai skirtas punktas. Pagrindiniai ET dokumentai, skirti konkrečiai TM apsaugai, yra minėta Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija ir Europos regioninių, arba mažumų, kalbų chartija.

Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija buvo priimta 1994 m. Pasak autorės, tai yra vienintelis išsamus TM skirtas dokumentas. Lietuvoje ši konvencija įsigaliojo 2000 m. liepos 1 d.. Tačiau ir šioje Konvencijoje neišvengta terminologijos sąvokų netikslumų. Konvencijoje nėra „tautinės mažumos“ apibrėžimo, nes šalys narės rengdamos Konvenciją negalėjo susitarti dėl

¹¹⁰ Europos socialinė chartija// Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1704.—URL:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=42260 [žiūrėta 2009 09 13]

¹¹¹ Europos konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą. [elektroninis išteklius]. —URL:

http://www.hrmi.lt/downloads/structure/Europos_konvencija_pries_kankinima_ir_kitoki_ziauru_nezmoniska_ar_zeminanti_elgesi_ir_baudima.pdf [žiūrėta 2009 09 06]

¹¹² Prokopčik M. Europos Tarybos institucijos ir dokumentai// Tautinių mažumų teisės.—Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 58.

¹¹³ Ten pat, p. 59.

bendro sąvokos apibrėžimo. Todėl šią Konvenciją ratifikavusi šalis turi teisę pati spręsti, „kurioms jos teritorijoje gyvenančioms tautinėms mažumoms šio dokumento nuostatos yra taikytinos.“¹¹⁴ Tačiau autorė pastebi, jog Pagrindų konvencijos Patariamasis komitetas pabrėžia, kad Konvencijų nuostatų įgyvendinimas neleisėtų nepagrįstai išskirti etninių vienetų. Nors bet kuris asmuo negali savavališkai pasirinkti tautinės mažumos ir pasiskelbti jos nariu, pagal Konvencijos 3 straipsnį asmuo turi teisę laisvai pasirinkti, „ar su juo turi būti elgiamasi kaip su tautinei mažumai priklausančiu asmeniu, ar ne <...>.“¹¹⁵ Konvencijos 3 straipsnis taip pat nurodo, kad šiuo dokumentu nustatytais teisėmis TM gali naudotis atskirai arba kartu su kitais. Taigi, Konvencijos nuostatos gali apimti tiek platesnį, tiek ir siauresnį gyventojų ratą. „Konvencija nėra taisyklių, kurios griežtai reglamentuoja kiekvieną situaciją sąvadas.“¹¹⁶ Tačiau galima aptarti pagrindines sritis, kurias apima Konvencija:

- lygybė prieš įstatymą ir vienodą įstatymo teikiamą apsaugą;
- nediskriminavimas;
- valstybė įsipareigoja sudaryti sąlygas išsaugoti ir plėtoti kultūrą, religiją, kalbą, tradicijas;
- valstybė susilaiko nuo TM asimiliavimo politikos vykdymo prieš jų valią, ir saugo TM nuo tokių veiksmų;
- teisė rengti susirinkimus, burtis į susivienijimus, skatinama minties, žodžio, religijos, sąžinės laisvė;
- teisė kreiptis į žiniasklaidą, žodžio ir pažiūrų laisvė;
- teisė laisvai ir nevaržomai raštu ir žodžiu vartoti savo mažumos kalbą;
- teisė savo pavardę, vardą vartoti mažumos kalba;
- teisė steigti savo privačias švietimo ir mokymo įstaigas bei joms vadovauti;
- teisė mokytis savo mažumos kalbos;
- teisė dalyvauti ekonominiame, kultūriniame ir socialiniame gyvenime;
- kaimyninių valstybių ir tarpvyriausybinių bendradarbiavimas.

Taigi, Konvencija iš esmės įtvirtina tas teises, kurios yra pagrindinių žmogaus teisių dalis. Autorės teigimu, šis dokumentas neturi būti traktuojamas kaip tam tikros privilegijos, kurias valstybė suteikia tam tikroms grupėms žmonių. Pagrindinis Konvencijos tikslas yra užtikrinti lygybę. Taip pat svarbus yra Konvencijoje numatytas monitoringo mechanizmas. Tai yra prisijungusių valstybių ataskaita, rengiama kas penkeri metai. Kadangi ataskaita turėtų būti rengiama konsultuojantis su TM

¹¹⁴ Ten pat, p. 60.

¹¹⁵ Tautinių mažumų pagrindų apsaugos konvencija// Valstybės žinios, 2000, Nr. 20-497.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=96635 [žiūrėta 2009 10 27]

¹¹⁶ Prokopčik M. Europos Tarybos institucijos ir dokumentai// Tautinių mažumų teisės.—Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 62.

atstovais ir Nevyriausybinėmis Organizacijomis (toliau – NVO), toks principas skatina abiejų pusių – valdžios institucijų ir TM organizacijų pagarbą ir dialogą. Tačiau tam, kad tokio pobūdžio tarptautiniai aktai būtų sėkmingai įgyvendinami ir duotų realių rezultatų, būtinas politinis ir moralinis suvokimas. Pagal M. Prokopčik, priežiūros mechanizmas yra svarbus, bet kartu reikalingas ir nuoširdus suinteresuotumas. Kai kurie tarptautiniai dokumentai žlunga, nes „monitoringas gali kelti grėsmę politikams ir valdininkams, nes jų veiksmai ar neveiklumas gali būti kritikuojami.“¹¹⁷

Kitas ET priimtas dokumentas yra Europos regioninių arba mažumų kalbų chartija. Šis dokumentas yra siejamas su kultūros paveldo turtingumo ir įvairovės apsauga bei propagavimu. Regionų ar mažumų kalbos šiuo atveju yra neatskiriama kultūrinio paveldo dalis. Ši Chartija buvo pasirašyta 1992 m. lapkričio 5 d., įsigaliojo 1998 m. kovo 1 d. Tačiau šis dokumentas iki šiol ratifikuotas tik 18 valstybių narių. Europos regioninių arba mažumų kalbų chartija yra daugiau kultūrinio pobūdžio dokumentas, kurio svarbiausias tikslas apima „regionines ir mažumų kalbas, neteritorines ir mažiau paplitusias oficialias (ar valstybines) kalbas.“¹¹⁸ Kalbant apie šį dokumentą, svarbu paminėti, kad jame taip pat numatytos ir konkrečios priemonės, kurių tikslas skatinti vartoti konkrečias regionines ar mažumų kalbas asmeniniame ir viešajame gyvenime. Tai jokių būdu nereiškia, kad oficialios, regioninės ar mažumų kalbos būtų laikomos varžovėmis ir galėtų kaip nors kliudyti įsisavinti ir tobulinti oficialiąją šalies kalbą. Šis aspektas aktualus kalbant ir apie situaciją Lietuvoje, nes lietuvių kalbai yra priskiriamas ypatingai aukštas statusas ir reikšmė. Lietuvoje yra pakankamai ryškiai matoma susiklosčiusi kalbų hierarchija, kurios neturėtų būti. Tačiau Lietuva nėra ratifikavusi šios Chartijos.

Chartija siekiama užtikrinti, kad regioninės ar mažumų kalbos būtų praktiškai vartojamos švietimo sistemoje ir žiniasklaidoje, kad būtų leidžiamas ir skatinamas jų vartojimas teisinėse ir valdymo institucijose, ekonominiame bei socialiniame gyvenime, kultūrinėje ir kitose veiklose. Toks kultūrų dialogas ir daugiakalbystė ne tik išreikia valstybės politinį požiūrį į TM bei regionų integraciją, kalbų vartojimą, bet ir įrodo valstybės pagarbą ir palankumą bendruomenėms, kurios sudaro valstybės vientisumą.

Pirmame Chartijos straipsnyje nurodoma, kad „regioninės arba mažumų kalbos“ yra kalbos, vartojamos tos valstybės piliečių, kurie sudaro mažesnę gyventojų grupę ir skiriasi nuo tos valstybės oficialios kalbos, tai taip pat nėra nei oficialios kalbos tarmė nei migrantų kalba. Šalis ratifikuodama šį dokumentą, rašte nurodo kiekvieną jos teritorijoje vartojamą regioninę ar mažumos kalbą. Pats dokumentas yra suskirstytas į tris dalis: bendros nuostatos, tikslai ir principai, kurių laikomasi ir nurodytos konkrečios priemonės tikslams pasiekti.

Pagrindiniai tikslai ir principai, kurių laikosi Chartiją ratifikavusi šalis, yra šie:

¹¹⁷ Prokopčik M. Europos Tarybos institucijos ir dokumentai// Tautinių mažumų teisės.—Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 65.

¹¹⁸ Ten pat, p. 67.

- regioninių arba mažumų kalbų, kaip kultūrinių vertybių pripažinimas;
- valstybė turi paisyti geografinių zonų, tam, kad nebūtų trukdoma konkrečių regioninių, arba mažumų kalbų vartojimui;
- valstybė ryžtingais veiksmais remia šias kalbas ir siekia jas išsaugoti;
- sudaromos šių kalbų žodžiu ir raštu vartojimo sąlygos viešajame ir privačiame gyvenime;
- sudaromos galimybės regioninėms arba mažumų kalboms mokytis ir studijuoti įvairiais lygiais;
- tarptautinių mainų skatinimas;
- bet kokio nepagrįsto išskyrimo draudimas;
- valstybė skatina visų šalies kalbinių grupių savitarpio pagarbą ir supratimą, toleranciją;
- formuodama kalbų politiką įsipareigojusi šalis atsižvelgia į šias kalbas vartojančių grupių poreikius bei norus, skatina institucijų konsultuojančių šiais klausimais įkūrimą.

III Chartijos dalis yra skirta šių principų įgyvendinimui¹¹⁹. Kiekvienos kalbos atveju šalis turi pasirinkti mažiausiai 35 įsipareigojimus iš išskiriamų sričių. Kiekvienas šios dalies straipsnis konkrečiai detalizuoja atitinkamą sritį: 8 straipsnis yra skirtas švietimo sektoriui, 9 straipsnis reglamentuoja šių kalbų vartojimo įgyvendinimą teisinėse institucijose, 10 straipsnis – administracinėse institucijose ir viešųjų paslaugų, 11 straipsnis apima žiniasklaidos sritį, 12 straipsnis – kultūrinės veiklos sąlygų įgyvendinimą, 13 – straipsnis ekonominiame ir socialiniame gyvenime, 14 straipsnis – tarptautinius santykius. Šiame dokumente, kaip ir Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijoje, yra numatytas monitoringo mechanizmas teikiant įgyvendinimo ataskaitas kas trejus metus. Nors Chartijos pagrindinis tikslas yra orientuotas į kalbų išsaugojimą ir puoselėjimą ir joje nėra numatyta individualių teisių apsauga, tačiau visgi „kalbų išsaugojimas praktiškai reiškia, kad yra ginamos ir asmenų kalbinės teisės.“¹²⁰ Toks netiesioginis pabrėžimas, pasak autorės, gali būti susijęs su valstybės vykdoma kalbos politika. Galbūt toks šio dokumento interpretavimas galėtų paaiškinti, kodėl Lietuva ir nemaža dalis kitų valstybių iki šiol nėra ratifikavusios Europos regioninių arba mažumų kalbų chartijos.

¹¹⁹ Europos regioninių arba mažumų kalbų chartija 1992.—URL: http://209.85.129.132/search?q=cache:cOJAGgRJb4QJ:www.etib.lt/site_files/dokumentai%2520lietuviskai/ETS%2520148_doc+kalbu+chartija&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt [žiūrėta 2009 08 03]

¹²⁰ Prokopčik M. Europos Tarybos institucijos ir dokumentai// Tautinių mažumų teisės.—Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 70.

1.3.4. Europos Sąjungos teisiniai dokumentai

ES yra parengusi ES pagrindinių teisių chartiją ir direktyvas dėl rasių lygybės¹²¹ ir dėl lygybės darbo srityje¹²². ES pagrindinių teisių chartijos preambulėje pabrėžiamas siekis išsaugoti ir plėtoti bendras vertybes, gerbti kultūrų ir Europos tautų įvairovę. Tačiau taip pat vartojama Sąjungos pilietybės sąvoka neišskiriant kultūrų ir tautų įvairovės. Galima pastebėti grįžimą prie žmogaus teisių (orientuojamasi į asmenį), kurios sudaro daugumos tarptautinių dokumentų pagrindą.

Chartija sudaryta iš šešių pagrindinių skyrių: orumas, laisvė, lygybė, solidarumas, piliečių teisės, teisingumas. Šis dokumentas reglamentuoja asmenų teises, nepriklausomai nuo jų lyties, rasės, odos, etninės ar socialinės kilmės, kalbos, religijos ar genetinių požymių, politinių ar kitokių įsitikinimų. Chartijoje nurodoma Sąjungos pagarba kultūrų, religijų ir kalbų įvairovei. Tačiau dokumente konkrečiai nėra straipsnio, kuris būtų skirtas TM apsaugai, 21 straipsnyje dėl nediskriminavimo yra vartojama „priklausomybė nacionalinei mažumai“ sąvoka ir draudžiamas bet koks diskriminavimas tautybės pagrindu. Visi straipsniai vienaip ar kitaip turi sąsajų ir atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos straipsnius. Chartija nėra oficialiai įpareigojantis dokumentas, labiau deklaratyvaus pobūdžio, kuris nenumato ir monitoringo mechanizmo.

Apibendrinant teisinius mechanizmus, kurie yra skirti TM apsaugai, matome, kad visų šių dokumentų pagrindą sudaro žmogaus teisės. Iki šiol teisiniuose dokumentuose TM sąvoka nėra oficialiai pripažinta, todėl būdingos įvairios jos variacijos, nėra vieningos nuomonės. Tokiu būdu šalys prisijungusios prie aptartų dokumentų pasilieka teisę pačios spręsti įgyvendinimo ribų klausimą. Nors dokumentų yra priimta nemažai, dauguma jų yra labiau rekomendacinio pobūdžio ir nenumato konkrečių monitoringo priemonių dokumentų įgyvendinimui prižiūrėti. Iš vienos pusės, suprantama, kad tai yra kiekvienos demokratinės šalies moralės ir solidarumo klausimas, iš kitos pusės visgi vyrauja pakankamai atsargus ir deklaratyvus požiūris į šių dokumentų reikšmę ir svarbą. Kalbant apie Lietuvą, mūsų šalis yra prisijungusi prie visų aptartų dokumentų išskyrus Europos regioninių ir tautinių mažumų kalbų chartiją. Faktas, kad Lietuva iki šiol nėra ratifikavusi šios kalbų chartijos, manome, yra susijęs su valstybės vykdoma kalbų politika. Na, o kalbos teisės yra žmogaus teisių dalis ir „švietimo politika turėtų skatinti vartoti įvairiausias kalbas, kuriomis kalba Europos piliečiai, ir gerbti kitų žmonių kalbos teises; socialinių konfliktų sprendimas iš dalies priklauso nuo kalbos teisių pripažinimo.“¹²³ Plačiau Lietuvos švietimo teisės pagrindinius aspektus pateiksime kartu su praktinės dalies nagrinėjimu.

¹²¹ Europos Sąjungos Tarybos direktyva 2000/43/EC dėl rasių lygybės.—URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:lt:HTML> [žiūrėta 2009 07 25]

¹²² Europos Sąjungos Tarybos direktyva 2000/78/EC dėl lygybės darbo srityje.—URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0078:lt:HTML> [žiūrėta 2009 08 14]

¹²³ Kalbų mokymo politikos aprašas. Lietuva.—Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2006, p. 37.

2. ŠVIETIMO POLITIKOS VERTINIMAS: MULTIKULTŪRALIZMO ELEMENTAI PAGRINDINIO UGDYMO MOKYKLOJE

2.1. Tyrimo metodologija: kokybinio metodo taikymas

2.1.1. Kokybinis švietimo politikos analizės instrumentas

Mokslininkai pripažįsta, kad „visuomenės nuomonės tyrimai galimi tik demokratinėje visuomenėje.“¹²⁴ Šių tyrimų užsakovai yra politikos veikėjai, valstybės valdymo subjektai, visuomeninės organizacijos, žiniasklaida, akademinė sfera ir kitos. Tokie tyrimai gali būti kokybiniai arba kiekybiniai, jie yra svarbūs, nes dažnai yra publikuojami viešai.

Kokybinius tyrimus galima apibūdinti kaip „sistemingą, nestruktūrizuotą atvejo ar individų grupės, situacijos ar įvykio tyrimą natūralioje aplinkoje, siekiant suprasti tiriamuosius reiškinius bei pateikti interpretacinį, holistinį jų aiškinimą.“¹²⁵ Remiantis K. Kardeliu, kokybinių tyrimų samprata yra problemiška, nes mokslinėje literatūroje kokybiniai tyrimai dažnai asocijuojami su sociologine tradicija, ypač fenomenologija ir kitais mokslais. Tačiau reikia pridurti, kad kokybiniai tyrimai taip pat plačiai taikomi ir psichologijoje, istorijoje, medicinoje ir kitur. Pasak R. Tidikio, kokybiniai metodai naudojami keliant teorines problemas ir norint nustatyti tam tikros gyvenimo srities norminius vystimosi lygmenis.¹²⁶ Nors kokybiniai tyrimo metodai anksčiau buvo kritikuojami, šiandien pripažįstamas interpretacinis metodas, „kuris pasikliauja tyrėjo nuomone, pojūčiais bei reakcijomis.“¹²⁷ Taigi, kokybiniai tyrimai yra išreiškiami kalba ir remiasi sisteminiu stebėjimu. „Renkantis analizės principus bei teorines perspektyvas svarbu neužmiršti, jog geras teorijos panaudojimas, sistemingas įrodymų kaupimas ir žinių plėtra yra visų mokslų esmė.“¹²⁸ Remiantis I. Luobikiene, „kokybinis tyrimas, turi vykti natūralioje aplinkoje, kur duomenų rinkimo instrumentas yra pats tyrinėtojas.“¹²⁹

Kokybinių tyrimų ypatybes išskiria ne vienas autorius. Pasak J. Guščinskienės, kokybiniai tyrimai leidžia išsiaiškinti, suprasti individo polinkius, motyvus, be to „informacija gaunama iš „pirmųjų lūpų“, ji būna nauja ir operatyvi.“¹³⁰ Kokybiniai tyrimai svarbūs kuomet norima sužinoti subjektyvią respondentų nuomonę ir paaiškinti reiškinį, ne tik pateikiant statistiką.¹³¹

¹²⁴ Gaidys V. Visuomenės nuomonės ir tyrimai: teorija ir praktika. — Vilnius: Žara, 1999, p. 15.

¹²⁵ Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. — Šiauliai: Liucijus, 2007, p. 273.

¹²⁶ Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. — Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 355.

¹²⁷ Valackienė A., Mikėnė S. Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika. — Kaunas: Technologija, 2008, p. 37. ten pat.

¹²⁹ Luobikiene I. Sociologinių tyrimų metodika. — Kaunas: Technologija, 2006, p.45.

¹³⁰ Guščinskienė J. Taikomoji sociologija. — Kaunas: Technologija, 2004, p.17.

¹³¹ Žr.: Valackienė A., Mikėnė S. Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika. — Kaunas: Technologija, 2008, p. 37.

Taigi, magistro darbui pasirinktas kokybinis tyrimas leidžia atskleisti dabartinę ir platesnę tiriamojo reiškinių situaciją ir gauti išsamią informaciją iš pirmojo šaltinio t.y. ekspertų mokslininkų, valdininkų ir mokytojų, kaip ekspertų praktikų. Mūsų gauti duomenys ir išvados leidžia praplėsti ir pagilinti teorinį kontekstą. Tyrimui atlikti buvo pasirinkti struktūrinis interviu ir nestandartizuota apklausa.

Pasak I. Luobikienės, „interview yra viena svarbiausių duomenų rinkimo priemonių kokybiniame tyrime.“¹³² Šis metodas leidžia priartėti prie „žmonių suvokimo, reikšmių, situacijų apibrėžimo ir realybės konstravimo.“¹³³ Interview metodas patogus tuo, kad gali būti naudojamas „ankstyvose tyrimo stadijose, siekiant patikslinti tyrinėjimo hipotezių problematiką ir formuluotes.“¹³⁴ Šiame darbe apklausiant atrinktus ekspertus mokslininkus ir valdininkus naudojome struktūrinį interviu, kuriame iš anksto yra numatomi pagrindiniai klausimai, bet apklausėjas gali užduoti ir papildomų klausimų, diskutuoti, siekiant patikslinti, patvirtinti respondento poziciją vienu ar kitu klausimu.

Apklausiant mokytojus, kaip ekspertus praktikus, naudojome nestandartizuotos apklausos duomenų rinkimo būdą. „Apklausa – tai susistemintas informacijos iš respondentų rinkimas pateikus anketą (klausimyną).“¹³⁵ Apklausos metodas yra taikomas, kuomet tirama problema yra nepakankamai išanalizuota ir aprašyta, kai tyrimo dalyko neįmanoma iširti stebėjimo metu ir kai tyrimo dalykas susijęs su visuomenės ar individualios sąmonės elementais.¹³⁶ Tyrime dalyvavusieji respondentai į pateiktus atvirus klausimus atsakinėjo žodžiu arba raštu. Visų respondentų atsakymai buvo fiksuojami raštu. Jeigu respondentai negalėjo atsakyti į tam tikrus klausimus, jų buvo prašoma pakomentuoti remiantis subjektyviu požiūriu, spėti.

Darbo hipotezei patikrinti buvo pasirinkta švietimo politikos sritis, darbo analizei pagilinti sudaryta loginė schema (1 paveikslas) jungianti teorinius duomenis su tyrimo rezultatais.

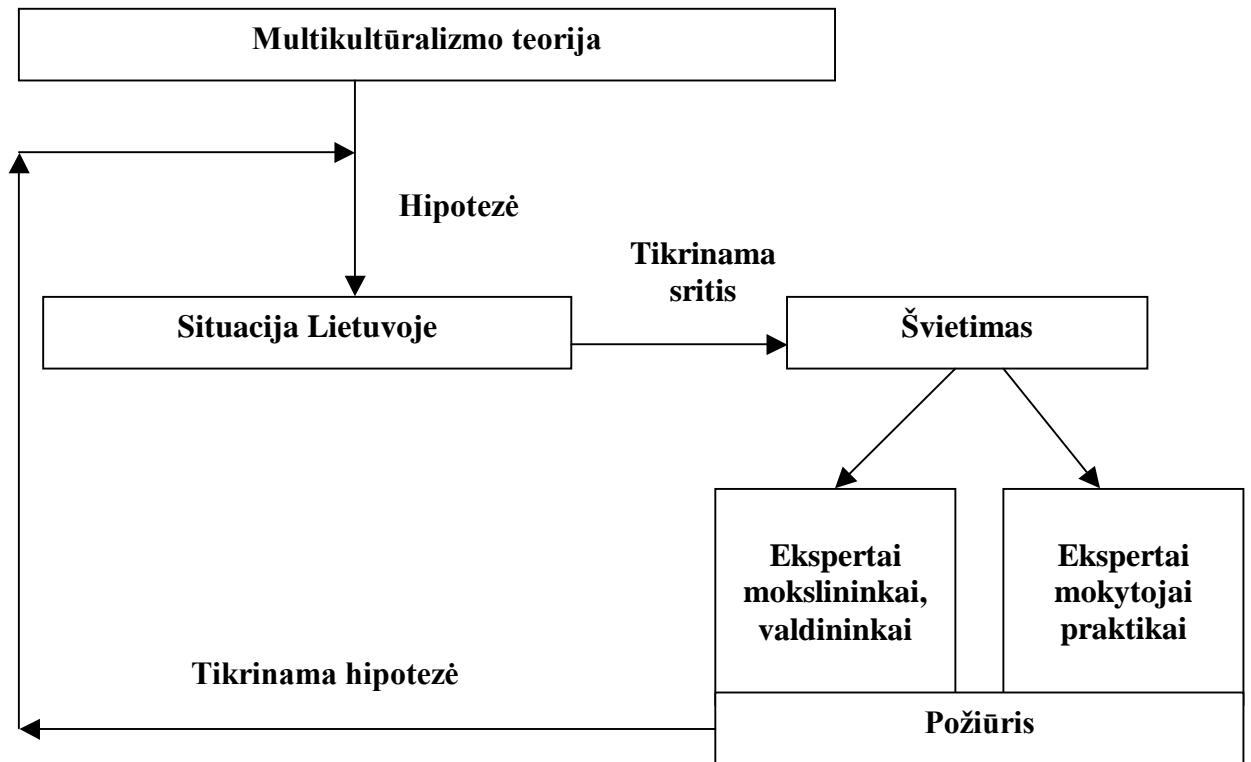
¹³² Luobikienė I. Sociologinių tyrimų metodika.—Kaunas: Technologija, 2006, p. 69.

¹³³ Ten pat, p. 68.

¹³⁴ Valackienė A., Mikėnė S. Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika.—Kaunas: Technologija, 2008, p. 131.

¹³⁵ Ten pat, p. 97.

¹³⁶ Žr.: ten pat.

1 paveikslas. Teorinių duomenų susiejimas su tyrimo rezultatais (sudaryta autorės).

2.1.2. Tyrimo imtis

Kokybinis magistro baigiamojo darbo tyrimas atliktas 2009 m. birželio–lapkričio mėnesiais. Birželį ir rugsėjį buvo apklausti rusų, lietuvių – lenkų, lietuvių mokomųjų kalbų mokyklų pedagogai iš Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos, Vilniaus Naujamiesčio vidurinės mokyklos ir Vilniaus rajono Nemėžio Šv. Rapolo Kalinausko vidurinės mokyklos. Rugsėjį – lapkričio mėnesiais buvo atlikti interviu su atrinktais specialistais iš Tautinių mažumų ir išeivijos departamento, Švietimo ir mokslo kultūros komiteto biuro, Etninių tyrimų centro, Kultūrinių bendrijų studijų centro ir kultūros ekspertais iš Britų tarybos, Vilniaus universiteto. Iš viso tyrime dalyvavo septyni ekspertai mokslininkai, valdininkai, kurie tyrime atstovauja vieną grupę. Kita dalis yra mokytojai, kaip ekspertai praktikai. Iš viso magistro darbo tyrimo metu buvo tikimasi apklausti trisdešimt pedagogų, po dešimt iš kiekvienos mokyklos, tačiau trys anketos negrižo, todėl papildomai buvo apklaustas dar vienas mokytojas iš mokyklos lietuvių mokomąja kalba. Iš viso apklausti 28 mokytojai.

Šiame tyrime remiantis išskirtomis pagrindinėmis kategorijomis buvo sudaryti klausimynai respondentams apklausti (1 – 4 priedai). Ekspertams mokslininkams, valdininkams buvo pateikti tokie patys klausimai kaip pedagogams, dirbantiems mokykloje lietuvių mokomąja kalba. Tam, kad sąvokos būtų aiškesnės, tiek interviu, tiek apklausų metu „daugiakultūriškumo“ sąvoka vartojama kaip „multikultūriškumo“ sinonimas. Ekspertų mokslininkų, valdininkų buvo paprašyta papildomai panagrinti kaip, jų manymu, į klausimus galėtų atsakyti mokytojai. Taip pat buvo paprašyta

papildomai pakomentuoti teiginį „*Mokytojas indoktrinatorius ir ruperas*“. Keturių ekspertų mokslininkų, valdininkų atsakymai buvo fiksuojami diktofonu ir po to iššifruojami, trijų respondentų atsakymai buvo fiksuojami iškart raštu. Tyrime dalyvavusiems respondentams yra priskiriami kodai (5 – 6 priedai), kurie tyrimo analizėje vartojami vietoje vardo ir pavardės. Gauti atsakymai yra apdoroti ir susisteminti į dvi atskiras lenteles (7 – 8 priedai). Ekspertų mokslininkų, valdininkų ir ekspertų mokytojų atsakymų duomenys darbe nagrinėjami atskirai, vėliau palyginti ir apibendrinti.

Magistro baigiamojo darbo tyrimą galima suskirstyti į tris etapus. Pirmajame tyrimo etape (2008 m. spalio – 2009 m. vasario mėn.) atlikta magistro darbo literatūros paieška ir atranka. Antrajame etape (2009 m. kovo – lapkričio mėn.) nagrinėta pasirinkta literatūra, tyrimai, įvairios mokslinės publikacijos, statistiniai duomenys. Remiantis atlikta literatūros analize patikslinta tyrimo hipotezė, darbo objektas, tikslai, uždaviniai, iškelti probleminiai klausimai. Konsultuojantis su darbo vadovu pasiruošta tyrimui, atrinkti specialistai ir, suderinus susitikimų tvarkaraštį, atliktas tyrimas. Trečiajame tyrimo etape (2009 m. spalio – gruodžio mėn.) atlikta tyrimo duomenų analizė bei gautų rezultatų interpretacija, patikrinta darbo hipotezė, parengtos išvados ir rekomendacijos.

2.2. Kokybinio tyrimo duomenys

3.2.1. Švietimo politikos įgyvendinimo vertinimas: ekspertų mokslininkų, valdininkų lygmuo

Atlikto tyrimo atsakymai į klausimus suskirstyti į tris atskiras sistemines kategorijas: *multikultūralizmo lygmuo, kalba ir religijos plotmė*. Šios kategorijos sudarytos remiantis pateikta teorija ir klausimų ar teiginių keliamomis problemomis. Taip pat buvo atsižvelgta į problemas, kurias iškėlė patys respondentai, atsakydami į pateiktus klausimus. Ekspertų atsakymai į keliamas problemas pateikiami lentelėje (7 priedas), šalia pateikta literatūra ir (ar) nagrinėjamos problemos teisės aktai. Toliau yra nurodoma kiek ir kaip sutapo respondentų atsakymai. Žemiau yra pateikiami apibendrinimai, remiantis surinktais tyrimo duomenimis ir šio mokslinio darbo autorės pastebėjimais. Respondentų atsakymai nagrinėjami kartu apžvelgiant teisinius dokumentus, literatūrą ir statistinius duomenis.

Tautinių mažumų teisės ir įstatymai Lietuvoje

Nors TM integracijai buvo sukurtas juridinis pagrindas ir politinės prielaidos, įdomu yra įsigilinti, kaip teisinė retorika atspindi valstybės vykdomą politiką Lietuvoje. Juk valstybėje esančią garantijų sistemą galima skirstyti į teisinę ir neteisinę. Valstybės vykdoma politika taip pat yra atskirų individų ir visos visuomenės raidos rezultatas. „Valstybės etninė politika turi suvokti

mažumų nariams kylančius sunkumus ir remti priemonės, užkertančias kelią nelygybei bei socialiniai atskirčiai.¹³⁷

Siekiant aiškumo nagrinėjant respondentų atsakymus ir apibendrinant keliamas problemas, pirmiausia trumpai apžvelgsime pagrindines TM teises ir įstatymus Lietuvoje.

Kitataučių Lietuvos piliečių teises imta reglamentuoti Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymu,¹³⁸ kuris buvo priimtas 1989 m. lapkričio 11 d., 23 d. ir 1991 m. sausio 29 d. pataisytas. Šiame dokumente nerasime TM apibrėžimo paaiškinimo, tačiau šis įstatymas numato, kad „Lietuvos Respublika visiems savo *piliečiams*, nepriklausomai nuo jų tautybės, garantuoja lygias politines, ekonomines ir socialines teises ir laisves, pripažįsta tautinį identiškumą, kultūros tęstinumą, skatina tautinę savimonę bei jos saviraišką.“¹³⁹ Taigi, vadovaujantis šiuo dokumentu nesuteikiamos naujos teisės tiems, kurie linkę save tapatinti su kita tautybe. Kaip ir anksčiau nagrinėtų dokumentų, šio įstatymo pagrindą sudaro žmogaus teisės. Mokslininkų teigimu, anksčiau mūsų šalyje su TM susijusių teisės aktų vaidmuo ir tikslai pirmiausia buvo politiniai ir demonstratyvūs.

Kitas itin svarbus teisinis dokumentas – Lietuvos Respublikos 1992 m. spalio 25 d. priimta Konstitucija,¹⁴⁰ kuri „buvo rengiama atsižvelgiant į pagrindinius Jungtinių Tautų ir Europos Tarybos dokumentus ir atitinka tarptautinius žmogaus teisių reikalavimus.“¹⁴¹ Šiame dokumente rasime vartojamus įvairius terminus: *žmogus, asmuo, pilietis, lietuvis*. Konkrečiai dokumente nėra kalbama apie TM, o apie *piliečius*, kurie priklauso *tautinėms bendrijoms* (37 straipsnis) ir „*piliečių tautinės bendrijos*“ sąvoka (45 straipsnis). Konstitucijos 25, 26, 29, 33 ir 35 straipsniai *piliečiams* numato teisę turėti ir laisvai reikšti savo įsitikinimus, nevaržomą minties, tikėjimo laisves, lygybę prieš įstatymą, teismą, ar kitas valstybės institucijas, galimybę dalyvauti politiniame gyvenime, priklausyti kokiai nors bendrijai, politinei partijai ar asociacijai.¹⁴² Konstitucijos 35 straipsnis, pagal kurį yra suteikiama teisė laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas, gali būti ribojamas, jeigu tokia veikla būtų priešinga Konstitucijai ir įstatymams. Konkrečiai „*tautinėms bendrijoms*“ yra skirti Konstitucijos 37 ir 45 straipsniai, pagal kuriuos „piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius,¹⁴³ ir „piliečių tautinės bendrijos savo tautinės

¹³⁷ Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. — Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 9.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas// Valstybės žinios. 1991, Nr. 4—117.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22150 [žiūrėta 2009 09 23]

¹³⁹ ten pat.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33—1014.—URL: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> [žiūrėta 2009 10 21]

¹⁴¹ Birmontienė T. Žmogaus teisių samprata// Tautinių mažumų teisės.—Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 33.

¹⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33—1014.—URL: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> [žiūrėta 2009 10 21]

¹⁴³ ten pat.

kultūros reikalus, švietimą, labdarą, savitarpio pagalbą, tvarko savarankiškai, tautinėms bendrijoms valstybė teikia paramą.¹⁴⁴

Pasak M. Lankausko, „šių nuostatų formuluotės kelia šiokių tokių abejonių, nes minimos teisės neturėtų būti siejamos su pilietybe, o turėtų priklausyti visiems asmenims.“¹⁴⁵ Kadangi žmogaus teisės yra pirminis prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių šaltinis, konstitucinės žmogaus teisės ir laisvės turėtų būti interpretuojamos atsižvelgiant į Konstitucijos 18 straipsnį. Remiantis prigimtinių teisių doktrina, žmogaus teisės ir laisvės atsiranda ne valstybės valia, kadangi žmogus jas įgyja gimdamas, jos yra neatskiriamos nuo asmens ir nesieja jo nei su teritorija, nei su tauta.¹⁴⁶ Tuo tarpu, pagal LR Konstituciją, pastebimas glaudus ryšys tarp žmogaus teisių, piliečių teisių ir TM teisių. Lietuvoje gyvenantys asmenys dažnai nesąmoningai traktuojami kaip jos piliečiai.

Nors, autorių teigimu, LR Konstitucija nėra laikoma palankia TM, tačiau lyginant tarptautiniu mastu, egzistavimui būtinos nuostatos joje yra įtvirtintos. Tam, kad kiekviena mažuma galėtų išsaugoti savitumą ir identitetą, valstybė turi įtvirtinti ir imtis veiksmų realizuojant kultūrinės TM teises. Šias teises reglamentuoja šie pagrindiniai įstatymai: Tautinių mažumų,¹⁴⁷ Pilietybės,¹⁴⁸ Valstybinės kalbos,¹⁴⁹ Politinių partijų,¹⁵⁰ Visuomenės informavimo,¹⁵¹ Religinių bendruomenių ir bendrijų,¹⁵² Švietimo,¹⁵³ Asociacijų,¹⁵⁴ Lygių galimybių,¹⁵⁵ ir kiti. Taip pat svarbu paminėti ir tokius dokumentus, kaip Etninės politikos koncepcija¹⁵⁶ ir Tautinių mažumų politikos iki 2015 metų strategija.¹⁵⁷ Šiuose dokumentuose pateikiama nemažai racionalių paaiškinimų skatinant tinkamą etninių grupių adaptaciją, pateikiami įvairių atliktų tyrimų duomenys, teikiamos išvados ir

¹⁴⁴ ten pat.

¹⁴⁵ Lankauskas M. Tautinių mažumų teisės// Žmogaus teisės Lietuvoje.—Vilnius: Naujos sistemos, 2005, p. 292.

¹⁴⁶ Žr.: Birmontienė T. Žmogaus teisių samprata// Tautinių mažumų teisės.—Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 38.

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas// Valstybės žinios. 1991, Nr. 4—117.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22150 [žiūrėta 2009 09 23]

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 95—4087.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247477 [žiūrėta 2009 10 02]

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas// Valstybės žinios. 1995, Nr. 15—344.—URL: www3.lrs.lt/pls/inter/www_tv.show?id=6904,1,30ist1.html [žiūrėta 2009 10 05]

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas// Valstybės žinios. 1990, Nr. 29—6932.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=230771&p_query=&p_tr2 [žiūrėta 2009 10 05]

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 71—1706.—URL: http://www.hirmi.lt/downloads/structure/LR_visuomenes_informavimo_istatymas.pdf [žiūrėta 2009 10 15]

¹⁵² Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas// Valstybės žinios. 1995, Nr. 89—1985.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=21783 [žiūrėta 2009 10 26]

¹⁵³ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas// Valstybės žinios. 1991, Nr. 23—593.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279441&p_query=&p_tr2 [žiūrėta 2009 11 02]

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas// Valstybės žinios. 2004, Nr. 25—745.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=226938 [žiūrėta 2009 11 06]

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 114—5115.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=222522 [žiūrėta 2009 11 13]

¹⁵⁶ Lietuvos etninės politikos koncepcija 2003 m.—URL: http://www.tmid.lt/images/source/attachments/tm_koncepcija.pdf [žiūrėta 2009 09 02]

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategija// Valstybės žinios. 2007, Nr. 63—1132.—URL: <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=108629> [žiūrėta 2009 11 28]

rekomendacijos. Pastebėtina, kad šie dokumentai yra skirti nagrinėti Lietuvoje gyvenančių tautinių mažumų integracijos problemas švietimo, kultūros, socialiniame, administraciniame ir kitose srityse. Apie daugiakultūriškumą politine prasme šiuose dokumentuose nekalbama, pateikiami labiau etninės politikos organizavimo prioritetai.

Remiantis aukščiau minėtais įstatymais, bendrai kultūrinės teisės galima skirti į *švietimo teisės, kalbos vartojimo laisvė, teisė į kultūrą, religijos laisvė*. Nagrinėdami daugiakultūriškumo teoriją, pateikėme ne tik Lietuvos, bet ir kitų Vakarų demokratijos šalių daugiakultūriškumo sampratą ir pagrindinius ją nurodančius elementus. Pateiktos multikultūrinės nuostatos nurodo, kad „įvairūs judėjimai, besiformuojantys etniniu, regioniniu, kalbiniu, gyvenimo būdo pagrindu, ima reikalauti lygių teisių“¹⁵⁸. Palaipsniui daugiakultūriškumo pripažinimas ir palaikymas tapo vienu iš reguliuojančių principų demokratinėse visuomenėse. Lietuvos atvejis, šiuo požiūriu, nėra išskirtinis ir šiuo kokybiniu tyrimu siekiame išnagrinėti ir suprasti, kokiomis multikultūriškumo sampratomis paremta Lietuvos švietimo politika. Remiantis minėtų kultūrinių teisių skirstymu, toliau pateiksime respondentų, dalyvavusių tyrime, atsakymus į 1E lentelėje (7 priedas) nurodytas problemas.

I Kategorija: Multikultūriškumo lygmuo

Pirmiausia, išnagrinėjus tyrime dalyvavusių ekspertų atsakymus į multikultūralizmo sampratos suvokimo klausimą, galima teigti, kad Lietuvoje šis reiškinys suvokiamas iš įvairių pozicijų ir nagrinėjamų aspektų, tačiau visų pirma pateikiamas multikultūralizmo kaip visuomenėje egzistuojančio fakto samprata. Ši samprata išreiškia, kad visuomenė Lietuvoje nėra kultūriškai homogeniška. E7 teigimu, multikultūralizmas egzistuoja kuomet „*skirtingų etninių, kultūrinių grupių atstovai gali gyventi, kurie sudaro vieną darinį, kuris negali būti pristatomas mažumos ar daugumos grupių požiūriu*“. Šia prasme labai svarbus tampa kontekstas, kuriame pristatomas multikultūralizmo reiškinys. E6 nuomone, multikultūralizmas arba daugiakultūriškumas iš tikrųjų gali išreikšti tris skirtingus dalykus: „*idėją, ideologiją ir politiką*“.

Toliau kalbant apie šios sampratos suvokimą, E2 teigimu, reikėtų svarstyti, kas nurodo tai, kad visuomenė yra suvokiama kaip kultūriškai nevienalytis darinys. Kaip ir tikėjosi šio darbo autorė tyrimo pradžioje, ekspertai išskyrė šias pagrindines dimensijas: *priklausymą kitai tautybei, priklausymą kitai konfesijai, kalbos dimensija, lytinė orientacija*. Remiantis multikultūralizmo teorija, skirtingose šalyse vyrauja įvairios dimensijos. Pagal ekspertų išskirtas dimensijas galima teigti, kad Lietuvoje daugiakultūriškumas labiau siejamas su daugiaetniškumu, nes nurodyti aspektai priskiriami etniškumui, etniškumo teorijos kontekstui¹⁵⁹. Tas pats pastebėtina ir remiantis aptartais

¹⁵⁸ Tamošiūnas T. Multikultūrinio ugdymo svarba// Multikultūrinių vertybių sklaida mokykliniuose vadovėliuose. Švietimo kaitos fondas, 2001. [elektroninis išteklius].—URL: <http://skf.osf.lt/old/FK-BL-05.htm> [žiūrėta 2009 11 19]

¹⁵⁹ Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. —Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 21.

įstatymais ir TM teisėmis Lietuvoje. Ne tik vyraujantys kultūriniai skirtumai, bet ir sąveika tarp etninių grupių reprezentuoja daugiakultūriškumo suvokimą mūsų šalyje. Tačiau reikėtų pastebėti, jog vienas ekspertas išskyrė dar nenagrinėtą multikultūralizmo bruožą. Pasak E6, *„pati daugiakultūriškumo samprata gali apimti ne tik etninę ir kultūrinę įvairovę, bet ir pačio individo savimone, galime kalbėti apie daugiaskluksnę individo savimone“*. Šia prasme, multikultūralizmas apimtų labai plačią nagrinėjamą kategoriją.

Toliau nagrinėjant šią sampratą, penki iš septynių apklaustų ekspertų išskiria politinį ir ekonominį aspektą. Pasak E2, reikia kalbėti apie normatyvinę šios sampratos pusę, t.y. tikslus, veiksmus ir politinį siekį reprezentuoti šį reiškinį. E4 teigimu, multikultūralizmas remiasi skirtingų kultūrų sugyvenimu, kuris yra apspręstas politiniais ir ekonominiais veiksniais. Tai reiškia, kad daugiakultūriškumas taip pat išreiškiamas per šalyje vykdomą politiką ir ekonominius procesus. Vertinant pasisakymus pastebima, kad dauguma apklaustų ekspertų mano, jog pedagogai multikultūralizmo sampratą turėtų nagrinėti labiau kaip fizinį bruožą, kuris egzistuoja šiuolaikinėje visuomenėje. Lyginant ekspertų atsakymus su multikultūralizmo teorija jie iš esmės yra labai panašūs arba artimi. Kaip ir teigia teoretikai, ekspertai šį reiškinį vertina dvejopai: kaip egzistuojantį faktą, kuris realizuojamas politinėmis ir ekonominėmis šalies galiomis.

Kita išskiriama problema yra asimiliacijos sampratos suvokimo problema. Šią problemą išskyrė keturi iš septynių apklaustų ekspertų. Pasak E1, asimiliacija iš esmės yra neigiamas reiškinys, kuris Lietuvoje dėl istorinių aplinkybių taip pat yra vertinamas pakankamai neigiamai. Tačiau E2 ir E6 teigimu, šio reiškinio nereikia suvokti vienareikšmiškai. Asimiliacijos problema atsiranda tuomet, kai šis reiškinys vykdomas priverstinai. E2 nuomone, žmogui turi būti paliekama galimybė rinktis, ir, jei jis nori, asimiliuotis. Šiuo atveju asimiliacija nėra alternatyva daugiakultūriškumui, kaip dažnai yra manoma. E7 nuomone, mes turime kalbėti ne apie asimiliaciją, o apie integracijos procesą.

Prisiminus aptartą multikultūralizmo teoriją, asimiliacija yra traktuojama kaip pabrėžtinai neigiamas faktorius, kuris, bet kuriuo atveju, yra neigiamas ir negalimas multikultūralioje visuomenėje. E2 teigia, kad šie abu reiškiniai gali egzistuoti ir egzistuoja vienas šalia kito. Manome, kad asimiliacija, kaip ir daugelis kitų visuomeninių procesų, dažnai gali vykti natūraliai, todėl šio reiškinio egzistavimas nebūtinai rodo, kad Lietuvoje yra vykdoma TM asimiliavimo politika. Kaip teigia E2, liberalios demokratinės visuomenės, multikultūralios visuomenės svarbiausias bruožas turėtų būti laisvos pasirinkimo galimybės išsaugojimas.

Tačiau remiantis E6 pastebėjimu, *„mes norime kažkodėl mažumas integruoti, bet nežinome ką tai reiškia, o dažnai už to slypi asimiliacija ar marginalizacija“*. Mokslininkas atkreipia dėmesį į tai, kad etninės politikos strategijos dokumentuose nerasime asimiliacijos sąvokos: *„psichologiškai mes nenorime kalbėti apie asimiliaciją, bet juk teoriškai ji yra faktas“* (2003 m. Etninės politikos

konceptijoje asimiliacijos samprata, apsauga nuo asimiliacijos ir asimiliacijos galimybės išsaugojimas yra išskirti – *autorės pastaba*). Čia dar kartą turime pabrėžti, jog pats asimiliacijos procesas nėra suvokiamas kaip būtina neigiamas. Remiantis E6, „*jei kitataučiai veda vaikus į lietuvių mokyklas, tai yra integracija ir mes skatiname ją, tai dažnai girdime viešojoje erdvėje ir pasisakymuose*“. Tačiau respondentas retoriškai klausia, o kas būtų jeigu lietuviai vestų savo vaikus į TM mokyklas ir šis procesas paspartėtų? Be abejo, Vilniaus krašte šis reiškinys jau yra matomas. E6 teigia, kad tuomet viešojoje erdvėje pradėdama kalbėti apie lietuvių asimiliaciją Lietuvoje, o tai reiškia, kad „*mes turime dvigubus standartus: jei kitataučiai leidžia savo vaikus į lietuviškas mokyklas, tada mes džiaugiamės, o jei lietuviai tada viešojoje erdvėje, tai jau pasidarytų rimta problema*“. Todėl apibendrinant reikia pabrėžti, kad nors oficialiai Lietuvoje nėra vykdoma TM asimiliavimo politika, tendencijos asimiliuotis yra matomos ir aiškios. Kita problema yra susijusi su integracijos sąvoka, kuri oficialiai suvokiama kaip pritapimas prie daugumos kultūros. E7 teisingai pastebi, kad dažnai integraciją suprantame kaip norą padaryti tokius, „*kokie yra daugumos vaizdiniuose*“. Tačiau integracija turi vykti tik į Lietuvos kultūros visuomenės gyvenimą, taigi, nors Lietuvoje nėra vykdoma asimiliacijos politika, problemų yra ir apie jas reikia kalbėti viešumoje.

Toliau nagrinėjant multikultūralizmo ir asimiliacijos dichotomijos klausimą pastebimas ryškus ekspertų nuomonių išsiskyrimas. Toks nuomonių nevienodumas parodo, kad sunku vienareikšmiškai vertinti, kokias ribas svarbu apibrėžti tarp daugiakultūriškumo propagavimo ir asimiliavimo. E1 nuomone, „*turi būti propaguojamas daugiakultūriškumas, o asimiliuojama tik pilietiškumo prasme*“. Ekspertas mano, kad jeigu LR Konstitucija nusako piliečių teises, tai taip pat nusako ir pareigas bei atsakomybę, o tai turi galioti visiems be išimčių. Iš tiesų pilietinio tapatumo, pilietiškumo skirtumai egzistuoja. „Kartais mažumų nariams būdingas „pilietinis infantilumas“ <...>, patogų ir saugų gyvenimą – jiems kažkas („šiuolaikinė demokratija“) turi suteikti, o jie patys dėl to neturi imtis atsakomybės.“¹⁶⁰ Tačiau reikia pastebėti, kad formaliai sutvarkyti teisiniai sprendimai, tokie kaip pilietinis statusas, gyvenamoji vieta ir kiti neugdo pilietinių vertybių¹⁶¹. Kitaip sakant, „pilietinės vertybės nuo to netampa aktualios, o pilietiniai įgūdžiai – savarankiškai naudotis teisėmis ir sąmoningai vykdyti pareigas – nelavinami.“¹⁶² Taigi, politinės integracijos problemos išlieka.¹⁶³

E2 teigimu, daugiakultūriškumas ir asimiliacija egzistuoja vienas šalia kito ir tokia galimybė turi išlikti. Tačiau „*demokratinėje visuomenėje, kad vyktų sėkminga integracija ir dialogas tam tikros bendros ribos ir žinios turi egzistuoti*“. Tačiau ekspertas kvestionuoja, kaip vyksta tas dialogas, kaip sudaromos ir perteikiamos pagrindinio ugdymo programos: „*kiek parodoma, kad Lietuvos istorija tai ne tik lietuvių istorija?*“. Šiuo atveju yra dar kartą pabrėžiamas švietimo

¹⁶⁰ Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. — Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 21.

¹⁶¹ Žr.: ten pat.

¹⁶² ten pat.

¹⁶³ Žr.: Beresnevičiūtė V. Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje. — Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 8—11.

politikos organizavimas. Kaip pastebi E7, „*teisiškai galima neuždrausti, bet lygiai taip pat teisiškai galima ir nepadėti*“.

Remiantis N. Poderienės lietuvių kalbos ir literatūros vadovėlių 1990–2000 m. tyrimu pastebėta, kad „kūrinių, reprezentuojančių tautinių mažumų literatūrą, yra vos vienas kitas.“¹⁶⁴ Atliekant šį tyrimą pastebėta, kad dažniausiai vyrauja lietuvių autoriai, kurių kūrinuose vaizduojami tik lietuviai. Kitas dalykas – tautiniai stereotipai dažniausiai vaizduojami neigiamai. Autorė pastebi, kad beveik nėra kalbama apie pačius stereotipus, jie nėra analizuojami, tiesiog pateikiami apibūdinimai, kad „vokietis – praktiškas, mėgstantis tvarką, rusas – besaikis girtuoklis, nepaprastai išstvermingas ir kt.“¹⁶⁵ Panašus požiūris vyrauja ir į išpažįstančius kitą, „svetimą“ religiją, socialinių ir kitų mokslų vadovėliuose.

Tyrinėdamas socialinių mokslų vadovėlius, E. Bakonis kvestionuoja, „ką, pavyzdžiui, apie lenkų, rusų, žydų kultūrą Lietuvoje XIX a. antroje pusėje – XX amžiuje gali žinoti baigęs pagrindinę mokyklą moksleivis – lietuvis? Beveik nieko.“¹⁶⁶ Šiuo atveju multikultūrinių vertybių sklaida vadovėliuose atrodo labai paviršutiniška.

Remiantis E3 nuomone, „*Lietuva turi būti atvira kitoms kultūroms, o formuojant kultūros politiką reikia aiškiai formuoti stiprų kultūrinį identitetą, tada bus galima išlikti kaip tautai ir turėti konkurencingą kultūrą*“. O mūsų šalyje kultūrinės tapatybės klausimas yra visiškai privatus, neviešas reikalas. Kultūrinės grupės tarsi gyvena kiekviena sau atskirai. Kitas dalykas – vyrauja nuomonė, jog mažumos kultūriškai kuo mažiau turi skirtis nuo daugumos, jos turi būti kultūriškai artimos. E5 teigia, kad „*mes esame labiau pseudo nacionalistai ir mažai kas suvokia kaip yra propaguojamas daugiakultūriškumas*“.

E6 nuomone, „*reikia kalbėti ir apie tai, kad atsiranda įvairūs alternatyvūs pliuralistiniai projektai. Individualūs ir grupiniai. Tada, viešajame gyvenime, tam tikroje liberalioje visuomenėje, daugiakultūriškumas ir būtų diskusija. Yra alternatyvių projektų, kai individas gali įsijungti į tam tikrą projektą ir išeiti bet kuriuo laiku. Šia prasme, daugiakultūriškumas yra liberalios demokratijos priesaika*“. Respondentas akcentuoja, kad mes jau nebegalime gyventi XIX a. suformuota homogeniškos visuomenės ir kultūros samprata, globaliame pasaulyje tai neįmanoma, ir tai reikia suprasti. Todėl ir Lietuvos švietimo politikoje turi būti akcentuojamas multikultūralizmas. Pastebima, kad kol kas šis reiškinys reprezentuojamas siaurai: etninės mažumos ir etninės daugumos santykių kontekste. E6 teigia, kad reikia pripažinti, jog Lietuvoje gyvena įvairių kultūrų žmonių

¹⁶⁴ Poderienė N. Lietuvių kalbos ir literatūros vadovėliai 1990–2000 m.// Multikultūrinių vertybių sklaida mokykliniuose vadovėliuose. Švietimo kaitos fondas, 2001. [elektroninis išteklius].—URL: <http://skf.osf.lt/old/FK-BL-05.htm> [žiūrėta 2009 11 19]

¹⁶⁵ Poderienė N. Lietuvių kalbos ir literatūros vadovėliai 1990–2000 m.// Multikultūrinių vertybių sklaida mokykliniuose vadovėliuose. Švietimo kaitos fondas, 2001. [elektroninis išteklius].—URL: <http://skf.osf.lt/old/FK-BL-05.htm> [žiūrėta 2009 11 19]

¹⁶⁶ Bakonis E. Socialinių mokslų vadovėliai// Multikultūrinių vertybių sklaida mokykliniuose vadovėliuose. Švietimo kaitos fondas, 2001. [elektroninis išteklius].—URL: <http://skf.osf.lt/old/FK-BL-05.htm> [žiūrėta 2009 11 19]

grupės ir turi vykti atvirų ribų diskusija tarp šių lygiateisių grupių. „*O tai jau kitas projektas negu tautinės mokyklos, tautinės kultūros XIX a. prasme projektas*“.

Apibendrinat asimiliacijos ir daugiakultūriškumo dichotomijos problemą lieka aišku, kad apie multikultūralizmą yra kalbama ir jis tampa vis aktualesnis. Tačiau tai labiau retorinė pusė, kuri realybėje vis dar susiduria su praktiniais prieštaravimais. Todėl daug priklauso nuo politikos ir nuo kiekvienos mokyklos vizijos, pedagogų kvalifikacijos, darbo kokybės.

Visi apklausti ekspertai sutiko, kad daugiakultūriškumas vienaip ar kitaip yra matomas mūsų šalies švietime. Viena pagrindinių raiškų yra tai, kad Lietuvoje yra sektoriai su skirtinga dėstoma kalba. Šis faktas, be abejonės, yra multikultūralizmo požymis, ir pasak E2, „*Europoje tai nėra dažnas reiškinys*“. Tačiau ekspertas taikliai apibūdina, kad „*kiekvieną kalbinį sektorių atstovaujantys pedagogai dažniausiai įsivaizdavo, kad jie atstovauja tautiniam sektoriui ne kalbiniui. Dėl to jie mokyklas vadina rusų mokyklomis, lietuvių – lenkų mokyklomis arba lietuvių mokyklomis. Nors pagal mokinių sudėtį, tai yra paprasčiausiai netikslu. Rusų mokyklose tik pusė yra etninių rusų. Lietuvių mokyklose yra labai daug nelietuvių ir jie nepriklauso lietuviams. Tiesa, lietuvių – lenkų mokyklose daugiau kalba ir kilmė sutampa. Kitaip sakant, jie nepriklauso vienai bendruomenei, mes susiduriame tik su dėstomąja kalba*“. Taigi, remiantis šiuo pastebėjimu galima teigti, kad Lietuvoje yra įprasta daugiakultūriškumą vertinti per šalies etninę sandarą, kurių pagrindinė skiriamoji dimensija yra kalba. Kitas dalykas, kuris pateikiamas kaip multikultūralizmo požymis, yra mokymosi turinys. E2 nuomone, „*ne vieną kartą vadovėliai buvo koreguojami, rašomi nauji arba buvo atliekamas jų vertinimas. Tai reiškia, kad buvo skirtos pastangos daugiakultūriškumui reflektuoti. Apie tai buvo galvojama*“.

E1 teigimu, daugiakultūriškumas yra matomas, pirmiausia tai išreiškia teisės aktai. Tačiau verta pastebėti, kad respondentas iš tiesų nenurodo konkrečių pavydžių, tik konstatuoja teisinį reglamentavimą: „*daugiakultūriškumui dar labai aiškiai atstovaujama švietimo teisėje, švietimo įstatyme, TM įstatyme, valstybinės kalbos įstatyme, ir daugybėje kitų, galų gale ir Konstitucijoje, nuo to galima būtų pradėti*“. Paminėti įstatymai susiję su TM teisėmis, todėl vėlgi multikultūralizmas siejamas su Lietuvos istorinių mažumų integracija. E3 taip pat teigia, kad daugiakultūriniai procesai yra matomi ir seniai susiję su Lietuvos istorine tradicija. Ekspertas mano, kad „*tai yra matoma tiems, kas nori matyti, bet būna ir kitų kultūrų fobijų*“. Remiantis respondento atsakymu tampa aišku, kad daugiakultūriškumas tapatinamas su daugiaetniškumu ir suprantamas kaip įvairių kultūrų, religijų persipynimas. E4 ir E5 nuomone, daugiakultūriškumą taip pat išreiškia ir didėjanti migracija, ir pedagogai tai turėtų jausti, nes daugėja kitaip kalbančių vaikų, tai dabarties reiškinys. Šis pastebėjimas siek tiek praplečia iki šiol aptartą multikultūralizmo sampratą. Šiuo atveju manoma, kad tai ne tik susiję su istorinėmis TM, bet ir su emigravusiais žmonėmis.

Remiantis E6, jeigu kalbėtume apie multikultūralizmo apraiškas, bet ne apie konkrečią politiką, tai tam tikrų apraiškų galima rasti. Pasak mokslininko, apie „*daugiakultūriškumo apraiškas galime kalbėti tik nuo šio dešimtmečio pradžios, nuo maždaug 2003 m ir dokumentuose tai suprantama kaip kultūros įvairovė*“. Taigi, aiškiai nurodoma, kad pati multikultūralizmo samprata Lietuvoje pradėta įsisavinti visai neseniai. Respondento teigimu, šių metų renginiai skirti Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimui rodo, kad „*formuojasi kažkas panašaus i daugiakultūriškumo ideologiją, viešame gyvenime mes daugiau laiko skiriame šiai daugiakultūriškumo sąvokai ir atsiranda daugiakultūriškumo politikos apraiškos*“. Tačiau respondentas akcentuoja, kad, jei kalbame apie tam tikrus elementus, tai nereiškia, kad yra suformuota nuosekli multikultūralizmo politika švietimo srityje. Pagrindinės problemos, kurias akcentavo trys iš septynių tyrime dalyvavusių ekspertų, išlieka: vadovėliai ir mokytojų parengimas.

Apibendrinant galima teigti, kad visi ekspertai sutinka, jog multikultūralizmas yra matomas švietime. Dauguma daugiakultūriškumą nagrinėja kaip daugiaetniškumą. Tačiau tik keli ekspertai pateikia konkrečių pavyzdžių, kaip tai yra įgyvendinama.

Toliau kalbant apie daugiakultūriškumo įgyvendinimą nemažiau svarbu panagrinėti, kaip ekspertai vertina įstatymų veiksmingumą. Dauguma ekspertų (6/7) mano, kad Lietuvos politika neparemta multikultūralizmo politika. Visų pirma, reikia nuspręsti, ką laikytume daugiakultūriškumo politika. E2 kvestionuoja, „*ar yra tokių teisinių dokumentų, kurie apibrėžia šią koncepciją ir ją kryptingai taiko? tokio atskiros koncepcinio dokumento šiam klausimui nežinau*“. Tačiau ekspertas pabrėžia, kad kuriama TM integracijos strategija, bet atskiros daugiakultūriškumo strategijos nėra. Pasak E6, „*klausimas, ar turime daugiakultūriškumo politiką Lietuvoje, šiuo atveju kaip oficialiosios politikos dalį, man šitas klausimas su neigiamu atsakymu arba iš dalies su neigiamu*“. Šio eksperto manymu, galime kalbėti tik apie tam tikrus multikultūralizmo elementus šiuolaikinėje Lietuvos kultūros ir švietimo politikoje, bet atskiros programos tam neturime. Kitas dalykas susijęs su samprata. Vyrauja multikultūralizmo suvokimas etnine prasme. Tačiau, net ir tuo atveju, E6 teigimu, jeigu tautinių mokyklų programa yra ir ji buvo modifikuota pliuralizmo linkme, kalbėti apie nuoseklią multikultūralizmo politiką nėra pagrindo. Respondentas teigia, kad jeigu multikultūralizmo sampratą susiaurintume iki etninės įvairovės, tuomet „*daugiakultūriškumas būtų šiandieninėje Lietuvoje, sovietinėje Lietuvoje, tarpukario Lietuvoje, XIX a. Lietuvoje ir LDK*“.

Prieiname prie išvados, kad, jeigu daugiakultūriškumo politiką suprasime kaip daugiaetniškumo, tuomet ji yra įgyvendinama. Tik galima būtų diskutuoti, kiek švietimo sistema ja remiasi. E2 teigia, kad „*de fakto kalbų įvairovė yra pripažįstama, o kiek tų kalbų teritorijų dėstymo apimtys keičiasi, tai yra politinių diskusijų objektas*“. Respondentas teigia, kad čia svarbu kalbėti apie mokyklų lygiavertiškumą. Jeigu manoma, kad sektoriai su skirtinga dėstoma kalba teikia nelygiavertį, ne vienodai kokybišką išsilavinimą, tai yra švietimo problema, kuri gali turėti įtakos

mokyklos pasirinkimui ir skatinti asimiliaciją. Todėl čia svarbiausia yra užtikrinti, kad būtų nuolat vykdomas švietimo sistemos ir politikos monitoringas skirtinguose kalbiniuose sektoriuose.

E3 nurodo, kad *„šiai sistemai turi įtakos sovietinis laikotarpis, kai viskas buvo pagal vieną modelį, o kitų kultūrų demonstracija buvo istorinė, liaudies dalykai ir nedaugiau. Mažai reprezentuojama švietimo sistemoje. Užsidarome ties viena kultūra“*. Taigi manoma, kad daugiakultūriškumas reprezentuojamas labiau išoriškai. Taip pat atsakė ir E5: *„manau, nuomonių turėtų būti įvairių, yra „pažangesnių“, kurie pasakytų, kad ne, o yra ir tokių, kurie pasakytų taip, nes traktuoja išoriškai“*. E4 teigimu, tik strategijose yra numatoma plėsti.

Taigi, apibendrinami ekspertų pasisakymus dėl įgyvendinamos daugiakultūriškumo politikos galime teigti, kad ekspertai ją vertina neigiamai, todėl kad atskiro dokumento daugiakultūriškumo politikai įgyvendinti kol kas nėra. Tačiau šis faktas dar kartą parodo, kad daugiakultūriškumas yra suprantamas kaip daugiaetniškumas. Reikia paminėti, kad nors atskiros daugiakultūriškumo strategijos nėra priimta, tačiau tiek Tautinių mažumų ir išėivijos departamento programose, tiek ir Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 m. strategijoje¹⁶⁷ ir kituose dokumentuose yra pabrėžiamas daugiakultūrinis, antidiskriminacinis švietimas, atkreipiamas dėmesys į naujų rasinių, tautinių grupių atsiradimą ir jų integracijos į Lietuvos visuomenę būtinybę.

Kadangi šio darbo kontekstas yra paremtas švietimo sektoriaus analize, taip pat reikia nagrinėti bendrųjų švietimo ir kultūros institucijų įtaką individams, įgyvendinant valstybės politiką. Keturi iš septynių apklaustų respondentų mano, kad bendros švietimo ir kultūros institucijos vienaip ar kitaip prisideda prie individų asimiliavimo, propaguojamų vertybių formavimo. E3 teigimu, *„tam tikra prasme tai yra natūralus procesas: švietimo sistema ugdo, ši sistema orientuota į valstybės daugumos modelį, turėtų būti pasirinkimo klausimas, ne asimiliuoti, o sudaryti sąlygas egzistuoti“*. Tačiau iš respondento atsakymo galima suprasti, kad pats asimiliavimo reiškinys yra suvokiamas kaip nepageidautinas. Grįžtant prie svarstytos asimiliacijos problemos reikia paminėti, kad pagal 2007 m. atlikto tyrimo duomenis „neparemia mažumų diskurse paplitusio išsivaizdavimo, kad mokykla yra pagrindinis asimiliacijos veiksnys.“¹⁶⁸ E2 teigimu, oficialiai Lietuvoje nėra propaguojama asimiliacija, tačiau *„ir nėra pakankamai mechanizmų, kurie užtikrintų, kad būtų vertinamos žmogaus dalykinės savybės. Žmogaus kilmė, kalba arba akcentas egzistuoja. Yra atvejų, kai tai trukdo žmogaus karjerai, viena vertus, tai yra skatinimas asimiliuotis, kita vertus, tam tikrų ribų užbrėžimas – tai nėra pozityvus skatinimas“*. Remiantis E4 ir E5 nuomone, bendrosios švietimo ir kultūros institucijos prisideda prie bendrųjų vertybių formavimo ir individų asimiliavimo į dominuojančią kultūrą. E6 manymu, nors oficialiai yra teigiama integracija, tendencijose matome

¹⁶⁷ Lietuvos Respublikos Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategija// Valstybės žinios. 2007, Nr. 63–1132. —URL: <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=108629> [žiūrėta 2009 11 28]

¹⁶⁸ Leončikas T. Asimiliacija šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje: švietimo sektoriaus pasirinkimas.—Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 195.

kitaip. Šio respondento teigimu, *„per integracijos politiką postūmis duodamas asimiliacijai, kas vyksta – integraciją yra ir asimiliaciją. Iš dalies į šį klausimą reikia atsakyti taip: Švietimo ir kultūros ministerija skatina asimiliaciją, kas savaime nėra blogai. Blogai tada, kai prieštaraujama švietimo politikos tikslams, kad siekiama išlaikyti mažumų tapatybę. Jei nesukuriamos lygios sąlygos ir galimybės ją išlaikyti“*. Remiantis E6 atsakymu, pastebimos problemos susijusios su ne tik su asimiliacija ir šio fakto pripažinimu, bet ir su tam tikru integracijos suvokimu Lietuvoje. Šio mokslininko nuomonė rodo, kad integracija Lietuvoje gali reikšti nesąmoningą užslėptą asimiliacijos formą. Tačiau šiai prielaidai patvirtinti reikia atskiro darbo ir tikslingo tyrimo. Iš respondentų atsakymų matome, kad nors atvirai nėra propaguojama asimiliacija, tačiau dauguma sutinka, kad bendrosios švietimo ir kultūros institucijos čia vaidina labai svarbų vaidmenį ir gali skatinti asimiliacinius procesus.

Konkrečiau nagrinėdami bendrųjų švietimo ir kultūros institucijų svarbą, prieisime prie mokytojo, kaip svarbiausio šių institucijų atstovo reikšmės. Respondentų prašėme pakomentuoti teiginį „mokytojas kaip indoktrinatorius ir ruporas“. Įdomu tai, kad tyrime dalyvavusių ekspertų nuomonės, pateikiant svarstymus, vienaip ar kitaip sutapo. Dauguma ekspertų sutiko esant teiginio neigiamai konotacijai. Keturi iš septynių ekspertų teigė, kad šis teiginys tinkamas kalbant apie dabartinę situaciją Lietuvoje. E3 nuomone, *„tam tikra prasme mokytojas yra indoktrinatorius“*. E4 pripažino, kad *„šiai teiginys yra blogas, bet jis realizuojamas Lietuvoje“*, o E5 patikslina, kad *„mūsų sistema tokius mokytojus rengia, mes nemokame juose ugdyti saviraiškos, individualumo, daugiau reikalaujama nešti, teigti“*. E6 teigė priešingai, kad *„demokratiškoje visuomenėje mokytojas būtų vienas iš tarpininkų, perteikiančių vertybę, ir nebūtinai pagrindinis. Kaip priemonė indoktrinacijai, tai yra teoriškai neįmanoma demokratinėje visuomenėje. Aš nepavadinčiau indoktrinacija, nes tie žmonės įsitikinę ir taip galvoja patys“*. E7 sutiko, kad mokytojo vaidmuo yra labai svarbus ir daug kas nuo jo priklauso. Šis respondentas išskyrė tris pagrindinius faktorius, kurie turi įtakos kuriant „naują“ žmogų: šeima, ryšys su kultūrine bendruomene ir mokytojas. Jeigu šeimoje yra subyrėjusios tradicijos, o tai dažnas atvejis, tuomet mokytojo vaidmuo yra itin svarbus padedant jas formuoti. Respondentas akcentavo, kad turi būti balansas: indoktrinuoti blogai, bet tik dalykinės žinias perteikti irgi maža. Svarbu tai, kad nėra pakankamai literatūros pedagogams.

Apibendrinami ekspertų pasisakymus, vienareikšmiškai pastebime, kad Lietuvos švietimo sistemoje akivaizdžiai jaučiamas kokybiškos kvalifikacijos pasiūlos pedagogams trūkumas. Pasak E4, *„nėra taikomos metodikos, nėra literatūros mokytojams, nėra pedagogų tinkamo rengimo, nėra specialiosios literatūros“*. Būtent dėl šios priežasties net keturi ekspertai išskyrė, kad pedagogai neturi pakankamai gero išmanymo, dažnai remiasi stereotipais. Todėl E3 teigimu, *„sąmoningai ar ne, bet jie yra kaip priemonė, jie yra labai patogūs kaip priemonė indoktrinacijai“*. Tą patį akcentavo ir E7. E4 nuomone, *„mes šviečiame ne asmenines žinias, ypač dalykininkai – etika, kalbų*

mokytojai, kurie nesuvokia savęs kitaip kaip tik perduodantys žinias, reikalingas pasirengti egzaminams. Vertybės yra ne ugdomos, o diegiamos. Užtvirtinama formali nuomonė. Jie patys neturi kritiškumo“.

Sprendžiant iš respondentų atsakymų Lietuvių švietimo sistemoje pastebimos kelios probleminės sritys. Visų pirma, ekspertų pabrėžtas, tinkamos kvalifikacijos nebuvimas, kuris gali skatinti mokytojo ne kaip ugdytojo, o greičiau kaip indoktrinatoriaus vaidmenį. Tačiau iš kitos pusės, mokytojo asmenybės veiksnio čia taip pat negalime atmesti. Nemanome, kad mokytojo perteikiama informacija yra vien tik vienadimensinė, negalime to teigti neatlikę papildomo tyrimo. Todėl remiantis E2 nuomone, svarbiausia yra pastebėti tai, kad *„demokratinėje visuomenėje išlieka ir vyksta debatai, kad mokytojas visko nulemti negali, net jei jo vaidmuo yra didelis. Kita vertus reikia žiūrėti, kaip pas mus ta dėstymo kultūra keičiasi, būta tokių koncepcijų, kad reikia skatinti mokytojo kaip fasilitatoriaus, padėjėjo vaidmenį, kad jisai skatintų mąstyti, ieškoti, o ne tik perteikti žinias, tai šitas idealas manau turi išlikti“.*

II Kategorija: Kalba

Kalbos vartojimo laisvė ir lietuvių kalbos statusas Lietuvoje

Šiame skyriuje aptarsime kalbą kaip vieną iš priemonių politiniams procesams formuoti, taip pat kalbos ryšį su valstybe ir tauta. Nagrinėjant teisės dokumentus ir kalbų politikos tikslus, procesą, pagrindinius principus palyginsime juos su tyrime dalyvavusių respondentų atsakymais į išskirtus probleminius klausimus: kalbos svarba ir reikšmė, galimybė mokytis gimtosios kalbos ir kultūrinį išsaugojimą mokantis ne gimtosios kalbos mokykloje. Remiantis Europos Tarybos nuomone, „kad kalbų mokymo situacijos analizė ir vertinimas negali būti atliekamas atskiromis dalimis <...>, kad į kalbų mokymą ir mokymąsi šalyje turi būti žiūrima kaip į visuminį procesą,“¹⁶⁹ šiame skyriuje aptarsime ir pagrindinius švietimo politikos aspektus.

Žvelgiant iš istorinės perspektyvos, pastebimas reikšmingas kalbos vaidmuo įvairiems civilizacijos procesams. Ši įtaka išlieka, ir ne tik lingvistine prasme. Kalbą ir jos poveikį įvairiais aspektais nagrinėja skirtingi mokslai, vienaip ar kitaip susiduriantys su šiuo reiškiniu.

Pasak Jeano–Williamo Lapierre'o, kalbos politinė svarba suvokta dar pirmųjų civilizacijų gyvavimo laikais, kai užkariautojai primesdavo savo kalbą ar dialektą užkariautai tautai.¹⁷⁰ Nors šis suvokimas, tikėtina, nebuvo sąmoningas, tačiau turėjo itin didelę reikšmę. Politinė galia buvo siejama su dominavimu, o dominavimas – su tradicijomis, tarp kurių yra ir kalba.

Iki pat XVIII a. tautos buvo suvokiamos kaip etninės grupės arba ką XIX a. vadinome tautybėmis: t.y. žmonių grupės, kurių kalbos ypatybės, papročiai, religija juos atskirdavo nuo

¹⁶⁹ Žr.: Kalbų mokymo politikos aprašas. Lietuva.—Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2006, p. 7.

¹⁷⁰ Žr.: Lapierre J.W. Le pouvoir politique et les langues.—Paris: Presses Universitaires de France, 1988, p. 6.

kaimynų, ar toje pačioje teritorijoje gyvenančių žmonių. Tačiau vėliau pastebima kita atsiradusi sąvokos reikšmė: tauta – visi tos pačios valstybės gyventojai, gyvenantys pagal tuos pačius įstatymus, kalbantys viena kalba.¹⁷¹ XX a. europiečiui būdingas politinės, geografinės, ekonominės, lingvistinės vienybės atitikimo suvokimas. Taip, pasak Jeano–Williamo Lapierre'o, vieninga kalba tapo vieningos tautos pagrindu.

Autorius pastebi, kad politika vienaip ar kitaip turi įtakos kalbos sritims. Kaip pavyzdį mokslininkas nurodo šiandien Lietuvoje aktualų reiškinį – „kalbos planavimą“ (*language planing*). Kitaip sakant, leksikos, sintaksės, rašybos ir žodyno priežiūra ir atskyrimas to, kas vartotina ir nevartotina, nėra vien tik kalbos norminimas. Sprendimas, kuri kalba turėtų būti valstybinė, kuria formuluojami įstatymai, viešojo administravimo sritis, viešoji tvarka, švietimas, kultūrinis identitetas – visa tai yra politinis veiksmas. Taip pat, kaip ir sprendimas, kokia kalba laikytina taisyklinga, kurie žodžiai vartotini, kaip sudaryti sakinius ir kaip juos rašyti yra politinis aktas, o ne tik lingvistų darbas.¹⁷² Lingvistinių normų taikymo svarba pastebima Lietuvoje. Spaudoje vis dažniau randamos taisyklės ir paaiškinimai, kurie žodžiai yra vartotini lietuvių kalboje, o kurie yra kitų kalbų žodžiai (vertalai), todėl nevartotini. Šalyje gyvena įvairių kultūrų, tradicijų žmonės, kalbantys skirtingomis kalbomis, todėl valstybės vykdoma lingvistinė politika turi įtakos žmogaus teisėms. Valstybinė kalba užima dominuojančios, išskirtinės kalbos poziciją. Taigi, kalba kartu atlieka ir kolektyvinės atminties, bendrų tos pačios sistemos vertybių, įsitikinimų, bendros tapatybės sklaidą.¹⁷³

Mokslinėje literatūroje aprašomi kelių tipų galimi kalbinės politikos santykiai tarp mažumų ir daugumos. Pirmu atveju, kai vyrauja abipusis bendravimas, kultūrų atstovai supranta vieni kitą kalbą bet kurioje situacijoje, vyrauja abipusė dvikalbystė. Antrasis tipas – vienos kalbos statusas yra akivaizdžiai aukštesnis viešajame gyvenime. Kita kalba vartojama tarp TM narių privačiame gyvenime ir tik pastarieji yra dvikalbiai. Trečiasis tipas išreiškia visišką dominuojančios kalbos statusą, kuris yra primetamas TM ir, laikui bėgant, jos asimiliuoja, neišsaugamos kalbos arba į ją įsimaišo dominuojančios kalbos žodynas.¹⁷⁴ Demokratiškose valstybėse turėtų vyrauti pirmojo tipo abipusis bendravimas, įrodantis aukštą šalies demokratijos lygį. Tačiau „nors Lietuva formaliai yra demokratinė valstybė, ji dar netapo brandžia ir efektyvia demokratija.“¹⁷⁵ Vadovaujantis šia tipologija, situaciją Lietuvoje galima būtų priskirti antrajam tipui, pagal kurį šalyje dominuojanti kalba (turi valstybinės kalbos statusą) – oficiali šalies kalba.

¹⁷¹ Ten pat, p. 17.

¹⁷² Lapierre J.W. Le pouvoir politique et les langues.—Paris: Presses Universitaires de France, 1988, p. 31.

¹⁷³ Ten pat, p. 38–39.

¹⁷⁴ Ten pat, p. 133-134.

¹⁷⁵ Radžvilas V. Lietuvos demokratija: žvilgsnis per globalizacijos prizmę// Lietuva globalėjančiame pasaulyje.—Vilnius: Logos, 2006, p. 11.

„Akivaizdu, kad Lietuvoje kalbų politika, kaip dalis globalesnių klausimų, susijusių su nacionaline tapatybe, socialine sanglauda, ekonomine plėtra, tarptautine padėtimi ir santykiais Europoje bei už jos ribų, yra laikoma svarbiu politiniu klausimu.“¹⁷⁶ Pradedant detaliau nagrinėti Lietuvos kalbų politikos aspektus, reikia pažymėti, kad problemos yra susijusios ne tik su švietimo sistema, bet ir su kitomis priežastimis:

- ilgą laiką lietuvių kalbai teko varžytis su kitomis aukštesnio statuso vyraujančiomis kalbomis;
- pripažįstama, kad pagrindinė lietuvių kalbos paskirtis susijusi su nacionaline tapatybe, netarptautinės kalbos statusu;
- tiems, kurie ilgą laiką negalėjo laisvai vartoti lietuvių kalbos ji tapo „atkovota“ vertybe, kurią reikia ginti ir saugoti;
- priešingai, didelei gyventojų daliai neseniai visai nereikėjo lietuvių kalbos, o šiandien norint integruotis turi išmokyti lietuvių kalbą kaip valstybinę ir išsaugoti savo gimtąją.

Be abejonės aptarti istoriniai faktai ir praeitis turi tam tikros įtakos dabartinei kalbų politikai. Tačiau reikia pabrėžti, kad tiek individualiuoju, tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu kalbų kompetencijos tampa vis didesnė būtinybė, kita vertus, yra politiškai nelengva susieti ir derinti mažumų kalbų ir kultūrų puoselėjimą bei užsienio kalbų įvairovę.

TM švietimas Lietuvoje vykdomas remiantis šiais įstatymais: Švietimo įstatymu,¹⁷⁷ Tautinių mažumų švietimo nuostatomis¹⁷⁸ ir kitais teisės aktais. Lietuvoje taip pat veikia „valstybinės ir privačios bendrojo lavinimo mokyklos su nelietuvių dėstoma kalba.“¹⁷⁹ Taigi matome, kad švietimo teisės deklaruojamos pakankamai plačiai: teisė mokytis gimtąją kalbą ir gimtosios kalbos, sudarant sąlygas turėti ikimokyklinės įstaigas, pamokas ir bendrojo lavinimo mokyklas, teisė turėti fakultetus ir filialus aukštosiose mokyklose, kur taip pat būtų rengiami tautinių bendrijų poreikiams reikalingi specialistai, teisė mokytis etnokultūros, tikybos, teisė turėti ir steigti švietimo įstaigas bei joms vadovauti.¹⁸⁰ Pasak M. Lankausko, „toks švietimo mažumų kalbomis modelis šiuo metu yra optimaliausias.“¹⁸¹

¹⁷⁶ Žr.: Kalbų mokymo politikos aprašas. Lietuva.—Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2006, p. 7.

¹⁷⁷ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas// Valstybės žinios. 1991, Nr. 23—593.—URL:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279441&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 11 27]

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl tautinių mažumų švietimo nuostatų“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 9—337.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=159045&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 11 20]

¹⁷⁹ Lankauskas M. Tautinių mažumų teisės//Žmogaus teisės Lietuvoje.—Vilnius: Naujos sistemos, 2005, p. 293.

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas// Valstybės žinios. 1991, Nr. 4—117.—URL:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22150 [žiūrėta 2009 11 25]

¹⁸¹ Lankauskas M. Tautinių mažumų teisės//Žmogaus teisės Lietuvoje.—Vilnius: Naujos sistemos, 2005, p. 293.

Kalbant apie bendrojo lavinimo tautinių mažumų mokyklas, 2007–2008 mokslo metais (1 lentelė)¹⁸² Lietuvoje iš viso veikė 1 448 bendrojo lavinimo mokyklos, iš kurių 157 bendrojo lavinimo mokyklos tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis. 2003–2004 mokslo metais bendrojo lavinimo mokyklų tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis buvo 202, o 2004–2005 mokslo metais tokių mokyklų sumažėjo iki 173 (t.y. 14,4 proc.). Palyginus šiuos duomenis su naujausiais turimais nesunku pastebėti, jog ir toliau šių bendrojo lavinimo mokyklų skaičius mažėja: per 4 metų laikotarpį mokyklų skaičius sumažėjo 45 mokyklomis arba 22,3 proc.

1 lentelė. Bendrojo lavinimo mokyklų ir jų mokinių skirstymas pagal mokomąsias kalbas

Mokyklų tipai/mokomoji kalba	2004–2005 mokslo metai		2007–2008 mokslo metai	
	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius
Mokyklos lietuvių mokomąja kalba	1 348	481 210	1272	448 718
Mokyklos rusų mokomąja kalba	54	22 880	41	15978
Mokyklos lenkų mokomąja kalba	64	13 231	62	11338
Mokyklos baltarusių mokomąja kalba	1	138	1	134
Mokyklos lietuvių – rusų mokomosiomis kalbomis	16	5 498 (iš jų 3 637 lietuviai, 1 861 rusai)	19	2 698 (mokosi rusų kalba)
Mokyklos lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis	13	3 243 (iš jų 2 397 lietuviai, 846 lenkai)	16	1 035 (mokosi lenkų kalba)
Mokyklos rusų – lenkų mokomosiomis kalbomis	17	6 466 (iš jų 2 122 rusai, 4 344 lenkai)	12	1 386 (mokosi rusų kalba) 3019 (mokosi lenkų kalba)
Mokyklos lietuvių – rusų – lenkų mokomosiomis kalbomis	6	2 919 (iš jų 1 670 lietuvių, 163 rusai, 1 086 lenkai)	6	222 (mokosi rusų kalba) 764 (mokosi lenkų kalba)
Mokyklos žydų mokomąja kalba	1	240	1	266
Mokyklos vokiečių mokomąja kalba	1	500	1	540

Šaltinis: Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas. [žiūrėta 2009 11 22]

Bendrojo lavinimo mokyklas tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis gali suskirstyti į dėstomas viena, dviem ir trim kalbomis. Mokyklos, kuriose dėstoma viena kalba, yra mokyklos rusų mokomąja kalba, kurių per 2004–2005 mokslo metus iki 2007–2008 mokslo metų sumažėjo nuo 54 iki 41, mokyklų lietuvių – lenkų mokomąja kalba tokiu pačiu laikotarpiu sumažėjo nežymiai – nuo 64 iki 62, mokyklų baltarusių, žydų ir vokiečių mokomosiomis kalbomis skaičius nepakito – po 1 mokyklą.

¹⁸² Duomenis iš Lietuvos Respublikos vyriausybės Tautinių mažumų ir išeivijos departamento.—URL: <http://www.tmid.lt/tautines-bendrijos-lietuvoje/svietimas/bendrojo-lavinimo-mokyklos/> [žiūrėta 2009 11 12]

Dvikalbių mokyklų, lietuvių rusų mokomosiomis kalbomis per 2004/2005 mokslo metus iki 2007–2008 mokslo metų padaugėjo nuo 16 iki 19 (kur iš viso mokosi 3637 lietuviai ir 1861 rusas), lietuvių lenkų mokomosiomis kalbomis tokiu pačiu laikotarpiu padaugėjo nuo 13 iki 16 mokyklų, o rusų lenkų sumažėjo nuo 17 iki 12 mokyklų.

Kalbant apie trikalbes mokyklas paskutiniaisiais duomenimis Lietuvoje tokių veikia šešios: lietuvių, rusų ir lenkų mokomosiomis kalbomis. Šių mokyklų skaičius nuo 2003–2004 mokslo metų išliko nepakitęs. Galima pastebėti, kad mokyklose, kuriose viena iš dėstomųjų pagrindinių kalbų yra lietuvių, skaičius arba išliko stabilus, arba padidėjo, tuo tarpu dvikalbių mokyklų, kurių mokomosios kalbos yra kitos, skaičius sumažėjo iki 5 mokyklų per 4 metų laikotarpį (tai sudaro apie 30 proc.). Tačiau, remiantis M. Lankausku, „panaši mažėjimo tendencija pastebima ir lietuviškų mokyklų bei jose besimokančių mokinių atžvilgiu.“¹⁸³

Tačiau kylant lietuvių kalbos statusui, lietuvių mokyklose vis daugiau mokosi ir nelietuvių kilmės mokinių. 2007–2008 metų duomenimis (2 lentelė)¹⁸⁴ lietuvių kalba mokosi apie 92,3% visų mokinių – didžioji dauguma. Rusų kalba mokosi vos 4,3 proc., lenkų – 3,3 proc.

2 lentelė. Mokinių pasiskirstymas pagal mokomąją kalbą 2007–2008 m. m.

Iš viso mokinių	Lietuvių kalba	Rusų kalba	Lenkų kalba	Baltarusių kalba	Anglų kalba	Gestų kalba
485 879	448 611	2 0871	16 156	140	66	35
100%	92,3%	4,3%	3,3%	0,03%	0,01%	0,01%

Šaltinis: Lietuvos švietimas skaičiais 2008 m. Bendras lavinimas, p. 22

Remiantis T. Leončiko 2007 m. atliktu tyrimu „Asimiliacija šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje: švietimo sektoriaus pasirinkimas“ vienareikšmiškai negalima pasakyti, kad mokykla yra pagrindinis asimiliacijos veiksnys.¹⁸⁵ Tačiau požiūris, kad įsiliejimas į lietuvišką aplinką suteikia privalumų, gali būti stimulas asimiliuotis. Greičiausiai todėl augantis mokinių skaičius lietuvių mokyklose rodo, kad nelietuviai tiki didesnėmis galimybėmis ir dažnai renkasi lietuviškas mokyklas.

Kitas dalykas, kad nelietuviškose mokyklose pradedama dėstyti lietuviškai, kai kur įvestas sustiprintas lietuvių kalbos mokymas, mokomasi iš lietuviškų vadovėlių. Vis dažniau girdime švietimo kokybės abejojimų TM mokyklose. Turint omeny šį aspektą nesunku suvokti, kodėl tautinių mažumų tėvai labiau yra linkę savo vaikus iš karto leisti į lietuvišką mokyklą. Tai įrodo ir

¹⁸³ Lankauskas M. Tautinių mažumų teisės// Žmogaus teisės Lietuvoje.—Vilnius: Naujos sistemos, 2005, p. 294.

¹⁸⁴ Žr.: Daujotis E., Navickaitė J., Šestakova G., Šiaučiulienė I. Lietuvos švietimas skaičiais 2008. Bendrasis lavinimas.—Kaunas: Spaudos praktika, 2008, p. 22.

¹⁸⁵ Žr.: Leončikas T. Asimiliacija šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje: švietimo sektoriaus pasirinkimas.—Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 196.

palyginamieji statistiniai duomenys, pagal kuriuos lietuvių mokyklose sparčiai daugėja nelietuvių tautybių moksleivių.

Remiantis tyrimo dalyvavusių respondentų atsakymais, kalbų svarba ir reikšmė suvokiama pakankamai nevienodai. E1 teigimu, be abejonės, kalbų mokėjimas yra susijęs su daugiakultūriškumu. Pasak eksperto, svarbiausios yra gimtoji ir valstybinė kalbos, nes „*gimtosios kalbos reikia mokytis visą laiką, o Lietuvoje gyvenančioms TM, reikia gerai išmokti valstybinę kalbą, kad jie galėtų čia laisvai atsiskleisti*“. Šis respondentas kalbų žinojimą sieja su žmogaus galimybėmis ir gebėjimas. Penki iš septynių respondentų išskyrė kaimyninių kalbų svarbą. E2, E3, E6, E7 ir E5 teigimu, aktualu ir naudinga mokytis kaimyninių šalių kalbas: rusų, lenkų. E3 kalbų mokėjimą sieja su kultūriniais dalykais: literatūra, menais, intelektualiniu potencialu. E2 teigimu, kalbų svarbos ir reikšmės suvokimas priklauso nuo požiūrio taško: „*žiūrint, kam svarbiausia ir žiūrint, koku tikslu*“. Respondentas mano, kad pedagogai čia turėjo akcentuoti ugdytinių karjeros perspektyvas, todėl išskirtų populiariausias užsienio kalbas. Spėdami pedagogų atsakymus, panašiai komentavo E4, E5, išskirdami anglų, prancūzų, vokiečių, italų, ispanų kalbas. Taigi, nors kalbos suvokimo klausimas svarstytas iš įvairių pozicijų, labiausiai paminėtos kaimyninių šalių ir tarptautinių kalbų reikšmė. Remiantis E6 reikia pastebėti ir tai, kad lietuviai dažniausiai yra dvikalbiai, o TM mokyklose besimokantys moksleiviai moka gimtąją, valstybinę, dažnai rusų ir dar vieną ar kelias tarptautines kalbas. Šia – kalbine – prasme, lietuviams, o ne TM atstovams reikia pasistengti integruotis. E6 teigimu, tokiu būdu matome, kad „*mažumos atviresnės daugiakultūriškumui*“. „*Ta pati taisyklė, tik ne kalbos srityje galioja ir mažumoms*“. Respondentas pastebi naują švietimo sistemos fenomeną, kuomet lietuviai žino tik vieną kalbą (be gimtosios) ir dažniausiai ne iki galo.

Dėl galimybės mokytis gimtosios kalbos pasisakė šeši iš septynių apklaustų ekspertų. Dauguma atsakiusiųjų sutiko, kad galimybė mokytis gimtąją kalbą yra pripažįstama ir turi būti laiduojama pagal įstatymą. Tačiau E1 akcentavo, kad praktikoje ne visuomet ši galimybė realizuojama, nes „*pavyzdžiui, ką daryti vietnamiečių bendruomenei, jeigu nėra vietnamiečių kalbos mokytojo*“. Remiantis Lietuvos švietimo įstatymu, jeigu yra realus poreikis, turi būti sudaromos sąlygos mokytis gimtąją kalba. Pagal įstatymą, taip pat turi būti bent 10 tokių vaikų. Bet, kaip pastebi E1, bendruomenė pati tuo pasirūpina, jeigu turi specialistą, tačiau „*jei nėra tokio mokytojo, valstybė ir neprivalo surasti*“.

E6 teigimu, „*didžiosioms mažumoms ši galimybė yra užtikrinta, visiems kitiems sąlygos yra neužtikrintos, todėl turime vieną iš svarbiausių etninės politikos trūkumų*“. Respondentas pastebi, kad iki šiol neapibrėžta, kas yra TM. Švietimo teisės realybėje garantuojamos tik didžiosioms mažumoms ir tik iš dalies. Mokslininkas pastebi, kad taip pat nėra aiškios ateities vizijos. Jeigu būtų aiškus suvokimas, kad mažumas reikia išsaugoti, kad jos dar gyvuos, tuomet būtų galima kurti

ilgalaikę specialią programą, tada „mes turėtumėm vienodas galimybes visose mokyklose ir būtų galimybė išsaugoti savo kultūrinę etninę tapatybę“. Šis pastebėjimas aiškiai rodo vykdomos integracijos politikos trūkumus, kurie neleidžia išlaikyti ir garantuoti lygiaverčių pasirinkimo galimybių. Galbūt todėl trys iš septynių apklaustų ekspertų linkę pastebėti ryškesnes asimiliacijos, o ne integracijos, apie kurią kalbama Lietuvos švietimo politikos dokumentuose, tendencijas.

E7 nuomone, mokiniai turi galimybę mokytis TM mokyklose: „Vilniuje tikrai turi, bet už Vilniaus yra sudėtingiau, nes būna, kad TM mokyklos nėra atidaromos, nors ten gyventojų dauguma TM nariai, kitaip neįmanoma fiziškai, nes tenka važiuoti pora valandų iki TM mokyklos, kur dėstoma jo gimtąja kalba“. Todėl, respondentas teisingai pastebi, tai yra susiję ir su šalies ekonominėmis galimybėmis, kita vertus reikia dėti kuo daugiau pastangų, kad tokių mokyklų būtų ir kad jos neišnyktų. Kaip jau esame pabrėžę, multikultūralioje visuomenėje turi vyrauti galimybė pasirinkti, bet tas pasirinkimas turi būti tarp lygiaverčių galimybių. Jeigu TM nariai nesirenka mokslo TM kalba dėstomoje mokykloje dėl abejojimo kokybe ar per didelio jiems atstumo, tuomet šis pasirinkimas, nors ir savanoriškas, nėra laikomas lygiaverčiu.

Apibendrinat reikia pažymėti, kad, nors reglamentuojantys teisės aktai numato mokymąsi gimtąja kalba, akivaizdu, kad tai įmanoma tik kalbant apie kelias dominuojančias TM (pagal 1 lentelės duomenis). Suprantama, kad teisiniai dokumentai įtvirtina tokią galimybę, tačiau negalima nepastebėti abipusio TM ir valstybinių institucijų bendradarbiavimo reglamentavimo stokos. Viena vertus galimybė lyg ir yra, ją garantuoja valstybė, kita vertus valstybė neteikia tokių specialistų rengimo mechanizmo ir nėra įtraukta į šį procesą. Žinoma, šis klausimas taip pat tiesiogiai siejamas ir su šalies ekonominiais pajėgumais. Dažniausiai tokios TM kaip vietnamiečiai renkasi jiems artimesnes rusų mokyklas, vėliau susidurdami su dvigubos integracijos, kultūrinio identiteto išsaugojimo ir kitomis problemomis.

Pagal aptartus statistinius duomenis galima spręsti, jog „laikotarpiu, kai Lietuvoje įsigalėjo rimta teisinė tautinių mažumų švietimo bazė, kai demokratėjančioje visuomenėje tautinės mažumos gali laisvai reikšti savo poreikius ir tenkinti juos, mažėja tautinių mažumų mokyklų skaičius, nors per tą laikotarpį, be jau veikusių rusų ir lenkų mokyklų, įsikūrė ir po vieną baltarusių, žydų, vokiečių mokyklą, atsirado sekmadieninių mokyklų“¹⁸⁶. Svarbu paminėti ir tai, kad vis labiau įsigalint Lietuvos valstybingumui ir kylant lietuvių kalbos statusui, lietuvių mokyklose vis daugiau mokosi ir nelietuvių kilmės mokinių, na o nelietuviškose mokyklose pradedama dėstyti lietuviškai, kai kur įvestas sustiprintas lietuvių kalbos mokymas, mokomasi iš lietuviškų vadovėlių ir t.t. Susiklosčiusi situacija atspindi valstybės vykdomą politiką ir dar daugiau padidina tautinių mažumų švietimo problemas. Jau anksčiau kalbėjome apie lietuvių kalbos statusą ir susidariusią monopolinę lietuvių

¹⁸⁶ Beinoravičius D., Vainiutė M. Žmogaus teisių samprata// Tautinių mažumų teisės.—Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 119.

kalbos padėti. Šį aspektą turint omeny nesunku suvokti, kodėl tautinių mažumų tėvai labiau yra linkę savo vaikus iš karto leisti į lietuvišką mokyklą. Tai įrodo ir palyginamieji statistiniai duomenys, pagal kuriuos lietuvių mokyklose sparčiai daugėja nelietuvių tautybių moksleivių. Šiame kontekste taip pat labai sunku nagrinėti Lietuvos kaip daugiakultūrinės šalies klausimą. Galima pastebėti, jog analizuojant išryškėja ir pačios švietimo sistemos problemos Lietuvoje. „Vakarų šalių mokslininkai akcentuoja, kad nacionalinė švietimo sistema apskritai yra laikoma ideologiniu valdžios įrankiu“¹⁸⁷, arba kitaip sakant, vienas iš pagrindinių valstybės vykdomos politikos instrumentų. Lietuvos švietimo sistema yra labiau vienapusiška ir išreiškia pasenusį požiūrį į švietimą ir jo realizavimą. O remiantis Lietuvos Respublikos įstatymu švietimas yra prioritetinga valstybės remiama sritis, todėl „mokyklos vaidmuo šioje srityje yra pagrindinis“¹⁸⁸.

Kultūrinio identiteto išsaugojimas mokantis ne gimtosios kalbos mokykloje yra vienas aktualiausių klausimų. Komentuodami šį klausimą respondentai svarstė, kokios priežastys lemia kultūrinio identiteto išsaugojimą. Pasak E2, „*socialinius mokslus baigęs žmogus neturėtų kelti tokio klausimo, o įvardyti veiksnius, nuo kurių jis priklauso, o ne spėti taip, ar ne, tų veiksnių yra labai daug*“. E1 teigimu, visų pirma, kultūrinio identiteto išsaugojimas priklauso nuo šeimos. Vienaip ar kitaip šeimos svarbą pastebėjo visi respondentai. Tačiau paminėti buvo ir kiti faktoriai: aplinka, pedagogai, socialinė terpė, tradicijos, švietimo politikos kryptis. Pasak E6, „*šie veiksniai tarpusavyje sąveikauja*“. Keturi iš septynių ekspertų sutiko, kad nors pedagogų vaidmuo yra didelis, tačiau mokykla visko nulemti negali. E2 teigimu, „*ne viskas priklauso nuo mokyklos, ne viskas priklauso nuo pedagogo*“. E2, E4, E5 mano, kad pedagogai turėtų atsakyti teigiamai, nes remiasi labiau išoriniais dalykais: šventės, prezentacijos ir t.t. E3 manymu, „*Šiandien tokia galimybė yra ir ji realizuojama. Jie savo aplinkoj, egzistuoja tradicijos, vyksta šventės. Toks mokyklų tikslas – išsaugoti identitetą*“.

E4, E5 ir E6 mano priešingai, kad identitetas neišsaugomas. E6 nurodo, kad kultūrinį identitetą sunku išlaikyti „*ypač kalbiniu ir etniniu požiūriu, nes jis (vaikas) kitaip negali savęs sutapatinti*“. Tačiau ekspertas pastebi, kad tai nėra absoliuti taisyklė. Kitas dalykas, kad „*mokykloje vadovėlių, mokytojų ir visuomenės nuomonės yra gana tautiškos*“.

Taigi, nors respondentai rėmėsi panašiais veiksniais, tačiau jų atsakymai buvo skirtingi. Akivaizdu, kad vienareikšmiškai atsakyti į šį klausimą negalima, nes kultūrinio identiteto išsaugojimą lemia įvairūs minėti veiksniai. Dalis apklaustų ekspertų sutiko, kad kultūrinis identitetas yra išsaugomas, kita dalis teigė, kad greičiausiai neišsaugomas. Nors ekspertai nekommentavo, tačiau manome, kad, kalbant apie kultūrinio identiteto išsaugojimą, svarbus yra ir valstybės vaidmuo. TM

¹⁸⁷ R. Petkuvienė. Švietėjų tinklo organizavimas Lietuvos mokyklose, atsižvelgiant į teisę mokytis// Jurisprudencija. 2008, Nr 5(107). p. 36.

¹⁸⁸ R. Petkuvienė. Švietėjų tinklo organizavimas Lietuvos mokyklose, atsižvelgiant į teisę mokytis// Jurisprudencija. 2008, Nr 5(107). p. 36.

integracijos į Lietuvos visuomenę 2005–2010 metais programoje vyriausybė įsipareigoja padėti TM nariams išsaugoti tautinį tapatumą, kalbą, papročius ir tradicijas¹⁸⁹. Pastebima, kad programa yra orientuota į TM kultūros centrų steigimą, kultūrinės veiklos organizavimą. Remiantis didėjančiu nelietuvių mokinių skaičiumi, būtina atkreipti dėmesį į TM kultūrinio identiteto išsaugojimo klausimą lietuviškose mokyklose.

III Kategorija: Religijos plotmė

Šiame skyriuje nagrinėsime dorinio ugdymo koncepciją Lietuvoje bei galimus pasikeitimus religinio pliuralizmo sąlygomis, žvelgiant iš politinės perspektyvos. Akivaizdu, kad kiekvienoje šalyje laikomasi vis kitokios dorinio ugdymo koncepcijos. Pasak L. Duoblienės, „vieni ją sieja su elgesio normų išmanymu, kiti su pilietiškumu, charakterio ugdymu, dar kiti – su filosofine etika, religinėmis dogmomis, tikėjimu ir dvasingumu.“¹⁹⁰ Krikščioniškos šalys tautos moralumą sieja su krikščioniška pasaulėžiūra. Tautų integraciją lemia įvairios ekonominės, politinės, kultūrinės priežastys, o ypač švietimo politika. Remiantis L. Duobliene, „tautų santykių nustatymas ir dialogas dažniausiai pasiekia ir gilumines tautų šaknis, ištakas, kurios yra religinės.“¹⁹¹ Šiandien vyrauja svarstymai, kaip išsaugoti tautų religinį tapatumą, kaip mokyti gyventi su žmonėmis, puoselėjančiais kitokias tradicijas. „Ugdymo teoretikai diskutuoja, koks mokykloje turėtų būti ugdymas: religijų ar religinis?“¹⁹²

Daugiakultūrinio ugdymo klausimai pradėti svarstyti 1970 m. Amerikoje ir Europoje, tai paskatino religinė ir kultūrinė įvairovė. Svarstoma, koks turi būti mokyklos vaidmuo daugiakultūriškumo sąlygomis. Prancūzijoje veikia gerai žinomas principas – *la laïcité*, panaši yra ir kanadiečių pozicija, Anglijoje pradėtas vartoti „tarpkultūrinio ugdymo terminas“, priskiriamas europietiškajai, ne amerikietiškaiai ar britiškai tradicijai.

Žvelgiant iš minėtos perspektyvos, ne paslaptis, kad dažniausiai į formalaus ugdymo programas įtrauktos disciplinos, vienos ar kelių šalyje vyraujančių religijų mokymui. Kitaip sakant, tai yra tikybos mokymas. Nors Lietuvoje oficialiai nėra valstybinės religijos ir pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 43 straipsnį nustatyta, „kad valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, o kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai,“¹⁹³ bendrojo lavinimo mokyklose vyrauja katalikų mokymas, nors yra galimybė mokytis ir stačiatikybės,

¹⁸⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę 2005–2010 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2004, Nr. 93—3403.—URL: <http://tmid.lt/old/files/2003mpilnaataskaita.pdf> [žiūrėta 2009 11 23]

¹⁹⁰ Duoblienė L. Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link.—Vilnius: Tyto Alba, 2006, p. 106.

¹⁹¹ Ten pat, p. 121.

¹⁹² ten pat.

¹⁹³ Lankauskas M. Tautinių mažumų teisės// Žmogaus teisės Lietuvoje.—Vilnius: Naujos sistemos, 2005, p. 296.

evangelikų liuteronų ir reformatų tikybos. Pasak L. Duoblienės, „lyginant mūsų šalį su kitomis Europos šalimis, tai rodo gana siaurą religijos mokymo supratimą.“¹⁹⁴ Autorė taip pat pastebi, kad Lietuvoje *laïcité* principas yra vertinamas pakankamai skeptiškai ir kad bažnyčios įtaka mūsų šalyje yra gana ženkli.

Tautinių mažumų įstatymo 31 straipsnyje numatytos¹⁹⁵ teisės mokytis tikybos, pagal kurias, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programą vykdančios mokyklos mokinys, sulaukęs 14 metų, turi teisę rinktis vieną iš privalomojo dorinio ugdymo dalykų: tradicinės religinės bendruomenės ar bendrijos tikybą arba etiką.¹⁹⁶ Šeštoje šio straipsnio dalyje yra nurodyta, kad mokykla, negalinti užtikrinti mokinių ar jų tėvų (globėjų, rūpintojų) pageidaujamos tradicinės religinės bendruomenės ar bendrijos tikybos mokymo, įskaito mokiniui tikybos mokymą sekmadieninėje mokykloje ar kitoje tikybos mokymo grupėje.¹⁹⁷ Taigi, kadangi Lietuvoje pirmenybė teikiama vienos religijos mokymui, garantuojama galimybė bendruomenės religijos ir kultūros mokytis neformaliojo ugdymo mokyklose.

Pagal 2004 m. rugsėjo 20 d. įsakymą dėl šeštadieninės ir sekmadieninės mokyklos sampratos patvirtinimo¹⁹⁸ TM bendruomenės mokyklos veikloje mato galimybę išsaugoti ir puoselėti tautinį identitetą. Dabartiniu metu veikia: armėnų, baltarusių, graikų, karaimų, latvių, lenkų, romų, rumunų, rusų, totorių, ukrainiečių, vokiečių ir žydų sekmadieninės (šeštadieninės) mokyklos.¹⁹⁹ Jose mokiniai mokosi gimtosios kalbos, tautos istorijos, religijos bei etninės kultūros dalykų.

Remiantis 2008–2009 metų Tautinių mažumų ir išeivijos departamento duomenimis (toliau – TMID) šiuo metu Lietuvoje oficialiai veikia 44 šeštadieninės ar sekmadieninės mokyklos (3 lentelė).²⁰⁰

¹⁹⁴ Duoblienė L. Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link. — Vilnius: Tyto Alba, 2006, p. 123.

¹⁹⁵ Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas // Valstybės žinios. 1991, Nr. 4—117.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22150 [žiūrėta 2009 09 23]

¹⁹⁶ Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas // Valstybės žinios. 1991, Nr. 4—117.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22150 [žiūrėta 2009 09 23]

¹⁹⁷ ten pat.

¹⁹⁸ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2004 m. rugsėjo 25 d. įsakymas Nr. 65 „Dėl šeštadieninės ir sekmadieninės tautinių mažumų mokyklos sampratos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 143—5242.—URL: http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2004-09-20-ISAK-1463.htm [žiūrėta 2009 10 09]

¹⁹⁹ ten pat.

²⁰⁰ Duomenis iš Lietuvos Respublikos vyriausybės Tautinių mažumų ir išeivijos departamento.—URL: <http://www.tm.id.lt/tautines-bendrijos-lietuvoje/svietimas/sekmadienines-mokyklos/> [žiūrėta 2009 11 22]

3 lentelė. Šeštadieninės, sekmadieninės mokyklos.

Neformaliojo ugdymo mokyklos	2004/2005 metais	2008/2009 metais
Armėnų	3	3
Baltarusių	2	3
Čečėnų	0	3
Estų	1	1
Karaimų	1	1
Latvių	2	2
Lenkų	11	12
Rumunų	1	1
Rusų	2	5
Totorių	3	4
Ukrainiečių	4	3
Uzbekų	0	1
Vokiečių	3	4
Žydų	3	3
Graikų	1	1
Romų	1	0
Iš viso:	38	44

Šaltinis: Tautinių mažumų ir išeivijos departamento duomenys. [žiūrėta 2009 11 22]

Iš šių neformaliojo ugdymo mokyklų yra 3 armėnų, 3 baltarusių, 3 čečėnų, 1 estų, 1 graikų, 1 karaimų, 2 latvių, 12 lenkų, 1 rumunų, 5 rusų, 4 totorių, 3 ukrainiečių, 1 uzbekų, 4 vokiečių ir 3 žydų. Iš viso šiose mokyklose mokosi apie 900 mokinių. Tuo tarpu 2004/2005 metais tokių neformaliojo ugdymo mokyklų iš viso buvo tik 38: 3 armėnų, 2 baltarusių, 1 estų, 1 graikų, 1 karaimų, 2 latvių, 11 lenkų, 1 romų, 1 rumunų, 2 rusų, 3 totorių, 4 ukrainiečių, 3 vokiečių, 3 žydų. Nors palyginus duomenis šeštadieninių ar sekmadieninių mokyklų akivaizdžiai padaugėjo (13,6 proc.), visgi galima pastebėti, jog per 4 metų laikotarpį jų skaičius padidėjo tik iki 6 mokyklų. Statistiškai skaičiuojant vidutiniškai kas metus būtų įkuriama tik viena, daugiausia dvi tokios neformaliojo ugdymo įstaigos. Pastebima, kad visiškai išnyko romų, 1 sumažėjo ukrainiečių mokyklų.

Pagrindinė problema, su kuria susiduriama kalbant apie TM šeštadienines ar sekmadienines mokyklas, yra kvalifikuotų mokytojų trūkumas. Pagal TMID (Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas toliau – TMID) duomenis dažniausiai šiose mokyklose dirba pedagoginio išsilavinimo neturintys tautinių bendruomenių nariai. Dėl mažo mokinių ir kvalifikuotų mokytojų skaičiaus mokyklose mokiniai nėra skirstomi į kelias amžiaus grupes. Taip pat „pasigendama nuoseklios valstybės politikos tautinių mažumų švietimo atžvilgiu: tautinių mažumų šeštadieninės/sekmadieninės mokyklos dažniausiai veikia neįregistruotos, be mokymo programų, jos nefinansuojamos iš savivaldybių švietimo skyrių, neap rūpinamos mokymo priemonėmis ir metodine literatūra, nenumatyta mokytojų kvalifikacijos kėlimo programa.“²⁰¹

²⁰¹ Duomenis iš Lietuvos Respublikos vyriausybės Tautinių mažumų ir išeivijos departamento.—URL: <http://www.tmid.lt/tautines-bendrijos-lietuvoje/svietimas/sekmadienines-mokyklos/> [žiūrėta 2009 11 22]

Tyrime dalyvavę respondentai komentavo, kaip mokyklų praktikoje, jų manymu, realizuojama galimybė rinktis pagal religinius įsitikinimus. Dauguma ekspertų sutiko, kad formaliai tokia galimybė yra. E3 teigimu, „*negalima versti, reikia išsaugoti pasirinkimo laisvę, tik klausimas, kokių mastu (musulmonai)*“. E2 manymu, „*čia yra tas pats principas kaip su kalba, jeigu susidaro tėvų grupė, kurie kreipiasi su prašymu dėl papildomo fakultatyvo tai, taip jie gali jį gauti kaip totoriams pavyzdžiui*“. Tačiau pasak E1, „*dėl dviejų ar trijų vaikų nebus sudarytos darbo grupės, o jis nenori mokytis etikos, jis nori mokytis musulmonų tikyba, čia yra problema*“. E5 teisingai pastebi, jog šis pasirinkimas, nors ir faktiškai pripažintas, realiai reiškia pasirinkimą šalia. E6 teigia, kad „*mokyklose nėra katalikų tikybos, pagal programą, tai yra tikybos pamoka, nepasakyta kurios, bet realiai yra katalikų, nes dauguma katalikų. Praktiškai tikybos pamokos vyksta katalikybės pagrindu, išskyrus tautinės mažumos mokyklas*“. Šio respondento nuomone, iš vienos pusės, tai rodo, kad katalikai šioje srityje yra labiau pažengę, na o iš kitos, jog „*Lietuvoje dominuoja katalikybė, o kiti turi mažumų statusą*“. Remiantis mokslininku, religingumas Lietuvoje yra pakankamai aukštas, o tai rodo, kad religija yra svarbi. Tačiau, šia prasme, svarbus yra ir pats požiūris į religiją. E7 teigia, kad tokia sistema vykdoma norint, kad moksleiviai atitolėtų nuo savo religijos, todėl rinktųsi etikos pamokas. Kalbėdamas apie lenkus, respondentas pastebi, kad „*labai daug lenkų suvokia katalikybę kaip savo atskirą, labai brangų bruožą, ir jie daugiau save suvokia katalikais lenkais nei lenkais kultūriniu ar kalbiniu požiūriu*“. E7 sutinka, kad kalbėti apie religinį pasirinkimą yra labai problematiška. Galime pastebėti, kad šia prasme, kaip ir kalbos atžvilgiu, matomas dar vienas švietimo politikos trūkumas.

Remiantis aptarta multikultūralizmo teorija, mokykloje tikyba neturėtų būti dėstoma kaip dominuojanti religija (ar kelios jų). „Kai mokoma vienos toje valstybėje ar jos dalyje vyraujančios religijos, kitos religijos dažniausiai vertinamos skeptiškai: pabrėžiamos jų neigiamybės, pateikiami išpažįstamos religijos privalumai.“²⁰² Taip formuojamas tiesmukas ir siauras požiūris į kitas religijas. Politine prasme, taip gali būti netgi skatinamos separatistinės nuotaikos. Pagal daugiakultūriškumo koncepciją, geriausias sprendimas yra mokytis ne religijos, o religijų.²⁰³ E1 teigimu, „*turėtų būti sudarytos sąlygos šalia religijos, etikos daug tokių dalykų, kuriais yra pasakoma apie kitų kultūrų religijas, pvz. religijų istorija; vaikui musulmonui apie katalikybę plačiau kalbėti, katalikams apie reformaciją, apie sentikius, ortodoksus; reikia, kad žinotų, kuom čia skiriasi, kodėl tie karai amžinai būdavo religiniai*“.

Kita iškelta problema yra susijusi su požiūriu į šeštadienines ar sekmadienines mokyklas. Tyrime dalyvavusių ekspertų atsakymai šia tema išsiskyrė. Pagrindinis iškeltas klausimas buvo dėl tokių mokyklų programų užskaitymo bendrojo lavinimo mokykloje. Priminsime, kad reguliariai

²⁰² Duoblienė L. Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link. — Vilnius: Tyto Alba, 2006, p. 121.

²⁰³ Žr.: Rex J. The concept of a multicultural society // Guibernau M, Rex J. The ethnicity reader: nationalism, multiculturalism and migration. — Polity press, 1997, p. 215.

veikiančių ir registruotų neformaliojo ugdymo mokyklėlių programos yra patvirtintos, tačiau praktikoje dažnai neužskaitomos. Trys iš septynių respondentų nežinojo, kodėl yra neužskaitoma. Nors konceptualieji teisės aktai šitą leidžia, tačiau reikia pastebėti, kad nėra detalizuojama. E6 ir E1 šias mokyklėles vertina teigiamai. E1 nurodo, kad *„neformaliuoju būdu įgytas išsilavinimas sekmadieninėse mokyklose turi būti įskaitytas“*. Ekspertas paaiškina, kodėl dažnai nėra užskaitomos šeštadieninių ar sekmadieninių mokyklėlių programos bendrojo lavinimo mokyklose, jis teigia, kad *„čia yra dėl įvairių priežasčių ir nelabai didelėlis vidurinės grandies švietimo aktyvumas irgi prisidėjo prie to, kad kol kas nėra iki galo sutvarkyta“*. E2 taip pat sutinka, kad šių mokyklėlių programos bendrojo lavinimo mokyklose būtų užskaitomos, tačiau pabrėžia, kad *„turi būti mokymo kokybės vertinimo sistema: jeigu sekmadieninės mokyklos nesugeba užtikrinti, pademonstruoti, kad jos teikia sistemingą ir kokybišką mokymą, tai aš ir nemanau, kad jos turi būti užskaitomos vien todėl, kad jos yra sekmadieninės ar vien todėl, kad jos kažką dėsto.“* Respondentas akcentuoja mūsų jau nagrinėtą kokybės klausimą. E5 nuomone, kontrolės trūkumas yra pagrindinis neišskaitymą lemiantis veiksnys. E6 teigimu, galbūt *„katalikų bažnyčia iš dalies turėtų būti patenkinta tokia situacija, kadangi dauguma mokytojų yra katalikai, nėra problemos, nes katalikų bažnyčių tai tenkina, kitų mažiau ir jų balsas retai girdimas, nes jie neturi daug resursų ir įtakos, šitą mechanizmą valstybėje sunku pakeisti.“*

Šių ekspertų nuomonė parodė, kad, viena vertus, pastebimas politikos ir realybės nesutapimas, kita vertus, vyrauja ir pačių TM bendruomenių aktyvumo ir kokybės užtikrinimo problemos. Kitas, E3 išskirtas dalykas yra susijęs su šalies ekonominėmis galiomis: *„čia ne draudimo klausimas, tai valstybinių galių ir finansinių galimybių klausimas“*. E4 manymu, užskaitymas yra susitarimo dalykas, kuris priklauso ir nuo pedagogo ir nuo mokyklos vadovo.

Apibendrinat respondentų atsakymus į šios kategorijos klausimus ir problematiką, turime pabrėžti, kad susiduriama su keliomis problemomis. Visų pirma, pastebimas neiškumas ir teisinio reglamentavimo spragos. Jeigu Lietuvoje veikia registruotos šeštadieninės ar sekmadieninės mokyklėlės ir jų programos yra patvirtinamos, neturėtų kilti klausimų dėl užskaitymo ar kokybės. Tačiau remiantis ekspertų interviu, šie aspektai buvo nagrinėjami. Antra, nors Lietuvoje oficialiai neišskirta valstybinė religija, akivaizdu, kad vyrauja katalikų Bažnyčios dorovinis autoritetas. Bendrojo lavinimo mokyklose paliekama galimybė rinktis tikybą (katalikų) arba etiką, todėl manome, kad šeštadieninės ar sekmadieninės mokyklos yra būtinos. Akivaizdu, kad Lietuvoje pirmenybė yra teikiama vienos religijos mokymui, dažnai katalikų. „Lietuvos atotrūkį nuo kitų šalių religinio mokymo judėjimo lėmė tai, kad po sovietmetį patirtos religinio mokymo izoliacijos buvo grįžta prie šio mokymo ištakų, o tai daugeliu požiūriu neatitiko visuomenės švietimo ir ugdymo

šiuolaikinės sampratos.²⁰⁴ Reikia pastebėti, kad šiuo metu programos yra atnaujinamos ir viešojoje erdvėje vis labiau yra kalbama apie šių klausimų sprendimą.

3.2.2. Švietimo politikos vertinimas: ekspertų mokytojų lygmuo

Multikultūrinio ugdymo kontroversijos

Švietimo kaip ideologinio valdžios įrankio fenomenas mokslinėje literatūroje lemia diskusijų ir mokslinių straipsnių gausą šia tema. Švietimo ir mokymo veikla grindžiama deklaruojamų šalies vertybių sistema, iš kitos pusės susiduria ir su pliuralistinės visuomenės realybe. Šios temos skirtingi aspektai itin nagrinėjami Didžiosios Britanijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų autorių, tokių kaip: T. M. McLaughlin, E. Callan, F. Dunlop, A. Gutmann, J. White, K. Williams, W. Kymlicka, J. A. Banks ir kitų. Pagrindinės eskaluojamos temos yra: mokytojų ir edukologų vaidmuo, moralinis ugdymas ir jo problematika, švietimo politika ir praktika, vertybių ir švietimo neatsiejamumas, kritiško mąstymo ugdymas ir kitos šiuolaikinės ugdymo filosofijos temos, glaudžiai susijusios tiek su globalizacijos procesais, tiek su multikultūralizmo politikos elementais. Iš išskirtų pagrindinių klausimų šio darbo kontekste svarbiausią vietą reikėtų skirti švietimo politikos ir praktikos, vertybių ir švietimo neatsiejamumui nagrinėti.

Pastaraisiais metais vis aiškiau imta suvokti ir analizuoti multikultūrinio, tarpkultūrinio ugdymo sąvokas bei jų svarbą. Galima teigti, kad skirtingų šalių mokslininkai iš įvairių pozicijų žvelgia ir nagrinėja minėtas sąvokas. Vieni šį aspektą tyrinėja pro kultūros ir globalizacijos prizmę, kiti linę sieti su nauju, postmodernios civilizacijos demokratiškų vertybių suvokimu. Lietuvoje šios temos vienu ar kitu aspektu taip pat tyrinėjamos, tačiau reikėtų paminėti, kad tai yra pakankamai jauna tyrinėjimo sritis. Šios temos domėjimąsi Lietuvoje paspartino Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą ir tam tikrų teisinių Europos Sąjungos dokumentų įgyvendinimas. Tačiau reikėtų visgi pasakyti, jog iš esmės Lietuvoje šis klausimas dar nėra toks ryškus, kaip pavyzdžiui Jungtinėse Amerikos Valstijose. Todėl, remiantis užsienio autoriais, galime tik atskleisti šio klausimo problemines sritis ir analizės ribas, nes užsienio literatūroje multikultūrinio ugdymo tema yra pakankamai senai nagrinėjama ir turi platesnį tyrimų ratą.

Pasak J. A. Bankso, multikultūrinio ugdymo prigimtį lemia trys pagrindiniai aspektai: koncepcija, švietimo reforma ir procesas, eiga.²⁰⁵ Multikultūrinio ugdymo koncepcija paremta visų mokinių teise mokytis lygiomis galimybėmis, neatsižvelgiant į jų rasinius, etninius, kultūrinius, socialinius skirtumus. Svarbus tokio ugdymo veiksnys yra kultūrinių bruožų išlaikymas kaip tinkamos integracijos sąlyga. Multikultūrinio ugdymo kontekste ypatingas dėmesys yra skiriamas

²⁰⁴ Duoblienė L. Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link.—Vilnius: Tyto Alba, 2006, p. 123.

²⁰⁵ Žr.: Banks J. A. Multicultural education: issues and perspectives.—Haboken: John Wiley & Sons, 2005, p. 3.

mokytojo asmenybei. Todėl šio darbo tyrimo antroji dalis paremta tyrime dalyvavusių pedagogų atsakymais į išskirtus probleminius klausimus pagal tris pirmojoje dalyje išskirtas kategorijas.

I Kategorija: Multikultūralizmo lygmuo

Remiantis tyrime dalyvavusių pedagogų atsakymais, multikultūralizmo samprata bendrai suvokiama kaip įvairių kultūrų egzistavimas greta. Šios nuomonės laikėsi keturiolika iš dvidešimt aštuonių tyrime dalyvavusių respondentų. Pagrindinės išskirtos dimensijos yra daugiakalbiškumas (kalba), tautybė, persipynusi istorija. Pastebima, kad dažniausiai multikultūralizmas suvoktas etniniu pagrindu, visuomenė sudaryta iš įvairių etninių bendrijų. Kaip teigia M11, *„skirtingos etninės grupės gyvena kartu ir yra sudarytos sąlygos kartu vystytis, nėra dominuojančių“*. Remiantis atsakymais galima teigti, kad pedagogų tarpe multikultūralizmas siejamas su etniškumu ir su istorinėmis TM Lietuvoje. Kaip ir tikėjosi darbo autorė, mokytojai labiausiai pastebėjo visuomenės nehomogeniškumo aspektą. Tai apibūdinti vyrauja tokios sąvokos: *„kultūrų mišinys“*, *„kultūrų įtaka, sąveika“*, *„daugiatautė bendruomenė“*. Iš visų respondentų du mokytojai pabrėžė, kad neturi būti išskirtos etninės grupės. Pavyzdžiui, M9 teigimu, multikultūriškumas egzistuoja tada, kai *„visos kultūros turi visas sąlygas vystytis, neturi būti prioritetai“*. Pastebima, kad abu mokytojai yra iš mokyklos lietuvių dėstomąja kalba. Šie atsakymai rodo, kad multikultūriškumo suvokimas, nors dažnai ir paviršutiniškas, tačiau pradedama suvokti ir platesnę šio reiškinio pusę. Deja, šis aspektas nebuvo išskirtas mokykloje rusų ar lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis.

Svarbu pažymėti, jog trys iš aštuonių tyrime dalyvavusių mokytojų iš mokyklos lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis neatsakė į šį klausimą, kas rodo nenorą išsakyti savo nuomonę arba nežinojimą, ką atsakyti. Kita problema, su kuria susidūrė darbo autorė, akivaizdus TM narių, ypač mokytojų iš mokyklos lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis, nenoras ir pasyvumas dalyvaujant tyrime. Sunku įvardyti ir įvertinti galimas tokio elgesio priežastis, tačiau akivaizdu, kad yra tam tikrų problemų ir jaučiama įtampa.

Nemaža dalis respondentų kalbėdami apie multikultūriškumą akcentavo toleranciją ir pagarbą kitoms kultūroms. MR2 teigimu, multikultūralizmas – *„tolerantiškas elgesys kitoms kultūroms“*. Šį aspektą pastebėjo pedagogai iš nelietuvių dėstomųjų kalbų mokyklų. Tolerancijos iškyrimas gali rodyti jaučiamą trūkumą arba akcentavimą bendrojo lavinimo mokyklų programose, todėl pedagogų ir išskirtą.

Apibendrinat multikultūralizmo suvokimo klausimą, galima teigti, kad šis reiškinys matomas visuomenės heterogeniškumo kontekste ir, pirmiausia, susijęs su etniškumu. Atsakymai rodo, kad multikultūralizmo reiškinys suvokiamas siaurai, konstatuojamas reiškinio faktas, nepateikiamos kitos dimensijos išskyrus kalbą, istoriją, tautybę. Tačiau apibendrinti sudėtinga, nes susiduriama su nelietuvių dėstomųjų kalbų mokyklų pedagogų pasyvumu ir nenoru atsakyti, pateikti konkrečių

pavyzdžių. Tokia pozicija vienareikšmiškai rodo, kad tam tikrų įtampų ir problemų yra, tai patvirtina šio tyrimo praktinį aktualumą.

Iš viso asimiliacijos sampratos suvokimo klausimą nagrinėjo tik septyni iš dvidešimt aštuonių respondentų: šeši respondentai iš mokyklos lietuvių mokomąja kalba ir vienas respondentas iš mokyklos rusų mokomąja kalba. Atsakiusieji asimiliacijos sąvoką vertino nevienodai. Dauguma, penki iš septynių respondentų, šią sąvoką vertino neigiamai, kiti vertino arba teigiamai, arba kaip integracijos sinonimą, arba painiojo abi sąvokas. M7 teigimu, reikia *„asimiliuotis, bet visgi kiekviena kultūra turėtų integruotis, neužmiršti savo tradicijų“*. Viena vertus, bendra tendencija išreiškia neigiamą asimiliacijos faktą, kita vertus, šis reiškinys gali būti skirtingai suvokiamas. Kadangi šią sampratą nagrinėjo, iš esmės, mokytojai iš mokyklos lietuvių mokomąja kalba, šiuo atveju apibendrinti yra sudėtinga.

Toliau svarstant asimiliacijos ir multikultūralizmo dichotomijos klausimą, pasisakė visi pedagogai iš mokyklų lietuvių mokomąja kalba ir keli mokytojai iš mokyklų rusų mokomąja kalba. Pedagogų nuomonė šiuo klausimu išsiskyrė. Dauguma respondentų pastebėjo, kad sudėtinga vertinti vienareikšmiškai. Pavyzdžiui, M1 teigimu, *„sunku atsakyti, lietuviai vykdo išsaugojimo politiką, bet ir toleranciją svarbu puoselėti“*. Tokie atsakymai rodo, kad visuomenėje vyrauja stereotipinis principas „arba – arba“. Asimiliacija ir multikultūralizmas šiuo atveju suvokiami kaip viena kitą pakeičiančios alternatyvos. Kaip teigia M10, *„jeigu taikytume tik daugiakultūriškumą, Lietuvos neliktų, iš kitos pusės identitetą irgi reikia išlaikyti.“*

Apibendrinant atsakymus į šį klausimą pastebima, kad nėra vieningos pozicijos. Vieni mano, kad reikia leisti pasireikšti ir skatinti daugiakultūriškumą, tačiau neleisti jam dominuoti, kitų požiūriu, geriausia, kai mažuma įsilieja į daugumą, todėl turėtų būti integracija ir, greičiau, asimiliacija. Tuo tarpu, MR5 nuomone, *„galima integruotis į dominuojančią kultūrą, bet tik neasimiliuotis“*. Mokyklose rusų ir lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis pedagogai arba neatsakė į šį klausimą, arba atsakė tik keletas. Spėjame, kad tokia situacija rodo nenorą ir tam tikrus suvaržymus kalbėti šia tema.

Toliau kalbant apie daugiakultūriškumo apraiškas švietime dauguma pedagogų sutiko, kad multikultūralizmas yra matomas. Šį klausimą komentavo visi pedagogai iš rusų ir lietuvių mokomųjų kalbų mokyklų ir trys iš mokyklos lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis. Penki respondentai iš mokyklos lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis šio klausimo nekommentavo. Pagrindiniai nurodyti bruožai yra: įvairiatautė mokyklų visuomenė, dėstomųjų kalbų įvairovė, renginiai, olimpiados, tolerancijos dienos ir minėjimai, dalyvavimas projektinėje veikloje, taip pat per bendrojo ugdymo programas. Mokykloje lietuvių mokomąja kalba tik du respondentai teigė, kad švietimo sistemoje multikultūralizmo reiškinį nematantys. M10 teigė, kad nemato, *„nes švietimo sistema tikrai į tai nėra orientuota“*. Pastebima, kad mokykloje lietuvių mokomąja kalba dauguma

respondentų atsakė į šį klausimą teigiamai, bet taip pat pagrindė savo atsakymą konkrečiais pavyzdžiais. Mokyklose rusų mokomąja kalba situacija panaši: aštuoni iš devynių mokytojų atsakė, kad daugiakultūriškumas yra matomas švietime, bet tik vienas komentavo ir nurodė pavyzdžių. Mokykloje lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis du iš trijų komentavusių šį klausimą sutiko, vienas – ne. Iš trijų komentavusių tik vienas paaiškino savo atsakymą konkrečiai.

Remiantis atsakymais į šį klausimą galima teigti, kad dažniausiai multikultūralizmas suprantamas kaip bendra veikla. Mokytojai jaučia tam tikrą kaitą, tačiau akivaizdu, jog ne visada supranta ar moka įvardyti tuos aspektus. Labiausiai pedagogai pastebi, kad mokykloje daug kitataučių moksleivių arba moksleivių iš mišrių šeimų. Svarbu paminėti, jog tyrimas buvo atliktas Vilniuje, todėl natūralu, kad mokytojai išskyrė būtent šiuos aspektus. Kita vertus, bendri kultūriniai renginiai ar projektinė veikla, šventės, mūsų manymu, nėra švietimo (kaip sistemos) multikultūralizmo pavyzdžiai. Tačiau išskirta, kad Vilniuje yra TM mokyklų. Šia prasme, svarbu, kad tai paminėjo mokytojai ne iš mokyklos lietuvių mokomąja kalba. Manome, kad TM mokyklų egzistavimas yra vienas iš multikultūralizmo apraiškų Lietuvos švietimo sistemoje ir jis yra matomas. Kitas dalykas, yra vadovėliai ir bendrojo ugdymo programos. Kadangi keli respondentai šiuos aspektus paminėjo, galime teigti, jog nors ir ne sistemingai, tačiau tam tikros multikultūralizmo apraiškos švietime yra pastebimos.

Vertinant įstatymų veiksmingumą ir įgyvendinimą šešiolika iš dvidešimt aštuonių mokytojų įvertino, kad Lietuvos švietimo politika paremta arba iš dalies paremta daugiakultūriškumo politika. Į šį klausimą atsakė visi pedagogai. Mokyklose lietuvių mokomąja kalba šeši mokytojai teigė, kad paremta, kiti, kad neparemta arba teigė, kad nėra tokių problemų, kad būtų galima svarstyti tokį klausimą. M4 teigė, kad neparemta ir kvestionavo „*kiek to reikia?*“. M7 nurodė, kad nėra daugiakultūriškumo politikos, „*nes nėra problemų*“. Mokyklose rusų mokomąja kalba dauguma mokytojų teigė, kad Lietuvos švietimo politika neparemta arba tik iš dalies paremta multikultūralizmo politika. MR1 nuomone, paremta „*iš dalies, egzistuoja TM bendruomenės ir jų mokyklos, bet rusų mokyklose, kai kurių dalykų vadovėliai tik lietuvių kalba*“. Du mokytojai atsakė, kad paremta. MR4 ir MR9 teigė: „*taip, paremta daugiakultūriškumo politika. Veikia gerai. Mokykla gali rinktis kalbą ir mokyklos vidaus savarankiškumą*“. Mokykloje lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis visi respondentai sutiko, kad Lietuvos švietimo politika paremta daugiakultūriškumo politika, bet nei vienas pedagogas neatsakė kaip, koku būdu. Tik ML1 trumpai pakomentavo, kad „*lėšos gal ir skirtos, pavyzdžiui, mokykloje vyksta TM užimtumo projektas.*“

Apibendrinant šiuos atsakymus galima teigti, kad mokyklose su skirtinga dėstomąja kalba požiūris į šį aspektą nevienodas. Mokyklose lietuvių mokomąja kalba dalis pedagogų sutiko, kad paremta, kita dalis, kad ne. Įdomu, kad buvo tokių atsakymų, kurie multikultūralizmo politiką vertintų kaip pripažinimą, kad yra tam tikrų problemų, todėl tokios politikos nėra, nes nemato

esminių kliūčių. Kadangi tarp mokyklų su skirtinga dėstomąja kalba vyrauja skirtingas situacijos suvokimas, manome, kad sistemingos ir nuoseklios multikultūralizmo politikos švietime nėra, mes galime kalbėti tik apie tam tikras apraiškas arba tam tikrus daugiakultūriškumo elementus. Respondentai nenurodė konkrečių dokumentų ar kitokių pavyzdžių, todėl lieka neaišku, pagal ką mokytojai vertina politikos veiksmingumą apskritai.

Bendrųjų švietimo ir kultūros institucijų įtaką integracijai ir asimiliacijai vertino visi respondentai. Iš dvidešimt aštuonių respondentų dvidešimt keturi sutiko, kad švietimo ir kultūros institucijos greičiau prisideda prie individų asimiliavimo. Mokykloje lietuvių dėstomąja kalba aštuoni iš vienuolikos pedagogų pripažino įtaką asimiliacijai. Pavyzdžiui M2 teigimu, „*oficialiai ne, o taip tai taip, mažiau ar daugiau propaguoja*“. Tačiau M5 nuomone, „*prisideda prie asimiliacijos, propaguoja vertybes, kitaip ir neturi būti, dirbtinai tai nedaroma*“. Kitaip sakant, bendros švietimo ir kultūros institucijos turi įtakos asimiliavimo procesams, bet tai nėra taisyklė, kuri yra skatinama. Mokykloje rusų dėstomąja kalba mokytojų atsakymai buvo panašūs. MR1 sutiko, kad „*iš dalies propaguoja asimiliaciją*“. Pasak MR9, institucijos „*stengiasi prisidėti prie asimiliavimo*“. Griežčiausiai šiuo klausimu pasisakė pedagogai iš mokyklos lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis. Aštuoni iš aštuonių vienareikšmiškai teigė, kad švietimo ir kultūros institucijos turi įtakos asimiliacijai. Pastebėtina, kad savo teiginį grindė tik vienas respondentas. ML5 nuomone, vykdoma asimiliacija „*daugiausia per įvairius projektus*“. Tačiau sunku suprasti tokią respondento poziciją, nes, priešingai, kalbant apie multikultūralizmą bendri projektai ir veikla buvo išskirti kaip daugiakultūriškumo pavyzdžiai.

Remdamiesi pedagogų pasisakymais šia tema manome, kad bendrosios švietimo ir kultūros institucijos gali turėti įtakos asimiliaciniais procesams, tačiau nebūtinai sąmoningai juos propaguoti. Akivaizdu, kad asimiliaciniai procesai vyksta, tačiau nemanome, kad jie yra būtinai tikslingai skatinami, greičiau, tai yra natūralus reiškinys. Šia prasme, daug kas priklauso nuo individo ir jo šeimos, todėl asimiliacija nebūtinai turi būti suvokiama neigiamai. Pedagogai asimiliaciją linę vertinti neigiamai, kai kurie sąvoką vartoja šalia integracijos sąvokos.

II Kategorija: Kalba

Nagrinėjant kalbų reikšmę ir svarbą daugiausia pedagogai kalbėjo apie gimtąją kalbą. Devyniolika iš dvidešimt aštuonių respondentų išskyrė gimtosios kalbos svarbą. Septyniolika respondentų išvelgė valstybinės kalbos reikšmę. Toliau labiausiai akcentuotos įvairios tarptautinės kalbos: anglų, vokiečių, prancūzų ir kaimynų kalbos. Labiausiai paplitusi nuomonė – žinoti kuo daugiau kalbų yra privalumas. Pastebėtina, kad tik penki pedagogai išskyrė, su kuo sieja kalbų žinojimą ir jų reikšmę. Remiantis šiais atsakymais, dažniausiai buvo minimi šie aspektai: tarptautinė komunikacija, bendravimas visuomenėje tarp valstybės gyventojų, galimybė realizuoti save

Lietuvoje ir kitose šalyse. Mokykloje rusų dėstomąją kalbą du pedagogai valstybinės kalbos mokėjimą sieja su pareiga.

Pagal šiuos atsakymus, akivaizdu, kad skirtingų dėstomųjų kalbų mokyklose pedagogų nuomonė apie kalbas buvo panaši. Akcentuota gimtoji, valstybinė, tarptautinė ir kaimynų kalbos.

Dėl galimybės mokytis gimtosios kalbos mokytojai pasisakė teigiamai, bet dauguma pripažino, kad ši galimybė ne visada gali būti realizuojama praktikoje. Dažniausiai mokytojai sprendė pagal tai, kaip tokia galimybė yra realizuojama jų dėstomoje mokykloje. M2 teigė, kad „*priklauso nuo tautybės: rusų – taip, lenkų – ne*“. Mokyklose lietuvių dėstomąją kalbą pasitaikė ir tokių nuomonių: „*turi galimybes, jei pageidauja – sudaro sąlygas*“, „*taip, turi, jei nėra – užskaito iš kitur*“. Vadinasi, galima manyti, kad šiuo atveju svarbus vaidmuo tenka mokyklos vadovybei, kuri gali sudaryti sąlygas mokytis arba užskaityti, jeigu mokosi kitur. Mokykloje rusų mokomąją kalbą dauguma teigė, kad jų mokykloje ne rusui ir ne lietuviui tokios galimybės nėra. Vienas respondentas šio klausimo nekomentavo, nes nesuprato. Mokykloje lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis du respondentai atsakė, kad jų mokykloje ne lietuviui ir ne lenkui tokios galimybės nėra, kiti atsakė teigiamai, nes klausimą suprato kaip galimybę lenkui mokytis gimtosios kalbos.

Be abejonės, pedagogai sutiko, kad galimybė mokytis gimtosios kalbos yra, bet ji suteikiama tik didžiosioms mažumoms ir ne visada. Labiausiai mokytojai rėmėsi tuo, kaip tokia galimybė būtų realizuojama jų darbovietėje. Pastebima, kad nei vienas mokytojas nežinojo, kaip ši galimybė turi būti sudaroma remiantis įstatymu, kai susirenka tam tikras mokinių skaičius. Mokykloje lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis dauguma mokytojų nesuprato klausimo, nes, greičiausiai, nėra susidūrę su mažumomis jų mokykloje, tik su mišriomis šeimomis.

Kitas aktualus klausimas susijęs su kultūrinio identiteto išsaugojimu. Devyniolika iš dvidešimt aštuonių mokytojų atsakė teigiamai ir nurodė tokius veiksnius: „*priklauso nuo šeimos*“, „*taip, išsaugo, gali pasireikšti per šventes*“, „*tai priklauso nuo paties individo*“, „*išsaugo, mokykla palaiko tradicijas*“, „*jei jis pats to nori, mokosi gimtosios kalbos*“. Labiausiai akcentuojamas buvo šeimos vaidmuo. Kitas dalykas, kad mokykloje lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis mokytojai kalbėjo apie save kaip apie TM mažumą, o ne apie mažumą, kuri mokytųsi šioje mokykloje. Visi pedagogai nurodė, kad kultūrinį identitetą išsaugo ir čia svarbus yra TM mokyklos vaidmuo, puoselėjamos tradicijos, mokomasi gimtąją kalbą.

Taigi apibendrinant reikia pažymėti, kad, pedagogų nuomone, kultūrinis identitetas yra išsaugomas ir, pirmiausia, per šeimą.

III Kategorija: Religijos plotmė

Galimybę rinktis pagal religinius įsitikinimus bendrai pedagogai vertino panašiai kaip galimybę mokytis gimtosios kalbos, išsiskyrė nuomonės sektoriuose su skirtinga dėstomąją kalbą.

Daugiausia, mokykloje lietuvių dėstomąja kalba, mokytojai manė, kad tokios galimybės nėra. Tokios pozicijos laikėsi devyni iš vienuolikos pedagogų. M4 teigė, kad „švietimas negali užtikrinti tokios plačios įvairovės“. M10 pasisakė, kad „nėra tokių galimybių“. Bet vienas mokytojas manė, kad šiuo atveju tai gali priklausyti nuo institucijos vadovo, o M5 nuomone, „nebent būtų grupė ir mokytojas toks“. Mokykloje rusų dėstomąja kalba pedagogai teigė, kad pasirinkimas yra, bet ne tarp tikybos ar etikos, o apskritai mokykloje gali mokytis tiek katalikas, tiek stačiatikis. Mokytojai pripažino, kad mokykloje rusų dėstomąja kalba gali mokytis katalikai. MR7 nuomonė, „lietuvis katalikas gali mokytis rusų mokykloje, nes tikėjimas neturi įtakos pagrindinių dalykų mokymuisi. Mokykla turi atsižvelgti į šeimos tradicijas.“ Šioje mokykloje tik vienas iš apklaustų mokytojų nurodė, kad galimybės rinktis ne etiką, ne tikybą nėra. Kiti pedagogai nesuprato klausimo, atsakė, ar apskritai mokykloje rusų kalba gali mokytis katalikai. Mokykloje lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis šeši iš aštuonių mokytojų sutiko, kad tokia galimybė yra. ML2 teigė, kad „tokia galimybė yra: mūsų mokykloje yra dėstoma musulmonų religija.“

Apibendrinami respondentų atsakymus matome, kad mokytojai atsakydami rėmėsi jų mokykloje esama praktika, konkrečiai tik vienas mokytojas nurodė, kad tokia galimybė numatyta teisiniame reglamentavime, jeigu susidaro tam tikra mokinių grupė. Mokykloje lietuvių dėstomąja kalba daugiausia pedagogų teigė, kad nėra tokių galimybių todėl, kad jų mokykloje dėstoma tikyba katalikų arba etika, kitų atvejų jie nežinojo. Mokykloje rusų dėstomąja kalba nesuprato klausimo, o lietuvių – lenkų daugiausiai atsakė teigiamai ir nurodė pavyzdį. Atsakydami į šį klausimą mokytojai neminėjo galimybės mokytis šeštadieninėje ar sekmadieninėje mokykloje.

Vertinant šeštadienines ar sekmadienines mokyklas mokytojų atsakymai buvo skirtingi. Aštuoni iš dvidešimt aštuonių nežinojo, kodėl šių mokyklų programos gali būti neužskaitomos, keturi neatsakė į šį klausimą. Dalis mokytojų teigė, kad šeštadieninių ar sekmadieninių mokyklų programos neužskaitomos, dėl mokyklų programų, kurios neįtrauktos į ugdymo procesą, tvarkaraštį ar bendrą pamokų skaičių. Kita dalis manė, kad tai yra švietimo problema. M7 nuomone, „čia švietimo nesuderinta, aš nepritariu tik dviems alternatyvoms, turi būti galimybės“. ML1 manė, jog „tai, kad programos yra neužskaitomos, yra Švietimo ir Mokslo ministerijos problema“. Mokykloje lietuvių dėstomąja kalba du mokytojai teigė, kad tai susiję su dominuojančiu Romos katalikų mokymu Lietuvoje. M9 teigė, kad „Lietuvoje yra stiprus prioritetas katalikų bažnyčiai“. Pasak M10, „kad neužskaito, matyt, tai paranku, tai gali būti viena iš užslėptų asimiliavimo formų“. Pastebima, kad panašių pasisakymų nebuvo mokyklose rusų, ar lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis. Du mokytojai iš mokyklos lietuvių dėstomąja kalba manė, kad programos nėra užskaitomos, nes nėra kontrolės. M11 teigia, kad „nėra žinoma, kas vykdo tas programas, todėl neužskaito“. Trys mokytojai iš mokyklos rusų mokomąja kalba manė, kad tai yra tik mokyklos vidaus klausimas, programos gali būti užskaitomos. Dauguma mokytojų iš mokyklos lietuvių – lenkų mokomosiomis

kalbomis sutiko, kad programos turi būti užskaitomos. ML7 spėjo, kad „*turi būti užskaitomos programos jei yra patvirtinanti pažyma*“.

Remdamiesi atsakymais matome, kad mokytojai konkrečių priešasčių įvardyti negalėjo, nes nebuvo susidūrę su šiuo klausimu anksčiau. Daug mokytojų nekommentavo, nes nežinojo, kiti nežinojo, bet spėjo, rėmėsi savo nuomone. Atsakymai į šį klausimą labiausiai išsiskyrė. Iš to galima spręsti, kad tai mažai ir retai nagrinėjamas klausimas.

Apibendrinami mokytojų kaip ekspertų praktikų atsakymus į užduotus klausimus, galima teigti, kad multikultūralizmo tendencijos švietime yra matomos, tačiau egzistuoja daugybė trūkumų. Pedagogai labiausiai linkę multikultūralizmą vertinti per savo veiklą ir patirtį, todėl šį reiškinį mato bendrų renginių, olimpiadų, švenčių ir tolerancijos išraiškos kontekste. Mažai nagrinėjamos programos, vadovėliai, galimybė mokytis pagal religinius įsitikinimus ir kiti dalykai. Tai rodo siaurą multikultūralizmo reiškinio supratimą. Kitas dalykas, kad ne visada galima remtis pedagogų atsakymais, nes, viena vertus, teigiama, kad švietimo sistema paremta daugiakultūriškumo politika ir nėra problemų, kita vertus, dauguma pastebi, kad bendros švietimo ir kultūros institucijos prie asimiliavimo prisideda labiau nei prie integravimo. Nors darbo autorė tikėjosi labiau tautiškų, nacionalinių pažiūrų, ši nuomonė nepasitvirtino. Lietuvių dėstomosios kalbos mokyklos pedagogai tyrime dalyvavo noriai ir jų atsakymai buvo pakankamai išsamūs ir bendrame kontekste nelabai skyrėsi nuo kitų mokyklų pedagogų atsakymų. Labiausiai išsiskyrė lietuvių – lenkų mokomųjų kalbų mokyklos mokytojų atsakymai. Šie mokytojai nenoriai dalyvavo tyrime ir į klausimus atsakinėjo vangiai arba neatsakinėjo visai.

3.2.3. Ekspertų mokslininkų, valdininkų ir ekspertų mokytojų nuostatų lyginamoji analizė

Siekdami kokybiškos darbo tyrimo analizės ir svarių išvadų, negalime remtis vien ekspertų teoretikų ar ekspertų mokytojų atsakymų rezultatais. Todėl trečioje kokybinio tyrimo dalyje juos palyginsime.

I Kategorija: Multikultūralizmo lygmuo

Palyginus tyrime dalyvavusių respondentų atsakymus, akivaizdu, kad multikultūralizmas suprantamas kaip kultūriškai nehomogeniškos visuomenės reiškinys. Tiek ekspertai mokslininkai, valdininkai, tiek mokytojai išskyrė pagrindines multikultūralizmo dimensijas. Lyginant atsakymus sutapo du pagrindiniai bruožai: *tautybė* ir *kalba*. Tačiau reikia paminėti, kad pedagogai kalbinį aspektą supranta kaip *daugiakalbiškumą*, tuo tarpu ekspertai mokslininkai, valdininkai – bendrąja prasme. Pedagogų nebuvo išskirtas vienas svarbiausių bruožų: *priklausymas kitai konfesijai*. Toks pasirinkimas gali suponuoti kelis atsakymus: pirma, kad bendrojo ugdymo programose ši dimensija

neeskaluojama, antra, kad mokymo įstaigos nesusiduria arba retai susiduria su religiniais skirtumais. Tačiau pedagogai išskyrė istorinį aspektą, o tai rodo multikultūralizmo suvokimą etniniu pagrindu. Ekspertai mokslininkai, valdininkai ir mokytojai yra linke, visų pirma, apie multikultūralizmą kalbėti kaip apie Lietuvos daugiaetniškumą, kuris siejamas su istorinėmis šalies TM. Pastebima, kad, nors mokytojų atsakymai parodė, kad palaiptams pradamos suvokti platesnės šio reiškinio pusės, priešingai nei ekspertai teoretikai, pedagogai neišskyrė ekonominio ir politinio aspektų. Todėl mokytojų supratimas, šia prasme, yra greičiau paviršutiniškas ir, kaip spėjo teoretikai, daugiakultūriškumą jie linke nagrinėti labiau kaip fizinį bruožą, kuris egzistuoja šiuolaikinėje visuomenėje.

Pusė apklaustų ekspertų teoretikų kalbėdami apie multikultūralizmą vienaip ar kitaip išskyrė asimiliacijos sampratą. Palyginus atsakymus pastebima, kad mokytojai, priešingai nei ekspertai teoretikai, mažai nagrinėjo šį reiškinį. Dauguma nagrinėjusių buvo mokytojai iš mokyklos lietuvių mokomąja kalba. Kiti kalbiniai sektoriai asimiliacijos problemų negvildeno arba pasisakė tik keletas pedagogų. Tai rodo, kad ekspertų mokytojų tarpe šis reiškinys rečiau pastebimas bei nagrinėjamas, nei ekspertų mokslininkų ir valdininkų. Svarbu, kad skiriasi ir asimiliacijos reiškinio suvokimas. Mokslininkų tarpe yra paplitęs asimiliacijos, kaip nebūtinai neigiamo reiškinio apibūdinimas. Šiuo atveju asimiliacija yra traktuojama neigiamai, jei tai yra priverstinis procesas, tačiau, kita vertus, pripažįstama galimybė rinktis. Tuo tarpu, dauguma mokytojų asimiliaciją vertino neigiamai, kita dalis – teigiamai arba kaip integraciją, painiojo sąvokas. Problema ta, kad pedagogai skirtingai supranta arba nesupranta, kas yra asimiliacija ir integracija. Šis neaiškumas parodo tam tikrus mūsų visuomenės procesus, apie kuriuos nenoriai kalbama. Čia tinka E6 pastebėjimas, kad, iš vienos pusės, yra skatinama integracija, iš kitos pusės, nežinoma, ką tai reiškia, o už to dažnai matome asimiliaciją, kurią vertiname neigiamai ir viešai apie tai nekalbame.

Asimiliacijos ir daugiakultūriškumo dichotomijos klausimą nevienareikšmiškai vertino tiek ekspertai mokslininkai, valdininkai, tiek ekspertai mokytojai. Remiantis pirmųjų atsakymais, aišku, kad globalizacijos sąlygomis Lietuvos švietimo politikoje turi būti akcentuojamas multikultūriškumas, todėl reikia kalbėti apie švietimo politikos organizavimą, nes kol kas šis reiškinys reprezentuojamas siaurai. Kitas dalykas, multikultūralizmas ir asimiliacija egzistuoja šalia vienas kito ir nebūtinai kaip dvi alternatyvos. Pedagogai sutiko, kad reikia skatinti daugiakultūriškumą, tačiau, jų nuomone, mažuma turi įsilieti į daugumą. Taip yra suprantama integracija, kuri, iš esmės, yra postūmis asimiliacijai. Mokyklose nelietuvių mokomosiomis kalbomis pedagogai teigė, kad reikia integruotis, bet neasimiliuotis. Pagal mokytojų atsakymus galime daryti išvadą, kad multikultūralizmas suvokiamas kaip tam tikra galima grėsmė, todėl vengiama apie tai plačiau kalbėti.

Kalbant apie multikultūralizmo elementus švietime, visi respondentai sutiko, kad vienaip ar kitaip šis reiškinys yra matomas. Palyginus atsakymus, sutapo požiūris, kad TM mokyklų egzistavimas yra multikultūralizmo bruožas. Sektoriai su skirtinga dėstoma kalba yra vienas iš mūsų šalies multikultūralizmo elementų švietime. Tačiau problema ta, kad kalbinių sektorių reprezentuojantys pedagogai dažnai mano, kad atstovauja ir tautinį sektorių. Todėl kalba yra vienas svarbiausių ne tik daugiakultūriškumo elementų, bet ir šiuo atveju nacionalizmo. Kalba yra skiriamoji tautų dimensija.

Kaip spėjo ekspertai teoretikai, mokytojai jaučia kaitą, kad daugėja kitaip kalbančių vaikų ir mišrių šeimų. Kadangi mokytojai multikultūralizmą suvokia siaura prasme, jie šį reiškinį dažniausiai vertina išoriškai, kaip bendrą kultūrinę veiklą: olimpiados, renginiai, minėjimai, projektinė veikla ir kt. Pastebima, kad tik keli pedagogai manė priešingai ir teigė, kad Lietuvos švietimo sistema į tai nėra orientuota.

Palyginus atsakymus, pagal išskirtus bruožus sutapo mokymosi turinys. Pedagogų nuomone, vadovėliai ir bendrojo ugdymo programos atspindi daugiakultūriškumą, tuo tarpu ekspertai teoretikai teigė priešingai. Atliekamas vadovėlių vertinimas yra pastangos daugiakultūriškumui reflektuoti, bet remiantis juo įvairios kultūros reprezentuojamos nepakankamai. Taigi, apibendrinus palyginimus, galima kalbėti apie multikultūralizmo elementus, kurie visuomenės grupių skirtingai suvokiami. Remiantis ekspertais mokslininkai ir valdininkais, pastebima, kad mokytojų parengimas yra nepakankamas, tai patvirtina ir pedagogų atsakymai, kurie atspindi siaurą, paviršutinišką ir išorišką šios temos nagrinėjimą.

Sekančiu klausimu, dėl įgyvendinamos daugiakultūriškumo politikos, mokytojų ir ekspertų mokslininkų, valdininkų požiūriai nesutapo. Dauguma pedagogų manė, kad Lietuvos švietimo politika yra paremta arba iš dalies paremta multikultūralizmo politika. Tačiau turime atkreipti dėmesį, kad skirtingi kalbiniai sektoriai nevienodai nagrinėjo šį klausimą. Mokyklose lietuvių dėstomąją kalbą mokytojai kvestionavo, kiek to reikia arba teigė, kad nėra problemų, kad reikėtų svarstyti šį klausimą. Apibendrinus mokytojų atsakymus liko neaišku, pagal kokius kriterijus pedagogai vertina politikos veiksmingumą, nes respondentai nenurodė konkrečių dokumentų ir nekommentavo kokiais būdais įgyvendinama politika. Tuo tarpu ekspertai mokslininkai, valdininkai beveik vienbalsiai pritarė, kad tikrai Lietuvos politika neparemta daugiakultūriškumo politika. Priešingai nei mokytojai, pastarieji detalizavo, kad atskirų dokumentų šiam klausimui nėra, TM mokyklų programa, nors ir modifikuota pliuralizmo linkme, tačiau apie nuoseklią multikultūralizmo politiką kalbėti nėra pagrindo. Pastebima, kad ekspertai teoretikai numanė mokytojų atsakymus. Teigė, kad mokytojai turėtų atsakyti teigiamai, nes šį klausimą traktuoja išoriškai. Šis pastebėjimas dar kartą patvirtina nuomonę, kad pedagogai neturi pakankamai gero išmanymo ir dažnai remiasi stereotipais, plačiai paplitusia visuomenine nuomone.

Į klausimą, ar bendrosios švietimo ir kultūros institucijos turi įtakos asimiliaciniams procesams vienodai pasisakė tiek ekspertai mokytojai, tiek ekspertai teoretikai. Akivaizdžiai vyrauja nuomonė, kad bendrosios švietimo ir kultūros institucijos prisideda prie tam tikrų vertybių formavimo ir, greičiau, asimiliavimo. Tačiau reikia pastebėti, kad šis procesas nėra vertinamas kaip oficiali valstybės politika. Manytina, kad tai labiau natūralus reiškinys, nes švietimo sistema yra orientuota į valstybės daugumo modelį. Nors abiejų pozicijų ekspertai pastebi asimiliacinius procesus, svarbu paminėti, kad šis terminas retai vartojamas šalies dokumentuose. Viešai apie tai nekalbama, o tai rodo nenorą pripažinti šį reiškinį ir galbūt tai daroma tikslingai, siekiant išvengti galimų problemų sprendimo.

Palyginę respondentų nuomones pastebėjome, kad dažnai atsakymai sutapo. Tačiau skyrėsi nurodyti pavyzdžiai ir nagrinėjimo ribos. Akivaizdu, kad ekspertai mokslininkai, valdininkai yra labiau susipažinę su multikultūralizmo koncepcija ir jos įgyvendinimu, nes jų atsakymai buvo išsamūs, kritiški, apėmė daugybę aspektų, išskėlė įvairias problemas, kurios buvo detalizuotos konkrečiais pavyzdžiais. Ekspertų mokytojų atsakymai visiškai nesutapo šiais klausimais: dėl įgyvendinamos daugiakultūriškumo politikos ir dėl asimiliacijos. Visais kitais atvejais atsakymai sutapo arba sutapo iš dalies. Palyginti atsakymai rodo, kad pedagogai siaurai ir dažnai išoriškai supranta multikultūralizmo reiškinį, o tai lemia tolesnių klausimų ribotą suvokimą. Pedagogai retai pateikdavo konkrečių pavyzdžių, tai rodo nepakankamą šios srities išmanymą. Todėl ekspertai mokslininkai, valdininkai teisingai pastebėjo, kad Lietuvos švietimo sistemoje akivaizdžiai jaučiamas kokybiškos kvalifikacijos pasiūlos pedagogams trūkumas.

II Kategorija: Kalba

Palyginus respondentų atsakymus, kalbų svarba ir reikšmė suvokiama nevienodai. Ekspertai mokslininkai, valdininkai daugiausia akcentavo kaimyninių kalbų svarbą, tik vėliau – tarptautines kalbas. Tuo tarpu ekspertai mokytojai, visų pirma, akcentavo gimtosios ir valstybinės kalbų svarbą, tarptautines kalbas ir tik vėliau kaimynų kalbas. Aspektai, kuriais mokytojai rėmėsi buvo šie: tarptautinė komunikacija, bendravimas visuomenėje tarp valstybės gyventojų, galimybė realizuoti save Lietuvoje ir kitose šalyse. Skirtumas, kad mokytojų požiūrio taškas yra ugdytinių karjeros galimybės. Todėl akivaizdu, kad po gimtosios ir valstybinės kalbų, akcentuotos tarptautinės kalbos. Ekspertai teoretikai, nors ir išskyrė gimtąją ir valstybinę kalbas, tačiau jų neakcentavo, matyt todėl, kad manė esant savaime aiškiu dalyku. Kaimyninių kalbų svarba buvo siejama su: literatūra, menais, intelektualiniu potencialu. Apskritai mokytojų ir teoretikų tarpe labiausiai buvo paplitusi nuomonė žinoti kuo daugiau kalbų.

Dėl galimybės mokytis gimtosios kalbos respondentų atsakymai sutapo. Ekspertai mokytojai ir ekspertai mokslininkai, valdininkai sutiko, kad tokia galimybė yra, bet ji realizuojama tik

didžiosioms mažumoms ir ne visada. Pagrindinis skirtumas, kad mokytojai kaip ekspertai praktikai neminėjo, kad tokia galimybė galima remiantis teisiniu reglamentavimu. Mokytojai labiausiai rėmėsi tuo, kaip vyksta jų darbovietėse arba spėjo kaip galėtų būti vykdoma. Tuo tarpu didžioji dalis mokslininkų, teoretikų, teigė, kad šią galimybę, visų pirma, laiduoja įstatymas. Abi pusės bendrai pripažino, kad realybėje tai ne visada įmanoma. Mokytojų atsakymai parodė, kad iš dalies tai gali tiesiogiai priklausyti nuo konkrečios mokyklos vadovybės, kuri gali sudaryti tokias sąlygas arba įskaityti, jei mokosi kitur. Ekspertai mokslininkai, valdininkai pastebėjo, kad kalbant apie mažesnes mažumas ši situacija sudėtinga, nes dažnai trūksta specialistų, kurie dėstytų, pavyzdžiui, vietnamiečių kalbą. Akivaizdu, kad ši situacija rodo vieną iš etninės politikos trūkumų, kuri vienodai supranta tiek mokytojai, tiek mokslininkai, valdininkai.

Svarstant klausimą dėl kultūrinio identiteto išsaugojimo, mokytojų ir teoretikų atsakymai iš dalies sutapo. Vieni ir kiti svarstė pagrindinius veiksnius, nuo kurių tai priklauso. Pagrindinis, visų respondentų išskirtas, veiksnys buvo šeima. Kitas veiksnys – mokykla arba pedagogai. Trys ekspertai mokslininkai, valdininkai atspėjo, kad mokytojai į šį klausimą turėjo atsakyti teigiamai, nes rėmėsi išoriniais dalykais: šventės, prezentacijos ir kt. Ekspertų mokslininkų, valdininkų nuomonė šiuo klausimu išsiskyrė: dalis pritarė, kita dalis – ne. Pastarieji teigė, kad kultūrinio identiteto išsaugojimui taip pat turi įtakos aplinka, socialinė terpė, tradicijos, švietimo politikos kryptis. Mokytojai kaip praktikai teigė, kad tai priklauso ir nuo paties individo.

Apibendrinę šios kategorijos pasisakymus, pastebime, kad abiejų pusių atsakymai visais klausimais sutapo arba sutapo iš dalies. Manome, kad mokytojų ir mokslininkų, valdininkų atsakymai papildė vieni kitus, pateikdami įžvalgių minčių. Mokytojai kaip ekspertai praktikai remdamiesi patirtimi teigė, kad galimybė mokytis gimtosios kalbos gali priklausyti nuo institucijos vadovų pozicijų. Ekspertai mokslininkai, valdininkai komentavo teisinės ir realios padėties neatitikimą. Požiūris į kalbas taip pat sutapo. Tačiau mokytojai labiausiai akcentavo ugdytinių karjeros perspektyvų galimybes, todėl, visų pirma, išskyrė tarptautinių kalbų prioritetą. Klausimą dėl kultūrinio identiteto išsaugojimo abi pusės nagrinėjo pasitelkdami veiksnius, kurie turėtų įtakos šiam pasirinkimui. Svarbiausi nurodyti šeimos ir mokyklos, mokytojų vaidmenys.

III Kategorija: Religijos plotmė

Pirmąjį šios kategorijos klausimą dėl galimybės rinktis pagal religinius įsitikinimus abi pusės nagrinėjo skirtingai. Ekspertai mokslininkai, valdininkai teigė, kad formaliai tokia galimybė egzistuoja, bet, kaip ir kalbos atveju, praktiškai tai sudėtinga ir, šia prasme, tai dar vienas švietimo politikos trūkumas. Ekspertai sutiko, kad, nors mūsų šalyje nėra valstybinės religijos, akivaizdu, kad prioritetas skiriamas tikybos pamokoms katalikybės pagrindu. Mokytojų atsakymai išsiskyrė pagal sektorius su skirtinga dėstomąja kalba. Mokykloje lietuvių dėstomąja kalba mokytojai manė, kad

tokios galimybės nėra arba negalėjo pasakyti, ar yra. Kiti teigė, kad natūralu, jog švietimas negali užtikrinti tokios plačios įvairovės. Tik vienas mokytojas nurodė, kad tam turi būti grupė ir mokytojas. Mokykloje lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis mokytojai sutiko, kad tokia galimybė yra, nes ji realizuojama jų mokykloje. Mokykloje rusų dėstomąją kalbą mokytojai nesuprato klausimo. Palyginus visų respondentų atsakymus, matome, kad, jeigu mokytojai savo praktikoje nėra susipažinę su šia galimybe, tai dauguma nebus apie tai svarstę ir nežinos.

I antrąjį klausimą dėl šeštadienių, sekmadienių mokyklų atsakyti abi pusės negalėjo. Mokytojai ir ekspertai mokslininkai, valdininkai nežinojo, kodėl šių mokyklų programos dažnai nėra užskaitomos. Kadangi tiksliai komentuoti šio klausimo negalėjo, abiejų pusių respondentai spėjo, kad tai susiję su kokybės vertinimo sistema ir kontrolės užtikrinimu. Vienas ekspertas mokslininkas ir keli mokytojai pastebėjo, kad tai gali būti susiję su dominuojančių katalikų mokymų, todėl katalikų bažnyčia ši situacija turėtų tenkinti. Kiti mokytojai nurodė priežastis, susijusias su pamokų tvarkraščiu, bendru pamokų skaičiumi ir kitas.

Palyginus atsakymus, akivaizdu, kad abiejų pusių ekspertai su šios kategorijos klausimais buvo susipažinę mažiausiai. Tiek vieni, tiek kiti ne visada žinojo, ką atsakyti, labiausiai vadovavosi nuojauta, o ne išmanymu.

IŠVADOS

Išnagrinėję multikultūralizmo apraiškos formas Lietuvos švietimo politikoje, galime daryti tokias išvadas:

1. Apžvelgę multikultūralizmo teorijos modelius, juos palyginę su kitų šalių patirtimi, galime teigti, kad Lietuvoje multikultūralizmas yra suprantamas, pirmiausia, kaip nehomogeniškos visuomenės bruožas. Multikultūralizmas siejamas su *tautybe, kalba, religija* ir pristatomas istorinių tautinių mažumų kontekste, reprezentuoja sąveiką tarp etninių grupių, tačiau pastebima, jog palaipsniui pradedamos suvokti platesnės, ekonominės ir politinės šio reiškinių pusės.

1.1. Darbas parodė, kad tikslingai Lietuvoje nėra vykdoma asimiliavimo politika, tačiau gvildenamos integracijos, asimiliacijos ir daugiakultūriškumo sąvokos patvirtina, kad švietimo sistemoje pasigendama vieningo ir aiškaus požiūrio. Pagrindinė problema lieka tautinių mažumų integracija, nes vis dar vyrauja nuomonė, kad multikultūralizmas yra galima grėsmė Lietuvos kultūrai, kad mažumos turi kuo mažiau kultūriškai skirtis, tik tuomet esą vyktų sėkmingas kultūrų dialogas.

1.2. Išanalizavę literatūrą galime teigti, kad apie multikultūralizmą yra kalbama ir jis tampa vis aktualesniu. Tyrimas parodė, kad pagrindinis multikultūralizmo elementas Lietuvos švietimo sistemoje yra sektoriai su skirtinga dėstomąja kalba. Koreguojami vadovėliai, atliekamas jų vertinimas taip pat yra pastangos multikultūralizmui reflektuoti. Atsakymų analizė atskleidė, kad galime kalbėti tik apie tam tikras multikultūralizmo apraiškos formas, bet nuoseklios multikultūralizmo politikos Lietuvoje nėra.

2. Tyrimas parodė, kad tam tikri istoriniai faktai turi įtakos dabartinei kalbų politikai. Kalba yra glaudžiai siejama su tautybe, todėl dažnai yra manoma, kad skirtingi kalbiniai sektoriai kartu reprezentuoja ir tautinį sektorių. Svarbu pabrėžti, kad kalba Lietuvoje yra ne tik vienas iš multikultūralizmo, bet ir vienas iš nacionalizmo elementų. Nors teisiškai egzistuoja galimybė mokytis gimtosios kalbos, tačiau realiai ji suteikiama tik didžiosioms mažumoms – tai yra vienas iš švietimo politikos trūkumų.

3. Atsakymų analizė atskleidė, kad Lietuvoje pirmenybė teikiama vienos religijos mokymui. Viena vertus tai rodo, kad Romos katalikai šioje srityje yra labiau pažengę, kita vertus, lyginant Lietuvą su kitomis Europos šalimis, pastebimas siauras religijos mokymo sampratos suvokimas. Šiuo metu programos yra atnaujinamos ir viešojoje erdvėje yra kalbama apie šių klausimų sprendimą.

4. Tyrimas parodė, kad Lietuvos švietimo sistemoje pastebimos probleminės sritys: akivaizdžiai jaučiamas literatūros aukštosioms mokykloms ir kokybiškos kvalifikacijos pasiūlos pedagogams trūkumas, mokytojai neturi gero išmanymo, abejojama skirtingų kalbinių sektorių

mokyklų kokybe, multikultūralizmas siaurai reprezentuojamas ir bendrojo ugdymo vadovėliuose, multikultūrinių vertybių skaida yra paviršutiniška.

5. Tyrimas atskleidė, kad Lietuvos švietimo politiką galima vertinti iš dviejų pozicijų: viena vertus, ji skatina tautinę savimone, kita vertus, yra pakankamai atvira ir tolerantiška. Nors mėginama kurti oficialią kultūrinio pliuralizmo politiką, problemų yra ir apie jas reikia kalbėti. Empirinių tyrimų rezultatai parodė, kad hipotezė, jog Lietuvoje iki šiol nėra nuoseklios multikultūralizmo politikos, kadangi švietimo politika formuojama tautinės – etninės politikos kontekste ir jos įgyvendinimą trukdo siauras šios sampratos suvokimas, pasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

Mokslinės literatūros analizė ir empiriniai duomenys leidžia formuoti rekomendacijas, skirtas už švietimo politiką atsakingoms institucijoms:

1. Reikia kalbėti apie švietimo politikos organizavimą multikultūralizmo linkme, nes kol kas šis reiškinys reprezentuojamas siaurai. Todėl svarbu organizuoti tinkamos literatūros aukštosios mokykloms ir kvalifikacijos pedagogams pasiūlą, tobulinti darbo kokybę.

2. Nors galimybė mokytis gimtąja kalba egzistuoja, realiai ji suteikiama tik didžiosioms mažumoms, todėl reikia stiprinti mažumų ir valstybinių institucijų bendradarbiavimą, organizuoti kokybės priežiūros ir vertinimo sistemą tam, kad būtų užtikrinamas lygiavertis skirtingų kalbinių sektorių teikiamas išsilavinimas.

3. Nepakankamai gerai vykdoma šeštadieninių ar sekmadieninių mažumų mokyklų stebėseną gali lemti nepasitikėjimą jomis, todėl, siekiant išlaikyti ir didinti šių mokyklų skaičių, reikėtų organizuoti kokybės priežiūros ir vertinimo sistemą.

4. Lietuva yra prisijungusi prie pagrindinių tarptautinių sutarčių, reglamentuojančių tautinių mažumų apsaugą, tačiau stiprinant apsaugos lygį reikia, kad Lietuva ratifikuotų Europos Tarybos Regioninių arba mažumų kalbų chartiją.

5. Ši ir panašaus pobūdžio darbus reikėtų tęsti ateityje, nes tyrimas parodė šios politinės srities sudėtingumą ir praktinį problemų, kurias reikia spręsti, aktualumą.

LITERATŪRA

Specialioji literatūra

1. **Bakonis E.** Socialinių mokslų vadovėliai// Multikultūrinių vertybių sklaida mokykliniuose vadovėliuose. Švietimo kaitos fondas, 2001. [elektroninis išteklius].—URL: <http://skf.osf.lt/old/FK-BL-05.htm> [Žiūrėta 2009 11 19]
2. **Banks J. A., Banks C. A. M.** Multicultural education: issues and perspectives.—Hoboken: John Wiley & Sons, 2005.—468 p.—ISBN 0-471-71363-5
3. **Bauman Z.** Globalizacija: pasekmės žmogui.—Vilnius: Strofa, 2002.—207 p.—ISBN 9986-751-51-9
4. **Bealey F.** The Blackwell dictionary of political science.—Brighton: Grahame & Grahame editorial, 1999.—384 p.—ISBN 0-631-20695-7
5. **Beresnevičiūtė V.** Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje // Etniškumo studijos.—Vilnius: Eugrimas, 2005, p.181.—ISSN 1822-1041
6. **Birmontienė T.** Žmogaus teisių samprata // Tautinių mažumų teisės.—Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 22—38.—ISBN 9955-473-12-6
7. **Daujotis E. ir kt.** Lietuvos švietimas skaičiais 2008. Bendrasis lavinimas.—Kaunas: Spaudos praktika, 2008.—71 p.—ISSN 2029-039X
8. **Degutis A.** Multikultūralizmo inversijos // Lietuva globalėjančiame pasaulyje.—Vilnius: Logos, 2006, p 182—199.—ISBN 9986-721-50-4
9. **Duoblienė L.** Multikultūralizmas informacijos visuomenėje: ar Lietuvai reikia tautinio tapatumo ugdymo? Atiduota spaudai. 2009.
10. **Duoblienė L.** Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link.—Vilnius: Tyto Alba, 2006.—215 p.—ISBN 9986-16-520-2
11. **Gaidys V.** Visuomenės nuomonės ir tyrimai: teorija ir praktika.—Vilnius: Žara, 1999.—74 p.
12. **Guščinskienė J.** Taikomoji sociologija.—Kaunas: Technologija, 2004.—93 p.—ISBN 9955-09-585-7
13. **Kalbų mokymo politikos aprašas.** Lietuva.—Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2006.—143 p.—ISBN 9986-03-597-X
14. **Kardelis K.** Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai.—Šiauliai: Liucijus, 2007.—398 p.—ISBN 9955-655-35-6
15. **Kasatkina N., Leončikas T.** Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga.—Vilnius: Eugrimas, 2003.—285 p.—ISBN 9955-501-49-9

16. **Kuper L.** Plural societies// Guibernau M, Rex J. The ethnicity reader: nationalism, multiculturalism and migration.—Polity press, 1997, p. 220—228.—ISBN 0-7456-1923-1
17. **Kymlicka W.** Ethnicity in the USA// Guibernau M, Rex J. The ethnicity reader: nationalism, multiculturalism and migration.—Polity press, 1997, p. 229—246.—ISBN 0-7456-1923-1
18. **Lankauskas M.** Tautinių mažumų teisės // Žmogaus teisės Lietuvoje: kolektyvinė monografija.—Vilnius: Naujos sistemos, 2005, p.290-301.—ISBN 9955-9821-2-8
19. **Lapierre J.W.** Le pouvoir politique et les langues.—Paris: Presses Universitaires de France, 1988.—150 p.—ISBN 2-13-0418368
20. **Leončikas T.** Asimiliacija šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje: švietimo sektoriaus pasirinkimas // Etniškumo studijos.—Vilnius: Eugrimas, 2007.—206 p.—ISBN 1822-1041
21. **Leončikas T.** Tolerancija Lietuvos visuomenėje: tyrimų duomenys /Tautinių mažumų teisės.—Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005, p. 7—20.—ISBN 9955-473-12-6
22. **Luobikienė I.** Sociologinių tyrimų metodika.—Kaunas: Technologija, 2006.—121 p.—ISBN 9955-25-122-0
23. **McLaughlin T. H.** Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė—Kaunas: Technologija, 1997.—48 p.—ISBN 9986-13-576-1
24. **McLean I., McMillan A.** The Concise Oxford Dictionary of Politics—New York: Oxford university press, 2003, —606 p.—ISBN 0-19-280276-3
25. **Mény Y., Surel Y.** Politique comparée / 7 e édition.—Paris: Montchrestien, 2004.—495p.—ISBN 2-7076-1402-5
26. **Miller D.** Politinės minties enciklopedija.—Vilnius: Mintis, 2005. P. 377– 378.—ISBN 5-417-00854-0
27. **Monitoring the EU accession process: minority protection volume I.** An assessment of selected policies in candidate states.—Hungary: Open society institute, 2002,
28. **Nile leidinys. Tapkime tarpkultūriški.** 2008, P. 1.—URL: http://209.85.129.132/search?q=cache:jlCbInZphmUJ:www.eaea.org/nile/doc/Get_InterCultural_Lit_huanian.pdf+Nile+leidinys.+Tapkime+tarpkult%C5%ABri%C5%A1ki&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt [Žiūrėta 2009 08 05]
29. **Petrauskas A.** Kultūrinė integracija—tautiškumo puoselėjimas ir tautinio identiteto išsaugojimas.—URL: www.lssa.smm.lt/docs/kulturine_integracija.doc [Žiūrėta 2009 07 05]
30. **Plasseraud Y.** Mažumos. Tautinių ir etninių mažumų studijų įvadas.—Vilnius: Pradai, 2006.—196 p.—ISBN 9955-605-22-7
31. **Poderienė N.** Lietuvių kalbos ir literatūros vadovėliai 1990—2000 m.// Multikultūrinių vertybių sklaida mokykliniuose vadovėliuose. Švietimo kaitos fondas, 2001. [elektroninis išteklius].—URL: <http://skf.osf.lt/old/FK-BL-05.htm> [Žiūrėta 2009 11 19]

32. **Potašenko G.** Daugiaperspektyvinis žvilgsnis į Lietuvos Didžiąją kunigaikštystę. Tautinių naratyvų likimai. Atiduota spaudai, 2009.—21 p.
33. **R. Petkuvienė.** Švietėjų tinklo organizavimas Lietuvos mokyklose, atsižvelgiant į teisę mokytis// Jurisprudencija. 2008, Nr 5(107).p. 29-36—ISSN 1392-6195
34. **Radžvilas V.** Lietuvos demokratija: žvilgsnis per globalizacijos prizmę// Lietuva globalėjančiame pasaulyje.—Vilnius: Logos, 2006, p. 11—44.—ISBN 9986-721-50-4
35. **Rex J.** The concept of a multicultural society // Guibernau M, Rex J. The ethnicity reader: nationalism, multiculturalism and migration.—Polity press, 1997, p. 205—219.—ISBN 0-7456-1923-1
36. **Stankevičienė E.** Tautinė mažuma lauko perspektyvoje: Pierr'o Bourdieu ir Rogerio Brubakerio idėjų sandūra // Kultūros sociologija. 2004, Nr. 1, p. 115-125—ISSN 1392-3358
37. **Statkus N.** Etniškumas ir nacionalizmas: istorinis ir teorinis aspektai—Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003.—289 p.—ISBN 9986-19-569-1
38. **Tamošiūnas T.** Multikultūrinio ugdymo svarba// Multikultūrinių vertybių sklaida mokykliniuose vadovėliuose. Švietimo kaitos fondas, 2001. [elektroninis išteklius].—URL: <http://skf.osf.lt/old/FK-BL-05.htm> [Žiūrėta 2009 11 19]
39. **Tidikis R.** Socialinių mokslų tyrimų metodologija.—Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.—626 p.—ISBN 9955-563-26-5
40. **Tomlinson J.** Globalizacija ir kultūra—Vilnius: Mintis, 2002.—253p.—ISBN 5-417-0084-5
41. **Valackienė A., Mikėnė S.** Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika.—Kaunas: Technologija, 2008.—202 p.—ISBN 978-9955-25-470-6
42. **Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007—2008 metais.** Apžvalga.—Vilnius: Eugrimas, 2009, P. 48. [elektroninis išteklius].—URL: http://www.hrmi.lt/images/img/Apzvalga_2007-2008_20090609.pdf [Žiūrėta 2009 11 24]

Norminė literatūra

43. **Europos konvenciją prieš kankinimą ir kitoki žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą.** [elektroninis išteklius]. —URL: http://www.hrmi.lt/downloads/structure//Europos_konvencija_pries_kankinima_ir_kitoki_ziauru_nezmoniska_ar_zeminanti_elgesi_ir_baudima.pdf [Žiūrėta 2009 09 06]
44. **Europos regioninių, arba mažumų, kalbų chartija,** 1992.—URL: http://209.85.129.132/search?q=cache:cOJAGgRJb4QJ:www.etib.lt/site_files/dokumentai%2520lietuviskai/ETS%2520148.doc+kalbu+chartija&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt [Žiūrėta 2009 08 03]

45. **Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija.**—URL: http://www.eppgroup.eu/Activities/docs/charter_eu/lt.pdf [Žiūrėta 2009 07 04]
46. **Europos Sąjungos Tarybos direktyva 2000/43/EC dėl rasių lygybės.**—URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:lt:HTML> [Žiūrėta 2009 07 25]
47. **Europos Sąjungos Tarybos direktyva 2000/78/EC dėl lygybės darbo srityje.**—URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0078:lt:HTML> [Žiūrėta 2009 08 14]
48. **Europos socialinė chartija**// Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1704.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=42260 [Žiūrėta 2009 09 13]
49. **Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija**(iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7)// Valstybės žinios, 2000 Nr. 96-3016—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=114048 [Žiūrėta 2009 10 10]
50. **Jungtinių Tautų Asmenų, priklausančių tautinėms ar etninėms, religinėms ir lingvistinėms mažumoms, teisių deklaracija.** —URL: http://www.unhchr.ch/htm/menu3/b/d_minori.htm [Žiūrėta 2009 11 04]
51. **Jungtinių Tautų konvencija „Dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“**// Valstybės žinios, 1996, Nr. 21-459.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=25227&p_query=Konvencij%E0%20d%EBl%20vis%F8%20form%F8%20diskriminacijos%20moterims%20panaikinimo&p_tr2=2 [Žiūrėta 2009 11 01]
52. **Lietuvos etninės politikos koncepcija 2003 m.**—URL: http://www.tmid.lt/images/source/attachments/tm_koncepcija.pdf [Žiūrėta 2009 09 02]
53. **Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas**// Valstybės žinios. 2004, Nr. 25—745.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=226938 [Žiūrėta 2009 11 06]
54. **Lietuvos Respublikos Konstitucija**// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33—1014.—URL: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>. [Žiūrėta 2009 07 05]
55. **Lietuvos Respublikos Konstitucija**// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33—1014. .—URL: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> [Žiūrėta 2009 10 21]
56. **Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas**// Valstybės žinios. 2003, Nr. 114—5115.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=222522 [Žiūrėta 2009 11 13]

57. Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 95—4087.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247477 [Žiūrėta 2009 10 02]
58. Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas// Valstybės žinios. 1990, Nr. 29—6932.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=230771&p_query=&p_tr2= [Žiūrėta 2009 10 05]
59. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas// Valstybės žinios. 1995, Nr. 89—1985.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=21783 [Žiūrėta 2009 10 26]
60. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2004 m. rugsėjo 25 d. įsakymas Nr. 65 „Dėl šeštadieninės ir sekmadieninės tautinių mažumų mokyklos sampratos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2004, Nr. 143—5242.—URL: http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2004-09-20-ISAK-1463.htm [Žiūrėta 2009 10 09]
61. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl tautinių mažumų švietimo nuostatų“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 9—337.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=159045&p_query=&p_tr2= [Žiūrėta 2009 11 20]
62. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas// Valstybės žinios. 1991, Nr. 23—593.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279441&p_query=&p_tr2= [Žiūrėta 2009 11 02]
63. Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas// Valstybės žinios. 1991, Nr. 4—117.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22150 [Žiūrėta 2009 09 23]
64. Lietuvos Respublikos Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategija// Valstybės žinios. 2007, Nr. 63—1132.—URL: <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=108629> [Žiūrėta 2009 11 28]
65. Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas// Valstybės žinios. 1995, Nr. 15—344.—URL: www3.lrs.lt/pls/inter/www_tv.show?id=6904,1,30ist1.html [Žiūrėta 2009 10 05]
66. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 71—1706.—URL: http://www.hrmi.lt/downloads/structure//LR_visuomenes_informavimo_istatymas.pdf [Žiūrėta 2009 10 15]

67. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę 2005—2010 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2004, Nr. 93—3403.—URL: <http://tmid.lt/old/files/2003mpilnaataskaita.pdf> [Žiūrėta 2009 11 23]
68. Tarptautinė konvencija „Dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo“// Valstybės žinios, 1998, Nr. 108-2987.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=64266&p_query=rasin%EB%20diskriminacija&p_tr2=2 [Žiūrėta 2009 10 25]
69. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas// Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=174850&p_query=&p_tr2= [Žiūrėta 2009 08 19]
70. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas// Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=174848&p_query=&p_tr2= [Žiūrėta 2009 08 19]
71. Tautinių mažumų pagrindų apsaugos konvencija// Valstybės žinios, 2000, Nr. 20-497.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=96635 [Žiūrėta 2009 10 27]
72. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija// Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.—URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278385&p_query=&p_tr2= [Žiūrėta 2009 09 18]

Venckevičienė L. Multikultūralizmas ir Lietuvos švietimo politika / Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. Š. Liekis. — Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Strateginio valdymo fakultetas, 2009. — 82 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama, kaip Lietuvoje yra aiškinamas multikultūralizmo reiškinys ir kokios yra jo apraiškos formos Lietuvos švietimo politikoje. Pirmoje dalyje aptariamos darbo sąvokos, nagrinėjami pagrindiniai teisiniai šaltiniai, siekiant išryškinti Lietuvos multikultūralizmo ypatumus, multikultūralizmo koncepcijos suvokimas pateiktas remiantis Vakarų Europos šalių patirtimi. Antroje dalyje pateikta švietimo politikos įgyvendinimo kokybinio tyrimo analizė, respondentų atsakymai nagrinėjami pagal išskirtas kategorijas, analizuojami multikultūralizmo elementai Lietuvos švietime, aptariamos probleminės sritys, bendrojo ugdymo statistiniai duomenys, pateikiama lyginamoji ekspertų mokslininkų valdininkų ir ekspertų mokytojų analizė. Atlikto tyrimo duomenys nusako, kaip organizuojama Lietuvos švietimo politika multikultūralizmo kontekste.

Pagrindiniai žodžiai: Multikultūralizmas, etniškumas, tautinės mažumos, Lietuvos švietimo politika.

Venckevičienė L. The Multiculturalism and Lithuanian Education Policy / Master's Work in European Union Policy and Administration. Advisor prof. Š. Liekis. — Vilnius: Faculty of Strategic Management and Policy, Mykolas Romeris University, 2009. — 82 p.

ANNOTATION

This master's final work covers the analysis how multiculturalism is explained and what forms of its manifestation of Lithuanian education policy are. The first part of the work deals with working concepts and the main law resources seeking to distinguish the peculiarities of multiculturalism. The perception of multiculturalism concepts is presented within the experience of the Western European countries. The second part gives the analysis of the qualitative research of the realization of Lithuanian education policy, the answers of the respondents are compared according to certain categories, the elements of multiculturalism within Lithuanian education policy and the spheres of the important issues are discussed with the general education statistical data. As well the comparative analysis of expert – scientist officials and expert teachers is presented. Finally, the fulfilled research data show how education policy in the context of multiculturalism is organized in Lithuania.

Key Words: Multiculturalism, ethnicity, ethnic group, Lithuanian education policy.

SANTRAUKA

Šiame darbe analizuojama, kaip Lietuvoje aiškinamas multikultūralizmo reiškinys ir kokie yra multikultūralizmo elementai Lietuvos švietimo politikoje.

Šiandienos globalizacijos sąlygos atveria vis platesnes galimybes multikultūralizmo plėtrai, kultūrų dialogui ir integracijai. Kaip ir kiekvienas reiškinys, multikultūralizmas įvairių šalių skirtingose visuomenėse yra suvokiamas skirtingai, o tai lemia nevienodas išskylančias problemas ir diskusijas jas sprendžiant politiniame kontekste. Lietuvos viešojoje erdvėje multikultūralizmo sąvoka įsitvirtino visai neseniai, šiandien ją matome ir kai kuriuose Lietuvos švietimo politikos dokumentuose. Pastebima, kad Lietuvoje multikultūralizmas dažniausiai suvokiamas primityviai ir yra menkai nagrinėtas reiškinys.

Pasirinkto darbo objektas – Lietuvos švietimo politika multikultūralizmo kontekste. Darbe keliami hipotezė, kad Lietuvoje iki šiol nėra nuoseklios multikultūralizmo politikos, kadangi švietimo politika formuojama tautinės – etninės politikos kontekste, įgyvendinti multikultūralizmo politiką trukdo siauras šios sampratos suvokimas. Darbe siekiama atskleisti ir įvertinti multikultūralizmo apraiškos formas Lietuvos švietimo politikoje, išanalizuoti jos ypatumus ir perspektyvas. Darbe keliami uždaviniai: apžvelgti multikultūralizmo teorijos modelius, juos palyginti su Lietuvos ir kitų šalių patirtimi, atskleisti, kaip Lietuvoje yra suprantama etninė kultūra, išnagrinėti pagrindinius teisinius dokumentus, identifikuoti, kuo skiriasi politinė retorika nuo teisinės padėties. Nagrinėjant pasirinktą temą buvo atlikta kokybinė švietimo politikos vertinimo analizė. Atliktas tyrimas patvirtino keliamą hipotezę, kad Lietuvoje iki šiol nėra nuoseklios multikultūralizmo politikos, kadangi švietimo politika formuojama tautinės – etninės politikos kontekste, įgyvendinti multikultūralizmo politiką trukdo siauras šios sampratos suvokimas.

Magistro darbas susideda iš dviejų dalių. Pirmoje dalyje aptariamos darbo sąvokos, nagrinėjami pagrindiniai teisiniai šaltiniai, siekiant išryškinti Lietuvos multikultūralizmo ypatumus, multikultūralizmo koncepcijos suvokimas pateiktas remiantis Vakarų Europos šalių patirtimi. Antroje dalyje pateikta kokybinio tyrimo švietimo politikos įgyvendinimo analizė, respondentų atsakymai nagrinėjami pagal išskirtas kategorijas, analizuojami multikultūralizmo elementai Lietuvos švietime, aptariamos probleminės sritys, bendrojo ugdymo statistiniai duomenys, pateikiama lyginamoji ekspertų mokslininkų valdininkų ir ekspertų mokytojų analizė. Atlikto tyrimo duomenys nusako, kaip organizuojama Lietuvos švietimo politika multikultūralizmo kontekste.

SUMMARY

The master's final work analyses how manifestation of multiculturalism is explained and what the elements of multiculturalism in Lithuanian education policy are.

Nowadays the conditions of globalization are opening wider possibilities for the development of multiculturalism, for the dialogue of cultures and integration. For that reason every manifestation of multiculturalism in different societies of various countries is differently understood, consequently it influences various arising problems, discussions and their solutions in the political context. The concept of multiculturalism has become stronger not so long ago and it is obviously visible in some Lithuanian education political documents. Noticeably, that multiculturalism in Lithuania is perceived primitively and is rarely discussed manifestation.

The studying object of this work is Lithuanian education policy in the context of multiculturalism. The framed hypothesis in this work claims that there is no consecutive multicultural policy in Lithuania as the education policy is formed in the context of nation – ethnic policy. The narrow-minded understanding of this concept hinders to imply the policy of multiculturalism in everyday life. The work seeks open and estimates the forms of manifestation of multiculturalism in Lithuanian education policy, to analyze its peculiarities and prospects. The objectives of this work are to observe the models of multiculturalism theory and compare them with Lithuanian and other countries experience, to open how ethnic culture is understood in Lithuania, to analyze the main law documents, identify the difference between political rhetoric and law situation. Analyzing the chosen topic the qualitative estimating analysis of education policy has been fulfilled. The research has proved the hypothesis that there is no consecutive multicultural policy in Lithuania as the education policy is formed in the context of nation – ethnic policy. As the result, the narrow-minded understanding of this concept hinders to imply the policy of multiculturalism in everyday life.

This master's final work consists of two parts. The first part of the work deals with working concepts and the main law resources seeking to distinguish the peculiarities of multiculturalism. The perception of multiculturalism concepts is presented within the experience of the Western European countries. The second part gives the analysis of the qualitative research of the realization of Lithuanian education policy, the answers of the respondents are compared according to certain categories, the elements of multiculturalism within Lithuanian education policy and the spheres of the important issues are discussed with the general education statistical data. As well the comparative analysis of expert – scientist officials and expert teachers is presented. Finally, the fulfilled research data show how education policy in the context of multiculturalism is organized in Lithuania.

Multikultūralizmo įgyvendinimas Lietuvos švietimo sistemoje. Empirinio tyrimo klausimynas mokykloms lietuvių mokomąja kalba

Tyrimą atlieka Liana Venckevičienė MRU Europos Sąjungos politikos ir administravimo programos magistrantė. Tikslas – išsiaiškinti ir įvertinti Vilniaus pedagogų nuostatas dėl įgyvendinamos daugiakultūriškumo politikos Lietuvos mokyklose.

Mokyklos, kurioje dirbate pavadinimas.....
 Jūsų užimamos pareigos.....
 Jūsų išsilavinimas.....
 Jūsų amžius.....

1. Kaip Jūs suprantate daugiakultūriškumo sampratą?
2. Ar Jūs Lietuvos švietimo sistemoje matote daugiakultūriškumo apraiškų?
3. Kuo tai pasireiškia, gal galėtumėte pakomentuoti?
4. Kaip manote ar Lietuvos švietimo sistema yra paremta daugiakultūriškumo politika?
5. Kokia LR turėtų būti daugiakultūriškumo prasmė? Kokia kultūra turėtų būti asimiliuojanti, ar turėtų propaguoti daugiakultūriškumą ir leisti pasireikšti?
6. Ar mokykloje, kurioje dirbate, yra nelietuvių moksleivių?
7. Kokia kalba yra mokoma mokykloje, kurioje dirbate?
8. Kaip manote, kokias kalbas svarbiausia išmokti moksleiviams? Kodėl taip manote?
9. Ar mokykloje, kurioje dirbate, nelietuviu save laikantis moksleivis turi galimybę mokytis savo gimtosios kalbos?
10. Ar sutiktumėte su teiginiu, kad bendros švietimo ir kultūros institucijos prisideda prie propaguojamų vertybių formavimo ir individų asimiliavimo į dominuojančią (daugumos) kultūrą?
11. Kaip manote, ar moksleivis, besimokydamas lietuvių mokykloje, išsaugo mažumos kultūrinį identitetą? Argumentuokite.
12. Ar mokykloje, kurioje dirbate, moksleivis galėtų pasirinkti mokytis kitą dalyką vietoj tikybos (katalikų) ir etikos, jei tai prieštarauja jo etniniam įsitikinimams ir tradicijoms?
13. Kaip manote, kodėl sekmadieninės mokyklėlės neužskaitomos vietoj tikybos (juk jų programos taip pat yra patvirtintos)?

Dėkoju už atsakymus.

Multikultūralizmo įgyvendinimas Lietuvos švietimo sistemoje. Empirinio tyrimo klausimynas lenkų mokomąja kalba

Tyrimą atlieka Liana Venckevičienė MRU Europos Sąjungos politikos ir administravimo programos magistrantė. Tikslas – išsiaiškinti ir įvertinti Vilniaus pedagogų nuostatas dėl įgyvendinamos daugiakultūriškumo politikos Lietuvos mokyklose.

Mokyklos, kurioje dirbate pavadinimas.....

Jūsų užimamos pareigos.....

Jūsų išsilavinimas.....

Jūsų amžius.....

1. Kaip Jūs suprantate daugiakultūriškumo sampratą?
2. Ar Jūs Lietuvos švietimo sistemoje matote daugiakultūriškumo apraiškų?
3. Kaip manote, ar Lietuvos švietimo sistema yra paremta daugiakultūriškumo politika?
4. Kuo tai pasireiškia, gal galėtumėte pakomentuoti?
5. Kokia LR turėtų būti daugiakultūriškumo prasme?
6. Ar mokykloje, kurioje dirbate, yra ne lenkų moksleivių?
7. Kokia kalba yra mokoma mokykloje, kurioje dirbate?
8. Kaip manote, kokias kalbas svarbiausia išmokti moksleiviams? Kodėl taip manote?
9. Kaip manote, ar į daugumos naratyvą gali būti integruotas mažumos naratyvas?
10. Ar mokykloje, kurioje dirbate, ne lietuviu ir ne lenku save laikantis moksleivis turi galimybę mokytis savo gimtosios kalbos?
11. Ar sutiktumėte su teiginiu, kad bendros švietimo ir kultūros institucijos prisideda prie propaguojamų vertybių formavimo ir individų asimiliavimo į dominuojančią (daugumos) kultūrą?
12. Kaip manote, ar moksleivis, besimokydamas lenkų mokykloje, išsaugo mažumos kultūrinį identitetą? Argumentuokite.
13. Kaip manote, ar gali lietuvis katalikas mokytis lenkų mokykloje? Kodėl taip manote?
14. Ar mokykloje, kurioje dirbate, moksleivis galėtų pasirinkti mokytis kitą dalyką vietoj tikybos (katalikų) ir etikos, jei tai prieštarauja jo etniniams įsitikinimams ir tradicijoms?
15. Kaip manote, kodėl sekmadieninės mokyklėlės neužskaitomos vietoj tikybos (juk jų programos taip pat yra patvirtintos)?

Dėkoju už atsakymus.

Multikultūralizmo įgyvendinimas Lietuvos švietimo sistemoje. Empirinio tyrimo klausimynas mokykloms rusų mokomąja kalba

Tyrimą atlieka Liana Venckevičienė MRU Europos Sąjungos politikos ir administravimo programos magistrantė. Tikslas – išsiaiškinti ir įvertinti Vilniaus pedagogų nuostatas dėl įgyvendinamos daugiakultūriškumo politikos Lietuvos mokyklose. (Atsakyti galite ir rusų kalba).

Mokyklos, kurioje dirbate pavadinimas.....

Jūsų užimamos pareigos.....

Jūsų išsilavinimas.....

Jūsų amžius.....

1. Kaip Jūs suprantate daugiakultūriškumo sampratą?
2. Ar Jūs Lietuvos švietimo sistemoje matote daugiakultūriškumo apraiškų?
3. Kaip manote, ar Lietuvos švietimo sistema yra paremta daugiakultūriškumo politika?
4. Kuo tai pasireiškia, gal galėtumėte pakomentuoti?
5. Kokia LR turėtų būti daugiakultūriškumo prasme?
6. Ar mokykloje, kurioje dirbate, mokosi ne rusų moksleivių?
7. Kokia kalba yra mokoma mokykloje, kurioje dirbate?
8. Kaip manote kokias kalbas svarbiausia išmokti moksleiviams? Kodėl taip manote.
9. Kaip manote, ar į daugumos naratyvą gali būti integruotas mažumos naratyvas?
10. Ar mokykloje, kurioje dirbate, ne rusu ir ne lietuviu save laikantis moksleivis turi galimybę mokytis savo gimtosios kalbos?
11. Ar sutiktumėte su teiginiu, kad bendros švietimo ir kultūros institucijos prisideda prie propaguojamų vertybių formavimo ir individų asimiliavimo į dominuojančią (daugumos) kultūrą?
12. Kaip manote, ar moksleivis, besimokydamas rusų mokykloje, išsaugo mažumos kultūrinį identitetą? Argumentuokite.
13. Kaip manote, ar gali lietuvis katalikas mokytis rusų mokykloje? Kodėl taip manote?
14. Ar mokykloje, kurioje dirbate, moksleivis galėtų pasirinkti mokytis kitą dalyką vietoj tikybos (katalikų) ir etikos, jei tai prieštarauja jo etniniam įsitikinimams ir tradicijoms?
15. Kaip manote kodėl sekmadieninės mokyklėlės neužskaitomos vietoje tikybos (juk jų programos taip pat yra patvirtintos)?

Dėkoju už atsakymus.

Multikultūralizmo įgyvendinimas Lietuvos švietimo sistemoje. Empirinio tyrimo klausimynas mokslininkams, valdininkams

Tyrimą atlieka Liana Venckevičienė MRU Europos Sąjungos politikos ir administravimo programos magistrantė. Tikslas – išsiaiškinti ir įvertinti ekspertų nuostatas, palyginti jas su Vilniaus pedagogų nuostatomis dėl įgyvendinamos daugiakultūriškumo politikos Lietuvos mokyklose.

Jūsų darbovietė.....

Jūsų užimamos pareigos.....

Jūsų išsilavinimas.....

Jūsų amžius.....

1. Atsakykite į pateiktus klausimus. Kaip manote, kaip pedagogai turėtų atsakyti į pateiktus klausimus ir kodėl, kuo remiatės?
2. Kaip galėtumėte pakomentuoti teiginį: „Mokytojas kaip indoktrinatorius ir ruporas“, kodėl Jūs taip manote ir kuo remiatės?

Respondento kodas	Pareigos	Amžius	Išsilavinimas	Lytis
MR1	Mokytojas	59 m.	Aukštasis	Vyras
MR2	Mokytojas	60 m.	Aukštasis	Vyras
MR3	Mokytoja	56 m.	Aukštasis	Moteris
MR4	Vyr. Mokytoja	45 m.	Aukštasis	Moteris
MR5	Mokytoja	39 m.	Aukštasis	Moteris
MR6	Mokytoja	40 m.	Aukštasis	Moteris
MR7	Vyr. Mokytoja	41 m.	Aukštasis	Moteris
MR8	Mokytoja	42 m.	Aukštasis	Moteris
ML1	Mokytoja	42 m.	Aukštasis	Moteris
ML2	Vyr. Mokytojas	62 m.	Aukštasis	Vyras
ML3	Mokytoja	54 m.	Aukštasis	Moteris
ML4	Mokytoja	32 m.	Aukštasis	Moteris
ML5	Mokytoja	31 m.	Aukštasis	Moteris
ML6	Mokytoja	42 m.	Aukštasis	Moteris
ML7	Mokytoja	45 m.	Aukštasis	Moteris
M1	Mokytoja	32 m.	Aukštasis	Moteris
M2	Mokytoja	55 m.	Aukštasis	Moteris
M3	Mokytoja	44 m.	Aukštasis	Moteris
M4	Mokytoja	53 m.	Aukštasis	Moteris
M5	Mokytoja	63 m.	Aukštasis	Moteris
M6	Mokytoja	46 m.	Aukštasis	Moteris
M7	Mokytoja	47 m.	Aukštasis	Moteris
M8	Mokytoja	50 m.	Aukštasis	Moteris
M9	Mokytoja	42 m.	Aukštasis	Moteris
M10	Mokytoja	40 m.	Aukštasis	Moteris

Ekspertai mokytojai: MR iš mokyklos rusų mokomąja kalba; M iš mokyklos lietuvių mokomąja kalba; ML iš mokyklos lietuvių – lenkų mokomosiomis kalbomis.

Ekspertai valdininkai, mokslininkai

Respondento kodas	Pareigos	Amžius	Išsilavinimas	Lytis	Interviu data
E1	Valdininkas: Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto biuro vedėjas	56 m. Patirtis 22 m..	Aukštasis	Vyras	2009-09-21
E2	Mokslininkas: Etninių tyrimų centro vadovas	37 m. Patirtis apie 10 m.	Aukštasis	Vyras	2009-09-24
E3	Valdininkas: Tautinių mažumų ir išeivijos departamento generalinio direktoriaus pavaduotojas.	53 m. Patirtis apie 25m.	Aukštasis	Vyras	2009-08-21
E4	Mokslininkė: Docentė, VU Edukologijos katedros vedėja.	48 m. Patirtis apie 20 m.	Aukštasis	Moteris	2009-08-26
E5	Valdininkė: Lietuvos Britų Tarybos projektų vadovė, kultūros ekspertė.	45 m. Patirtis apie 20 m.	Aukštasis	Moteris	2008-07-28
E6	Mokslininkas: Kultūrinių bendrijų studijų centro direktorius	53 m. Patirtis apie 20 m.	Aukštasis	Vyras	2009-11-03
E7	VU istorijos fakulteto II kurso magistrantas.	24 m. Magistro darbo tema: Lenkų tautinės mažumos kultūros ir švietimo padėtis nepriklausomoje Lietuvoje ir jos raida. Atsakinėdamas rėmėsi savo magistrinio darbo kokybinio tyrimo rezultatais.	Aukštasis	Vyras	2009-11-03

1 E lentelė: Respondentų asmeninė nuomonė, patirtis ir individualus vertinimas

KLAUSIMAS/ KELIAMA PROBLEMA	EKSPERTŲ MOKSLININKŲ, VALDININKŲ POZICIJA	TEISĖS AKTAI / LITERATŪRA	DAŽNIS
<p>1 kategorija.</p> <p>Daugiakultūriškumo lygmuo:</p> <p>Daugiakultūriškumo sampratos suvokimas.</p>	<p>1. Daugiakultūriškumas pedagogams reiškia priklausymą kitai tautybei, atstovavimą kitai konfesijai. Ne tik kitos valstybės, tautos, gyvenančios seniai Lietuvoje, bet ir kitos šalies atstovas taip pat yra kitos kultūros atstovas, yra daugiakultūriškumo požymis. Ir aš panašiai manau, gal pridėčiau, kad kitos lytinės orientacijos atstovai irgi galėtų būti suprantami kaip daugiakultūriškumo požymis. Tokia aliteracija čia jau tolima.</p> <p>2. Daugiakultūriškumas gali būti kaip faktas, aprašantis tą dalyką, kad visuomenę sudaro skirtingos grupės. Kultūros studijos pateikia, kad atskiros kultūros nėra homogeniškos. Lietuvių kultūra nėra homogeniška, tam sunku nustatyti ribas, viena iš dimensijų yra kalba. Antra reikšmė – normatyvinė grupė – veiksmai, tikslai, politinis, siekia reprezentuoti. Pedagogai atkreipė dėmesį į normatyvinį aspektą: pripažinti skirtingas kultūras ir nežinojo, kokiomis priemonėmis.</p> <p>3. Vienoje valstybėje funkcionuoja skirtingi modeliai (kultūros), tradicijos, kalbos, istorijos elementai. Yra daug pavojų dėl kultūrų nesuderinamumo. Pvz. Animistiniai tikėjimai, politiniai aspektai, vienu kultūrų atrakcingumas didesnis. Valstybės turi skatinti integruoti tuos elementus.</p> <p>4. Aš manau, kad tai yra toks pasaulio būvis, kai vienoje teritorijoje gyvena daug skirtingų kultūrų, kurios komunikuoja, kuria savo ateitį. Jų sugyvenimas yra apspręstas politiniais, ekonominiais sprendimais. Pedagogai vertina paprastai, kaip daugelio kultūrų sugyvenimą vienoje valstybėje, skirtingų kultūrų komunikavimą.</p> <p>5. Manau, pedagogų nuomonės nesiskiria nuo bendrosios nuomonės atsakymų, stereotipų. Suvokia kaip įvairių kultūrų ir tautų mišinį. Labiau kaip fizinį bruožą.</p> <p>6. Daugiakultūriškumas reiškia idėją, ideologiją ir politiką. Vakarų tautinėse valstybėse tada, kai juos ištiko tautinės sampratos krizė, o tai XX a. pab. Bet paprastai manoma, kad Vakarų Europa turėjo nusistovėjusią tautinę sąvimonę ir paskui buvo suprobleminta. Šiame kontekste</p>	<p>Mokslinėje literatūroje daugiakultūriškumo sąvoka yra įvertinamojo pobūdžio, suvokiama ne tik kaip faktas, kad egzistuoja kultūrinė įvairovė, bet ir išreiškia liberalios demokratinės visuomenės požiūrį į šių skirtumų egzistavimą. Daugiakultūriškumo (multikulūralizmo) sąvoka remiasi etine ir politine argumentacija, todėl gali būti dviprasmiškai suprantama. Reikia pažymėti, kad nėra vieningo šios sąvokos supratimo paaiškinimo. Daugiakultūriškumas taip pat yra dažnai siejamas ir su daugiakalbyste.</p>	<p>5/7 sutaria, kad sąvoka nurodo visuomeninę sandarą, bet taip pat vienaip ar kitaip išskiria politinį, ekonominį šių grupių sugyvenimo aspektą. Mano, kad pedagogai suvokia tik pirmąją reikšmę.</p>

²⁰⁶ Žr.: Leončikas T. Asimiliacija šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje: švietimo sektoriaus pasirinkimas—Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 6—13.

<p>Asimiliacijos sampratos suvokimas.</p>	<p>atsiranda daugiakultūriškumo problema, kuri remiasi žmonių teisių modeliu, negrupiniu, o žmonių teisių, visų pirma, Europoje ir JAV. Daugiakultūriškumo pati politika pradėta įgyvendinti tik XX a. Kanadoje, JAV ir keliose kitose Europos šalyse, nors ten sukritikuotos arba iš dalies atsisakyta: Didžiojoje Britanijoje ir Olandijoje. Čia sugrįžta daugiau prie monokultūriškumo. Nuo daugiakultūriškumo prie monokultūriškumo. Nors pati daugiakultūriškumo samprata gali apimti ne tik etninę ir kultūrinę įvairovę, bet ir pačio individo savimonę. Galime kalbėti apie daugiasluoksnią individo savimonę. Apie tai kalbėjo išėivijos kultūros sociologas Vytautas Kavolis, tai jam daugiakultūriškumo samprata jau plati konceptuali kategorija, kuria jis gvildeno individo ir visuomenės santykius, kultūrinę įvairovę ir daugiasluoksnią individo tapatybę. Šia prasme, daugiakultūriškumas nėra absoliutus reliatyvizmas ir, kaip Vytautas Kavolis sako, istorijoje išplitusioje kritiškai vertinamų alternatyvų pliuralizmas.</p> <p>7. Tai reiškiny, kuris apibrėžia vietas, tam tikros teritorijos žmonių grupes, kurie turi skirtingas šaknis. Skirtingų etninių, kultūrinių grupių atstovai gali gyventi, kurie sudaro vieną darinį, kuris negali būti pristatomas mažumos ar daugumos grupių požiūriu. Turi būti pristatomas kontekstas, dabartinis paveldas, kaip iki to buvo einama, kokie veiksniai tai įtakojo ir kaip tas susiformavo. 2009 metais Vilniuj suteiktas daugiakultūriško miesto statusas ir visi tikėjosi, kad bus pristatytas tas daugiakultūriškumas.</p> <p>1. Asimiliacija Lietuvoje dėl keleto istorinių priežasčių turi neigiamą atspalvį. Net ir moksliniam veikale žodis asimiliacija gali turėti ir neigiamos konotacijos.</p> <p>2. Mano paradoksali yra nuomonė, kad ir asimiliacija, ir daugiakultūriškumas gali egzistuoti vienas šalia kito, kad tai nėra alternatyvos, kurios viena kitą paneigia, kaip dažnai yra manoma.</p> <p>6. Mes norime kažkodėl mažumas integruoti, bet nežinome, ką tai reiškia, o dažnai už to slypi asimiliacija ar marginalizacija. Atkreipkite dėmesį, kad etninės politikos strategijos dokumente nėra žodžio asimiliacija. 2007 m. priimtoje. Ką tai reiškia? Psichologiškai mes nenorime kalbėti apie asimiliaciją, bet juk teoriškai ji yra faktas. Tačiau reikia suprasti, kad asimiliacija nėra blogas dalykas. Jeigu ji nėra prievartinė, o yra savanoriška. Tai viena medalio pusė, tačiau ja negalima spekuliuoti. Jei kitataučiai veda vaikus i lietuvių mokyklas, tai yra integracija ir mes</p>	<p>Asimiliacija yra laikoma dominuojančios grupės kultūros perėmimu ir įsiliejimu į tą grupę. Asimiliacija gali būti skirstoma į kultūrinę, struktūrinę, santuokinę, identifikacinę ir kitas²⁰⁶. Mokslinėje literatūroje dažnai suvokiama neigiamai</p>	<p>4/7kalbėdami apie daugiakultūriškumą išskyrė asimiliacijos sampratą.</p>
---	---	--	---

<p>Asimiliacijos ir daugiakultūriškumo dichotomija.</p>	<p>skatiname ją, tai dažnai girdime viešoje erdvėje ir pasisakymuose. TM ir žmonės atsakingi už etninę politiką dažnai pabrėžia, kaip yra gerai, kai kitataučiai leidžia savo vaikus į lietuviškas mokyklas. Viskas yra gerai, iki tam tikros ribos. Klausimas yra, ar lietuviai ves savo vaikus į kitataučių mokyklas? Ir jei toks procesas paspartėtų, kas, sakoma, kartais vyksta Vilniaus krašte, tada greitai pradeda viešojoje erdvėje kalbėti apie lietuvių asimiliaciją Lietuvoje. Tai yra mes turime dvigubus standartus. Jei kitataučiai leidžia savo vaikus į lietuviškas mokyklas, tada mes džiaugiamės, o jei lietuviai tada viešojoje erdvėje, tai jau pasidarytų rimta problema. Bet tai yra susiję su dominuojančia etnine savimone. Bendra tendencija, kad nebėra didelio pasirinkimo tarp kitataučių mokyklų. Kokie procesai vyksta tose bendruomenėse? Jie neturi galimybės pasirinkti, tai šia prasme, vyksta ir kiti procesai, kuriuos sunku pavadinti integracija. Oficialiai integracija suprantama kaip pritapimas prie daugumos kultūros. Ryškėjanti tendencija asimiliuotis.</p> <p>7. Vienareikšmiškai neturėtų būti asimiliuojanti politika. Niekas to nenori net viešai propaguoti. Nors ir yra tokių nacionalinių pažiūrų žmonių. Bet viešojoje erdvėje tai nėra eskaluojama. Aš tikiuosi, kad L kultūros ir politikos ateitis yra daugiausia integracijos procesas, bet integracijos nenorint pakeisti požiūrio, padaryti juos tokius, kokie yra daugumos vaizdiniuose. Tai yra mažumos, kurioms pagal įstatymą leidžiama mokytis gimtąją kalbą ir vadinti save mažuma. Integracija tik į Lietuvos kultūros visuomenės gyvenimą. Teisiškai galima neuždrausti, bet lygiai taip pat teisiškai galima ir nepadėti. Nemanau, kad Lietuvoje yra vykdoma asimiliacija, bet yra daug problemų. Integracija suprantama kaip mažumų neseparavimas, ne buvimas atskirai. Ir identiteto išsaugojimas, ir suvokimas, kad tu esi integrali dalis Lietuvos visuomenės.</p> <p>1. Aš manau, kad daugiakultūriškumas turėtų būti propaguojamas, o asimiliuojama tik pilietiškumo prasme. Jeigu sakome, kad konstitucijos nusako kiekvieno piliečio teises, bet taip pat pareigas ir atsakomybę, tai turi galioti visoms bendruomenėms, kiekvienam piliečiui. Vienai TM ar kitai. Jeigu tu gyveni toje šalyje ir turi kažkokią teises, tai atitinkamai turi turėti ir pareigų, atsakomybės. O asimiliacija ta tokia populiariąją prasme aš manau yra gana neigiamas faktas. Ko gero mūsų atskirų kalbų mokyklose: lenkų, rusų, baltarusių, bent jau Vilniuje, tai tų kolektyvų, bendruomenių atsakymai turėtų būti</p>	<p>Multikultūralizmo teorijoje asimiliacija suvokiama neigiamai.</p> <p>LR teisės aktuose apie asimiliaciją nekalbama. Akcentuojama tik integracija.</p>	<p>Respondentų atsakymai nesutapo: 0/7.</p>
---	---	--	---

	<p>skirtingi. Geležinė uždanga, kurioje mes gyvenome, negalėjo praeiti be pėdsako, todėl visi skirtingai suvokia.</p> <p>2. Demokratiškoje visuomenėje turi būti galimybės ir puoselėti savo kilmės kultūrą, arba kitokią kultūrą, kas nori, ir asimiliuotis. Reiškias pereiti iš vienos kultūros į kitą. Spėju, kad kiekvieną kalbinį sektorių atstovaujantys pedagogai dažniausiai įsivaizdavo, kad jie atstovauja tautinį sektorių, ne kalbinį. Dėl to, kaip ir Jūs, jie mokyklas vadina rusų mokyklomis, lenkų mokyklomis arba lietuvių mokyklomis. Nors pagal mokinių sudėtį tai yra paprasčiausiai netikslu. Rusų mokyklose tik pusė yra etninių rusų. Lietuvių mokyklose yra labai daug nelietuvių ir jie nepriklauso lietuviams. Na, lenkų mokyklose daugiau kalba ir kilmė sutampa. Kitaip sakant jie nepriklauso vienai bendruomenei, mes susiduriame tik su dėstomąja kalba. Tai aš spėju, kad pedagogai, kaip ir daug kas, visuomenėje atstovauja dėstomąjį sektorių ne pagal kalbą, o TB nariai jau tada sakė, kad reikia išlaikyti, išsaugoti ir tokiu būdu jie pritempia, jeigu jūs jau to paklausėte, atsakė, kad čia ir bus daugiakultūriškumas. O lietuvių dėstoma kalba atsakė, kad čia vis tiek yra Lietuva ir tai yra pagrindinė dimensija ir visi turi tai suprasti ir bendrus pagrindus išmokti. Iš dalies aš manau jie yra teisūs, nes demokratinėje visuomenėje, kad vyktų sėkmingas dialogas ir integracija, tam tikri bendri rėmai bendros žinios turi egzistuoti. Dėl programų sudarymo ir jų perteikimo (kaip pedagogas jas perteikia) yra klausimas. Kiek parodoma, kad ta Lietuvos istorija tai nėra tik lietuvių istorija. Taigi dėl koncepcijos sutarti būtų lengviau, o tas įgyvendinimas, tai turbūt ir išliks nuolat aktualus.</p> <p>3. Lietuva turėtų būti atvira įvairioms kultūroms. Žmonės, kurie formuoja kultūros politiką, turi aiškiai matyti, kad lietuvių visuomenėje būtų formuojamas stiprus kultūrinis identitetas, konkurencinga kultūra. Tada galima bus likti kaip tautai.</p> <p>4. Pedagogai atsakytų, kad reikia užtikrinti sąlygas egzistuoti, kultūriškai integruotis.</p> <p>5. Aš manau, mes esame labiau pseudo nacionalistai, mažai kas suvokia kaip propaguojamas. Pedagogai sakytų, kad reikia leisti pasireikšti.</p> <p>6. Jeigu tai ne tik etninė bet ir kultūrinė įvairovė ir daugialypė individo įvairovė, tai reikia kalbėti ir apie tai, kad atsiranda įvairūs alternatyvūs pliuralistiniai projektai. Individualūs ir grupiniai. Tada, viešajame gyvenime, tam tikroje liberalioje visuomenėje, daugiakultūriškumas ir būtų diskusija. Yra alternatyvių projektų, kai individas gali įsijungti į tam tikrą projektą ir išeit bet kuriuo laiku. Šia prasme,</p>		
--	---	--	--

<p>Ar pastebimas daugiakultūriškumas švietime.</p> <p>Kokiais būdais matomas daugiakultūriškumas švietime.</p>	<p>daugiakultūriškumas yra liberalios demokratijos priesaika. Mes negalime gyventi XIX a. suformuota siauros homogeniškos tautos ir kultūros samprata. Globaliame pasaulyje tai yra neįmanoma. Lietuvos kultūros politikoje ir švietimo politikoje taip pat. Bet tik ne siaurai suprastose etninės mažumos ar etninės daugumos, etninės įvairovės santykių prasme, o pripažinimas, kad Lietuvoje gyvena įvairių kultūrų žmonių grupės ir tada vyksta atvirų ribų diskusija tarp šitų grupių, kurios yra pripažįstamos lygiateisės. O tai jau kitas projektas negu tautinės mokyklos, tautinės kultūros XIX a. prasme projektas. Lietuvai tai yra iššūkis. Lietuvoje yra nusistovėjęs dominuojančios etninės tautos ir antros etninės tautos samprata. Mes galime kalbėti, kad Lietuva pastaruosius 20 m. vykdo kažką panašaus į oficialaus pliuralizmo politiką. Bet tada kalbama apie daugumą ir mažumas. Aš manau, tai gana nevykęs mažumų integravimo projektas.</p> <p>7. Remiantis tuo, kaip tai pateikiama mokiniams, mokyklose su lenkų dėstomąją kalba, kur dariau tyrimus, tai labai viskas priklauso nuo pačio mokytojo, nuo direkcijos, nuo darbo kokybės mokykloje. Atlikau tyrimą, moksleivių klausiau, ar jie žino kokios šventės, kokie jubiliejai buvo švęsti šiemet mūsų valstybėje ir kaip jie dalyvavo? Tai rezultatai buvo visiškai skirtingi. Vienoje klasėje moksleiviai žinojo, kad buvo Lietuvos vardo tūkstantmečio jubiliejus ir kad Vilniui suteiktas kultūros miesto vardas, kiti žinojo, kad tik Lietuvos vardo tūkstantmečio jubiliejus. Dauguma nedalyvavo jokiuose renginiuose. Apie tai jiems nebuvo kalbama pamokų metu. Taigi daug kas priklauso nuo mokyklos, jos vizijos, bet ir nuo programos, kaip tas daugiakultūriškumas ir mokinių integracija į visuomenės gyvenimą turi būti pateikta. Tai priklauso ir nuo pedagogų kvalifikacijos. Lietuviškose mokyklose, manau, apie tai buvo kalbama. Bent jau per istorijos pamoką. Vaikai turi suprasti, kad mes gyvename šalia skirtingų kultūrinių ir religinių elementų ir neturi būti jokių baimių. Tik taip jaunimas išmoks gyventi tolerantiškoje erdvėje.</p> <p>1. Galbūt pedagogai iš TM mokyklų galėjo atsakyti, kad taip, mūsų švietimo sistemoje yra daugiakultūriškumo. Bet pagrindinės, titulinės tautinės bendruomenės atstovai, galbūt, tiesiog galėjo neatsakyti į tą klausimą, ar atsakyti netiksliai. Aš manau, kad mūsų švietimo sistemoje tikrai yra daug daugiakultūriškumo požymių. Mūsų teisės aktai labai aiškiai tą išreiškia. Daugiakultūriškumui labai aiškiai</p>	<p>Multikultūralizmo teorijoje švietimo sektorius yra svarbus ir priklauso viešajai sričiai, todėl viešoji ir privati sritis neturi persipinti. Čia svarbus vaidmuo tenka kalbant apie religiją, dėstomąją kalbą, tradicijas, moralines</p>	<p>7/7mano, kad yra matomas daugiakultūriškumas švietime. 3/7 akcentuoja vadovėlių ir mokytojų kvalifikacijos problemas.</p>
--	---	---	--

	<p>atstovaujama švietimo teisėje, švietimo įstatyme, TM įstatyme, valstybinės kalbos įstatymas, ir daugybė kitų, galų gale ir Konstitucija, nuo to galima būtų pradėti.</p> <p>2. Lietuvos Švietimo sistemoje yra sektoriai su skirtinga dėstoma kalba- tai faktas. O kaip tai daroma diskutuotina. Europoje tai nėra dažnas reiškinys. Jis yra matomas. Kitas dalykas: mokymosi turinys. Dėl vadovėlių turinio. Vadovėliai buvo koreguojami, rašomi nauji, arba buvo atliekamas jų vertinimas ne vieną kartą. Tai faktas tas, kad buvo skirtos pastangos daugiakultūriškumui reflektuoti. Apie tai buvo galvojama. Kokie to rezultatai aš vertinti nesiiimčiau. Ieškočiau atliktų vertinimų medžiagos. Čia kas liečia vidurinio išsilavinimo mokyklas. Pvz VU savo laiku įsteigė kultūrinių bendrijų centrą. Kurio viena iš funkcijų buvo pristatyti įvairių etninių grupių, kultūrų istoriją ir sudaryti galimybę įvairių humanitarinių specialybių (ne tik studentams), tas žinias gauti, gauti tokios informacijos. O taip pat išlieti į tiriamąjį darbą. Manau, istorijos mokytojai, kurie dirba su skirtingais vadovėliais, galėjo pateikti daugiau konkrečių pavyzdžių. Taip spėčiau. Tie, kurie savo dėstomajame dalyke yra su tuo susidūrę.</p> <p>3. Pedagogai vertina teigiamai, istorinė Lietuvos tradicija, Vilnius. Persipina kultūra, religija, rytų ir vakarų. Tai yra matoma tiems, kas nori matyti. Būna ir kitų kultūrų fobijų.</p> <p>4. Turėtų atsakyti taip, nes yra emigrantų, migracija didėja tiek ir socialiniame gyvenime. Lietuvoje atsiranda kitaip kalbančių vaikų. Pedagogai tai supranta kaip šiuolaikinį reiškinį, sieja su dabartiniais reiškiniais.</p> <p>5. Manau pedagogai sakė, kad taip „mes mokykloje visi daugiakultūriški, vaikai įvairių kultūrų mokosi.“ Ypač didžiuosiuose miestuose pedagogai jaučia kaitą, nes daugiau dvikalbių šeimų.</p> <p>6. Jei kalbėti apie apraiškas, o ne apie daugiakultūriškumo politiką, tai tam tikrų apraiškų mes galime surasti. Lietuvos Švietimo politikoje, jos dokumentuose pati sąvoka atsiranda. Nuo šio dešimtmečio pradžios, o pati sąvoka tarp specialistų įsisavinama tik XX a. pab. Jei kalbėti apie daugiakultūriškumo apraiškas, galime kalbėti tik nuo šio dešimtmečio pradžios, nuo maždaug 2003 metų. Dokumentuose tai suprantama kaip kultūros įvairovė. Be abejo, čia apimama ir ne tik etninė ir socialinė, kultūrinė įvairovė. Kitaip sakant, atsiranda savimonės bruožai, bent jau dokumentuose, kurie brėžia ta liniją link daugiakultūriškumo politikos formavimo. Lietuvoje nuo šių metų pastebimas rengimasis Lietuvos vardo tūkstantmečio</p>	<p>vertybes ir kt. LR teisės aktai nereglamentuoja multikultūrinį švietimą. LR teisės aktai reglamentuoja TM (istorinių Lietuvos mažumų) integraciją. Matomi tik tam tikri pliuralizmo elementai.</p>	
--	---	---	--

<p>Įstatymų veiksmingumas ir įgyvendinimas. Kaip vertina.</p>	<p>rengimasis Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimui, minint Vilnių kaip kultūros sostinę, mes matome daug renginių, kuriuose formuojasi kažkas panašaus i daugiakultūriškumo ideologiją. Tai yra viešame gyvenime mes daugiau laiko skiriame šiai daugiakultūriškumo sąvokai ir atsiranda daugiakultūriškumo politikos apraiškos. Šiuo atveju viešojo gyvenimo organizavimo prasme. Ne visai švietimo, iki švietimo niekas dar nenuėjo. Turi būti vadovėliai ir mokytojų parengimas. Du raktai šioje problemoje ir gal tada bus suformuota nuosekli daugiakultūriškumo politika.</p> <p>7. Remiantis tuo, kaip tai pateikiama mokiniams, mokyklose su lenkų dėstomąją kalba, kur dariau tyrimus, tai labai viskas priklauso nuo pačio mokytojo, nuo direkcijos, nuo darbo kokybės mokykloje. Atlikau tyrimą, moksleivių klausiau, ar jie žino kokios šventės, kokie jubiliejai buvo švesti šiemet mūsų valstybėje ir kaip jie dalyvavo? Tai rezultatai buvo visiškai skirtingi. Taigi daug kas priklauso nuo mokyklos, jos vizijos, bet ir nuo programos, kaip tas daugiakultūriškumas ir mokinių integracija į visuomenės gyvenimą turi būti pateikta. Tai priklauso ir nuo pedagogų kvalifikacijos.</p> <p>1. Tai iš tiesų, kai mes rengiame teisės aktus, va dabar, bus pradėtas nagrinėti naujas švietimo įstatymas, švietimo įstatymo projektas, ten irgi yra labai aiškiai akcentuojamas daugiakultūriškumas. Kai kalbame apie TM, kurios nuo seno gyvena Lietuvoje, karaimai, totoriai, baltarusiai, lenkai rusai, tai jų teisė mokytis gimtąją kalba yra švietimo įstatyme. Dabar švietimo įstatyme ir kitose, teisės aktuose yra kalbama ir apie modernioje valstybėje atsirandančias naujas tautines bendruomenes, kurias galbūt vadintume tautinėmis mažumomis, bet galbūt pagal migracijos įstatymą galime vadinti ir imigrantų bendruomenėmis.</p> <p>2. Aš nežinau, ar aš pastebiu, ar paremta daugiakultūriškumo politika. Ar yra tokių teisinių dokumentų, kurie apibrėžia šią koncepciją ir ją kryptingai taiko. Aš tokio atskiro koncepcinio dokumento šiam klausimui nežinau. Tikrai tam tikri momentai, kur iškildavo reprezentavimo istorijos klausimai šios diskusijos vyko. Pvz.; tautinių mažumų buvo kuriama integracijos strategija. O daugiakultūriškumo strategijos ar kokio kito dokumento aš nežinau. O jeigu toliau eitume pagal atskiras normas papunkčiui, tai čia galima kalbėti, ar švietimo sistema jomis remiasi. Tai vėlgi matome tą derinį, kad <i>de facto</i> kalbų</p>	<p>LR nėra atskirų teisinių dokumentų, kurie būtų skirti multikultūralizmo politikos įgyvendinimui. Oficialios multikultūralizmo politikos Lietuvoje nėra. Tai siejama su samprata, tai kaip reglamentuojama yra labiau pliuralizmo kryptis.</p>	<p>6/7mano, kad Lietuvos švietimo sistema neparemta daugiakultūriškumo politika.</p>
---	--	--	--

	<p>įvairovė yra pripažįstama. Aš galiu pasakyti, kad demografinė situacija keičiasi, tai dėl to taip iš karto pasakyti, kad mokyklų rusų lenkų skaičiaus mažėjimas, kuris reiškia jų uždarymą ir siaurinimą, taip iškart pasakyti negali. Nes mažėja tiesiog ir mokinių, nes mokyklų ir lietuvių kalba taip pat mažėja. Esu daręs studiją apie asimiliaciją, tai mokyklų skaičiaus mažėjimą sunku vienareikšmiškai vertinti. Kurių mokyklų mažėja greičiau šito negali pasakyti, bet, ką aš pastebėjau, kad ir tarp nelietuvių: rusų, lenkų, ypač baltarusių ir ukrainiečių yra mažesnė dalis jaunesnio amžiaus grupių. Tai reiškia turbūt ne tai, kad jie mažiau gimdo vaikų, bet kad jų vaikai dažniau tampa arba užauga lietuviais. Tai yra asimiliacija. Tėvams tas pasirinkimas turi būti. Esmė tokia, kad jie jį padarytų neprivertinai. Jeigu tai laisvas pasirinkimas ir tarp lygiaverčių alternatyvų, tai aš nieko blogo tame nematyčiau. Aš ir asimiliacijos nevertinu neigiamai. Kaip TM atstovai paprastai kovoja su asimiliacija. Bet aš vertinu neutraliai išeidamas iš tokių demokratinės visuomenės supratimo. Su asimiliacija visos problemos kyla tuomet, kai jinai nėra visiškai savanoriška. Arba kai pasirinkimas yra ne tarp lygiaverčių alternatyvų. Tai jeigu kas nors nusprendžia rinktis mokyklą lietuvių kalba aš nieko blogo tame nematau ir atvirksčiai. Žmogus neturi būti įkalintas savo kilmėje. Jo pasirinkimai neturi priklausyti nuo to, kokia kalba kalbėjo jo tėvai, ar iš kokio sluoksnio jie buvo kilę, kokios spalvos jų oda ir t.t. Tai neturi turėti įtakos, bet visa problema kyla tuomet, jeigu sektoriai su skirtinga dėstomąja kalba teikia ne vienodos kokybės išsilavinimą. Jeigu tėvai tokį pasirinkimą turi daryti todėl kad išsilavinimas rusų lenkų mokykloje yra prastesnis, parengimas prastesnis, ją baigus sunku įstoti dėl žinių trūkumo, tada yra problema. Švietimo sistemos problema. Todėl aš manau, jeigu yra įtarimų nesvarbu kam, pagrįstų ar nepagrįstų, kad ta švietimo kokybė skiriasi skirtinguose kalbiniuose sektoriuose, švietimo sistemos ir politikos monitoringo, jūsų pareiga yra pabrėžti, kad nuolat būtų vertinama. Ar iš tiesų kokybė lygiavertė. Jeigu jos išliks lygiavertės, tai netgi ir kintant mokyklų skaičiui galėsime sakyti, kad tas daugiakultūriškumo pripažinimo principas išlieka.</p> <p>3. Lietuvos švietimo sistema neparemta daugiakultūriškumo politika, nes įtakojama sovietinio laikotarpio, kai viskas buvo pagal vieną modelį, o kitų kultūrų demonstracija buvo istorinė, liaudies dalykai ir ne daugiau. Mažai reprezentuojama švietimo sistemoje. Užsidarome ties viena kultūra.</p> <p>4. Strategijose yra numatyta plėsti.</p> <p>5. Manau, pedagogų nuomonių turėtų būti</p>		
--	---	--	--

<p>Bendrų švietimo ir kultūros institucijų įtaka individų integracijai ir asimiliavimui.</p>	<p>įvairių, yra „pažangesnių“, kurie pasakytų kad ne, o yra ir tokių, kurie pasakytų taip, nes traktuoja išoriškai.</p> <p>6. Pirma pastaba dėl formuluotės. Teigiame, „dėl įgyvendinamos politikos“, tarsi ji yra. Tarsi idėja suformuluota, samprata suformuluota ir netgi įgyvendinama politika, kas iš tikrųjų yra problema. Klausimas, ar turime daugiakultūriškumo politiką Lietuvoje šiuo atveju kaip oficialiosios politikos dalį? Man šitas klausimas su neigiamu atsakymu arba iš dalies su neigiamu. Apie kai kuriuos daugiakultūriškumo elementus šiuolaikinės Lietuvos Švietimo ir kultūros politikoje galime kalbėti. Kaip pačią etninę politiką Lietuvoje galima apibūdinti? Galima kalbėti tik apie elementus daugiakultūriškumo Lietuvos Švietimo sistemoje. Kitaip tariant, mes turėtumėm turėti programą, tokios programos Lietuvos Švietimo politikoje aš nežinau šiandienai. Ir jeigu ji yra vadinasi kitaip. Arba anksčiau esančių 90 metų tautinės mokyklos programa buvo sukurta. Ir ji per tuos 20 metų pakeista, modifikuota, gal būt šiek tiek pliuralizmo linkme, bet kalbėti apie nuoseklią daugiakultūriškumo politiką nėra pagrindo. Jei kalbame etnine prasme? Tuomet susiauriname iki etninės įvairovės sampratos ir, iš tikrųjų, padarom tą sąvoką labai plačią ir nevaisingą. Tuomet sunku susigaudyti, apie ką kalbame. Tada daugiakultūriškumas būtų šiandieninėje Lietuvoje, sovietinėje Lietuvoje, tarpukario Lietuvoje, XIX a. Lietuvoje ir LDK.</p> <p>7. Labai tuo abejoju. Prisimenu istorijos vadovėlius ir ten dažnai pristatomi faktai tik lietuviškame, net labiau nacionaliniame kontekste. Todėl man atrodo, tai yra ne Lietuvos istorija, o lietuvių istorija. Iš to išplaukia kultūros statusas. Yra bendra Lietuvos ir Lenkijos istorija, Lietuvos Rusijos sudėtyje istorija. Kokia bebūtų, tai faktas. Jeigu istorija pateikiama iškreiptai, ar vienos daugumos grupės, tai yra neigiamas dalykas. O tokių vadovėlių yra labai daug. Remiuosi savo praktika. Lenkų mokyklose ta sistema funkcionuoja ir ji pateikia daugiakultūriškumą. Mokyklos, kurios reitingo lentelėje yra aukštesnėje pozicijoje, manau, taip. Tai irgi priklauso nuo pedagogų darbo. Ir nuo jų kvalifikacijos. TMID veiklos ataskaita pateikia finansuojamų projektų ataskaitą. Tai jaunimo, mokyklos renginiai tam buvo skirta 62 tūkst. litų. Taigi, tokie projektai yra ir yra vykdoma. Savivaldybė irgi skiria daug dėmesio.</p> <p>1. Taip, manau, kad perima. Turiu atkreipti dėmesį, kad Lietuvos švietimo teisė sako, kad jei į lietuvišką mokyklą eina kurios nors kitos bendrijos nariai, jeigu jų ten yra</p>	<p>Pagal multikultūralizmo teoriją bendrosios kultūros ir švietimo institucijos neturėtų</p>	<p>4/7 mano, kad bendros švietimo ir kultūros institucijos</p>
--	---	--	--

<p>Mokytojas kaip indoktrinatorius ir ruporas.</p>	<p>daugiau, tėvų pageidavimu mokykla turi jiems garantuoti pamokas ir jų gimtąją kalbą. Yra bėda, kad vienos TM kalbos mokytojo negalima i lietuviškas mokyklas prisikviesti. Jie atsisako dirbti lietuviškose mokyklose. Manau, pedagogai panašiai mano.</p> <p>2. Aš nemanau, kad pas mus atvirai būtų propaguojama asimiliacija. Priešingai, iš sociologinės perspektyvos žiūrint, pas mus švietimo institucijose ir viešajame sektoriuje yra per daug to, ką jūs pavadinate etniniais markeriais. Ir nėra pakankamai mechanizmų, kurie užtikrintų, kad būtų vertinamos žmogaus dalykinės savybės. Žmogaus kilmė, kalba arba akcentas egzistuoja. Yra atvejų, kai tai trukdo žmogaus karjerai, viena vertus tai yra skatinimas asimiliuotis, kita vertus tam tikrų ribų užbrėžimas, na tai nėra pozityvus skatinimas. Pedagogai mano, kad tikrai ne.</p> <p>3. Taip, tam tikra prasme tai yra natūralus procesas. Švietimo sistema ugdo, ši sistema orientuota į valstybės daugumo modelį, turėtų būti pasirinkimo klausimas, ne asimiliuoti, o sudaryti sąlygas egzistuoti.</p> <p>4. Manau, kad prisideda. Pedagogai šio teiginio, manau, nesuprastų.</p> <p>5. Mano nuomone, pedagogai nepagalvoję sutiktų, pagalvoję saktų ne, dėl teiginio „asimiliavimas“. Aš manau, kad taip, yra vykdoma asimiliacija.</p> <p>6. Oficialiai deklaruojama integracijos politika, įvairiose tendencijos matosi kitaip. Per integracijos politiką postūmis duodama asimiliacijai. Kas vyksta – integracija yra ir asimiliacija. Iš dalies į šį klausimą reikia atsakyti taip. Švietimo ir kultūros ministerija skatina asimiliaciją. Kas savaime nėra blogai. Blogai tada, kai prieštaraujama švietimo politikos tikslams, kad siekiama išlaikyti mažumų tapatybę. Jei nesukuriamos lygios sąlygos ir galimybės ją išlaikyti. Tada mes galime kalbėti apie marginalizacijos ir asimiliacijos tendencijas, tokie dalykai taip pat yra fiksuojami.</p> <p>7. Iš dalies tikrai nėra taip blogai. Niekas Lietuvoje per jėgą nenori padaryti lietuviams. Žmonių yra skirtingų, vieni lieka, kiti asimiliuoja. Kitų tradicijos yra subyrėjusios. Kategoriškai nėra to.</p> <p>1. Abu apibrėžimai yra su neigiama konotacija. Ruporas yra blogai dėl to, kad indoktrinatorius lietuviškai reiškia primetėjas savo ideologijos, savo idėjų, savo supratimo apie pasaulį. O mes kalbame apie pedagogą, kuris būtų ugdytojas, ugdyti nuo žodžio augti, auginti, tas, kuris augina. Tai mūsų švietimo dokumentai, mūsų švietimo koncepcija, švietimo gairės orientuoja mokytoją būti tuo kūrėju, kuris kurtų</p>	<p>turėtų įtakos, nes jos priklauso viešajai sričiai. Oficialiai LR nėra propaguojama asimiliacija. Tačiau asimiliaciniai procesai vyksta.</p>	<p>prisideda prie individų asimiliavimo.</p> <p>Dauguma sutiko esant teigiamai neigiamai konotacijai. 4/7 mano, kad teiginys teigiamas kalbant apie situaciją Lietuvoje.</p>
--	--	--	--

	<p>asmenybę. Reikia, kad mokytojas būtų asmenybė. Artimiausiu metu mes daug kalbame apie pedagogų rengimų kaitą. Per paskutinius pusantrų metų labai išaugo mokytojų atlyginimas ir tai matyt jau stojančiųjų į pedagogini universitetą, jų balu vidurkis jau yra aukštesnis, negu buvo iki šiol. Tai irgi kai ką sako. Dabar yra konkursai į mokytojo vietą, tai irgi jau reiškia, kad mokykla gali tikėtis geresnės kokybės, nuoširdžiau dirbančių mokytojų.</p> <p>2. Aš manau, kad mokytojo asmenybės veiksnys vis dar išlieka. Be abejo, mokytojas ir jo asmenybė turi didelį vaidmenį formuojantis ugdytiniams mokiniams, tai tam tikras vertybes mokytojas gali siekti perteikti. O kiek jis gali indoktrinuoti, tai klausimas ar egzistuoja kažkokia viena doktrina. Nemanau, kad informacijos perteikimas yra toks tiesmukas ir vienadimensinis, kad nustačius vieną doktriną būtų galima automatiškai transliuoti, indoktrinuoti. Demokratinė visuomenė išlieka ir vyksta debatai. Mokytojas visko nulemti negali, net jei jo vaidmuo yra didelis. Kita vertus, reikia žiūrėti, kaip pas mus ta dėstymo kultūra keičiasi, būta tokių koncepcijų, kad skatinti mokytojo kaip fasilitatoriaus padėjėjo vaidmenį, kad jisai skatintų mąstyti ieškoti, o ne tiktai perteikti žinias, tai šitas idealas, manau, turi išlikti, ir aš suprantu mokytojus, jį pasiekti tikrai gali ne vienas žmogus, ir tai yra sudėtinga.</p> <p>3. Tam tikra prasme mokytojas yra indoktrinatorius. Vaikas yra kaip „balta lenta“. Akcentuočiau mokytojo atsakomybę, mokytojo kokybės klausimas, žinios, vertybių sistema. Anksčiau mokytojai buvo autoritetai, išminčiai.</p> <p>4. Aš manau, kad tai yra teisingas teiginys kalbant apie dabartinę situaciją Lietuvoje. Šiaip teiginys yra blogas, bet jis realizuojamas Lietuvoje. Remiuosi tuo, kad nėra taikoma metodika, nėra ir pedagogų tinkamo rengimo, nėra specialiosios literatūros. Pedagogai neturi gero išmanymo, remiasi stereotipais. Jie yra labai patogūs kaip priemonė indoktrinacijai. Sąmoningai ar ne, bet jie yra kaip priemonė.</p> <p>5. Mūsų sistema tokius mokytojus rengia, mes nemokame juose ugdyti saviraiškos, individualumo, daugiau reikalaujama nešti, teigti. Nors ir žodynas keičiasi – mes ugdome. Mes šviečiame ne asmenines žinias, ypač dalykininkai – etika, kalbų mokytojai, nesuvokia savęs kitaip, kaip tik žinias reikalingas egzaminams pasirengti. Vertybės yra ne ugdomos, o diegiamos. Užtvirtinama formali nuomonė. Jie patys neturi kritiškumo. Tik mokytojas pats gali pakelti savo prestižą, tik jis, tokie dėl savo prestižo nesiskundžia. Ju yra trūkumas, nes sistema</p>		
--	---	--	--

	<p>nesiskundžia. Jų yra trūkumas, nes sistema tokių nepageidauja. Mokytojai transliuoja stereotipinę kultūrą, amžius turi įtakos. Sistema taip pat nesiūlo kokybiškos kvalifikacijos mokytojams.</p> <p>6. Autoritariniame kontekste mokytojas viską žino, mokinys nulį. Ką mokytojas suformuoja, tas mokiniui ir tenka. Demokratiškoje visuomenėje mokytojas būtų vienas iš tarpininkų, ir nebūtinai pagrindinis, perteikiant vertybes. Tačiau mokytojai nėra pagrindiniai informacijos ir vertybių taikytojai. Lietuvoje priklauso nuo mokytojo autoriteto ir savybių. Mokytojas lieka svarbi figūra, jis gali formuoti pagal savo autoritetą. Kaip priemonėje indoktrinacijai t.y. teoriškai neįmanoma demokratinėje visuomenėje. Aš nepavadinčiau indoktrinacija, nes tie žmonės įsitikinę ir taip galvoja patys. Tiesiogine prasme, mokytoją sunku pavadinti indoktrinatorium. Jei dar prisimintumėm sovietinę praeitį ir totalitarinę politiką, propagandą. Neįmanoma manipuliuoti atvirai.</p> <p>7. Labai daug kas priklauso nuo mokytojo darbo ir kvalifikacijos, noro, pastangų, įsitikinimų ir vertybių, kitas dalykas yra šeima – labai svarbus vienetą, kuriant naują žmogų. Mokykla yra tarpinis elementas, toliau yra televizija, kuri de ja, svarbi. Todėl jeigu šeimoje nėra puoselėjamos tos tradicijos ir vertybės, tą darbą turi atlikti mokykla. Kitaip jis asimiliuos. Todėl mokytojas yra indoktrinatorius, nes pagrindinę pasaulėžiūrą mes gauname mokykloje. Kitaip mokiniai neturės tų vertybių, kurie yra surašyti švietimo įstatyme. Todėl reikia taip pat stebėti kaip yra vykdomas šis darbas, Be abejo, mokytojai patogūs indoktrinacijai, nes galima indoktrinuoti arba į vieną arba į kitą pusę. Galima indoktrinuoti į daugiakultūriškumą ir į monokultūriškumą. Tiesa, kad mokytojams vadovėlių trūksta. Aš manau, kad turi būti balansas, per daug indoktrinuoti blogai, bet tik perteikti dalykines žinias irgi per mažą, kitaip vaikas susidurs tik su faktais.</p>		
<p>2 kategorija. Kalba: Kalbų svarba ir reikšmė.</p>	<p>1. Manau, žinoma valstybinę lietuvių kalbą. Gimtąją gerai mokėti, gimtosios kalbos reikia mokytis visą laiką. O TM gyvenančioms Lietuvoje manau, kad reikia gerai išmokyti valstybinę kalbą, kad jie galėtų čia laisvai atsiskleisti. Pedagogai turbūt panašiai turėjo atsakyti. Bet kalbų mokėjimas susijęs ir su daugiakultūriškumu. Tai susiję su daugiakultūriškumu ir su galimybėmis. Žmogaus, gebėjimu, sklaidos.</p> <p>2. Žiūrint, kam svarbiausia. Žiūrint, koku tikslu. Taigi, mano nuomone, aktualu ir naudinga, kai žmonės moka kaimyninių bendruomenių kalbas. Pedagogams galbūt</p>	<p>Multikultūralizmo teorijoje visos kalbos pripažįstamos lygiateisėmis. Svarbu, kad pasirinkimas būtų. Propaguoju daugiakalbystę.</p> <p>Lietuvoje valstybinės kalbos statusas priklauso lietuvių kalbai. LR švietimo teisės deklaruojamos plačiai: Švietimo įstatymas, TM</p>	<p>5/7 išskyrė kaimyninių kalbų svarbą. 3/5 mano, kad pedagogai turėtų akcentuoti tarptautinių kalbų svarbą.</p>

<p>Galimybė mokytis gimtosios kalbos.</p>	<p>aktualiau buvo ugdymo klausimai. Ugdytinių karjeros perspektyvos, jie svarstė anglų kalbos reikšmę, tai, kas svarbu individualiai karjerai ir tada rangavo kalbas pagal tai, kaip jos svarbios individualiai karjerai. Jų perspektyva tiesiog yra kitokia.</p> <p>3. Pasaulinės kalbos, pagrindinė kalba, kultūrinių grupių kalbos: rusų, lenkų – kultūros atrakingos pasaulio kultūroje: literatūra, menai, intelektinis potencialas.</p> <p>4. Pedagogai atsakytų, kad anglų, gal ir prancūzų.</p> <p>5. Sakytų anglų, vokiečių galbūt, italų, ispanų. Tradicinių pažiūrų sakytų dar ir rusų. O gal kai kurie ignoruotų rusų k. ES kaimyninių kalbų mokymo politika patvirtina pedagogų nuomonę apie kaimynines kalbas.</p> <p>6. Be savo gimtosios kalbos verta išmokti tarptautinę kalbą arba europinę, vieną didžiąją kalbą ir regioninę. Anglų, prancūzų, vokiečių, o regioninės kalbos būtų: lenkų, rusų ir latvių. Mažumų mokyklose arba valstybinėse, kur dėstoma ne lietuvių kalba, be abejo, valstybinę lietuvių kalbą, tada jie tampa dvikalbiai. Kitos sąlygos tos pačios: vieną tarptautinę ir regionines. Tada mes turime labai įdomią situaciją: lietuvis moka lietuvių kalbą ir, paprastai, vieną užsienio kalbą, lenkai žino lenkų, lietuvių, rusų dažnai ir dar vieną tarptautinę. Lenkas keturkalbis, lietuvis dvikalbis. Turime pavyzdžių, kai lietuviai tik vienakalbiai, žino vieną kalbą arba kitą ne iki galo: naujas švietimo fenomenas. Mažumos atviresnės daugiakultūriškumui, šia prasme. Supaprastintai kalbant, lietuviams reikia pasistengti integruotis. Būti pasiruošusiems integracijai. Ta pati taisyklė, tik ne kalbos srityje galioja ir mažumoms.</p> <p>7. Lietuvoje gyvena 80% lietuvių, 7% lenkų, rusų ir totorių ir kitų tautybių žmonių. Ypatingai moksleiviams būtina mokėti rusų ir anglų kalbas, darbui ir savišvietai, reikia bendrauti, o t.m. dar ir valstybinę kalbą, kitaip nebus perspektyvų įsitvirtinti visuomenėje. Kitos užsienio kalbos yra naudingos. Mes ES dalis.</p> <p>1. Įstatymai liepia tą daryti, jeigu tam yra realus poreikis. Pavyzdžiui, ką daryti vietnamiečių bendruomenei.? Daug vietnamiečių lanko mokyklas, kuriose dėstoma rusų kalba. Lietuvos švietimo įstatyme nuo 29-31 straipsnio sako, kad turi būti sudaromos sąlygos, bet jeigu nėra vietnamiečių kalbos mokytojo tai ką daryti? Jeigu ta bendruomenė pati pasirūpina, tada ir yra poreikis, ir jeigu turi specialistą, pagal vyriausybės nutarimą reikia bent 10 vaikų. Bet jei nėra tokio mokytojo, valstybė ir neprivalo surasti.. Jeigu tai yra lenkas,</p>	<p>švietimo nuostatos, TM įstatymas ir kiti teisės aktai.</p> <p>Multikultūralizmo teorijoje turi būti garantuotos lygiavertės pasirinkimo galimybės.</p> <p>LR įstatymai tokią teisę garantuoja, bet realiai ji yra suteikiama tik didžiosioms mažumoms.</p>	<p>6/7 pasisakė, kad tokia galimybė yra.</p>
---	---	---	--

<p>Kultūrinio identiteto išsaugojimas mokantis ne gimtosios kalbos mokykloje.</p>	<p>rusas, tai turi, jeigu nelietuvis lietuvių mokykloje, tai yra tam tikras mechanizmas, kad kažkiek tėvų turi kreiptis ir tada yra sudaromos galimybės papildomoms pamokoms. Jeigu jis yra vienas tai tokiam skaičiui neskiria.</p> <p><u>2.</u> Taip turi pagal įstatymą.</p> <p><u>3.</u> Taip turi, jei susidaro grupė.</p> <p><u>4.</u> Pedagogai, manau, pasakytų, kad taip, žinoma, nes to reikalauja reglamentuojantys dokumentai.</p> <p><u>6.</u> Lenkai, rusai turi dešimtis mokyklų. Didžiosioms mažumoms šita galimybė yra užtikrinta. Visiems kitiems sąlygos yra neužtikrintos. Turime vieną iš svarbiausių etninės politikos trūkumų. Iki šiol neapibrėžta, kas yra etninė mažuma. Nesuformuota aiški švietimo politika mažumų srityje. Švietimo teisė garantuojama tik didžiosioms ir tik iš dalies, ir kiek tai truks neaišku. Jeigu mažumos turėtų kultūrinę autonomiją arba švietimo, kas yra iš dalies dabar, jeigu jos turėtų aiškesnę apibrėžtą, kad jos dar gyvuos, būtų sukurta ilgalaikė speciali programa ir tai pasitvirtintų, rezultatai galėtų būti truputėlį ir kitokie. Tada mes turėtumėm vienodas galimybes visose mokyklose ir būtų galimybė išsaugoti savo kultūrinę etninę tapatybę.</p> <p><u>7.</u> Taip turi galimybę. Klausimas, kokia yra kokybė ir kokios perspektyvos. Naudinga kada moksleiviai mokosi TM mokyklose nes nuo jauno amžiaus išmoka daug kalbų. Operuoja dvikalbystė: nuosavą ir valstybinę kalbas. Ar TM moksleivis turi galimybę mokytis gimtosios kalbos? Vilniuje tikrai turi, bet už Vilniaus yra sudėtingiau, nes būna, kad TM mokyklos nėra atidaromos, nors ten gyventojų dauguma TM nariai. Kitaip neįmanoma fiziškai, nes tenka važiuoti pora valandų iki TM mokyklos, kur dėstoma jo gimtąja kalba. Žinoma tai ir šalies finansinių galių klausimas. Tačiau reikia dėti pastangas, kad būtų tokios mokyklos. (totorių, karaimų ir kt.)</p> <p><u>1.</u> Čia priklauso nuo jo bendruomenės, kurioje jis gyvena ir nuo tėvų, pirmiausiai, nuo tėvų. Aš manau, kad lygiai taip pat ir su tautinės mažumos vaikais, jei jo ar jų tėvai nesirūpina, kad vaikas išlaikytų gimtosios kalbos ar gimtosios kultūros dalykų, vidines kultūros, mokykla net jei ir stengtųsi, tai sunkiai pavyktų. Mokykla vis tiek yra vieta kur vaikas vis dėlto praleidžia tik 1/3 paros laiko maksimumą. Visą lemia šeima, tėvai. Pedagogų nuomonė, manau, buvo nevienoda.</p> <p><u>2.</u> Atsakant į šį klausimą, reikia vertinti veiksnius, nuo kurių jis priklauso, o ne spėti taip, ar ne. Aš manau, socialinius mokslus</p>	<p>Multikultūralizmo teorijoje identitetas yra privati sritis.</p>	<p>3/7 mano, kad neišsaugo, 4/7 mano, kad mokytojų veiksnys čia yra svarbus, bet jis visko nulemti negali, 3/7 mano, kad mokytojai turėjo atsakyti teigiamai, nes remiasi išoriniais dalykais: šventės, prezentacijos ir</p>
---	---	--	--

	<p>baigęs žmogus neturėtų kelti tokio klausimo, o įvardinti veiksnius, tai tų veiksmų yra labai daug. Ne viskas priklauso nuo mokyklos, ne viskas priklauso nuo moksleivio. Priklauso nuo aplinkos, kokia mokykla, kokie pedagogai, kokia šeima ir kokia aplinkai yra socialinė terpė. Pedagogai mano, kad tikrai taip turi visas galimybes išsaugoti kultūrinį identitetą.</p> <p>3. Šiandien tokia galimybė yra ir ji realizuojama. Jie savo aplinkoj, tradicijos, šventės. Toks mokyklų tikslas išsaugoti identitetą.</p> <p>4. Aš asmeniškai manau, kad ne, bet pedagogai mano, kad išsaugo, nes formaliai apie tai yra kalbama.</p> <p>5. Pedagogai tikrai mano, kad taip ir jie remiasi išoriniais dalykais pvz. projektai, gal papasakotų apie savo kultūrą, kalbą, įtraukia į prezentacijas tą kultūrą.</p> <p>6. Labai sunkiai. Aš taip manau, dėl asmeninės patirties, ir dėl to, ką rodo tyrimai ir rezultatai. Ypač kalbiniu ir etniniu požiūriu, nes jis (vaikas) kitaip negali savęs sutapatinti. Nebūtinai lietuviškoje mokykloje vyksta asimiliacija, tai ne taisyklė. Tačiau mokykloje vadovėlių, mokytojų ir visuomenės nuomonės yra gana tautiškos. Tačiau, greičiau vyksta asimiliacija nei kitataučių tapatybės išsaugojimas. Kalba labai svarbus veiksnys, bet taip pat aplinka, tradicijos, švietimo politikos kryptis ir visuomeninės nuotaikos. Šitie veiksniai tarpusavyje sąveikauja.</p> <p>7. Lengviau atsakyti, ar gali išsaugoti, bet ar išsaugo, tam reikia atskiro tyrimo. Nežinia, kaip ten yra. Turi būti bent trys dalykai: kultūrinio identiteto palaikymas šeimoje, kultūrinės organizacijos (TM) palaikomi ryšiai su šeima. Ne taip seniai subyrėjo Sovietų Sąjungos ir niekam nepaslaptins, kad nebuvo leista įsisiūbuoti jokiam kultūriniam identitetui. Kad nebūtų stiprios savimonės ir nacionalizmo. Tarybų Sąjungoje tautybių problemų nebuvo. Pagal socialistinę ideologiją tautybių neturi likti. O kai sistema subyrėjo, mes matome, kad šiandien daug žmonių yra atitrūkę nuo jų prosenelių, nuo šeimos tradicijų, vertybių. Ši problema labai opi. Šituo reikia rūpintis.</p>	kt.
<p>3 kategorija.</p> <p>Religijos plotmė:</p> <p>Galimybė rinktis pagal religinius įsitikinimus.</p>	<p>1. Aš manau, kad iš principo teoriškai galėtų, bet neturėtų. Nereikėtų laužyti vaiko ir šeimos nuostatų. Už tai, turėtų būti sudarytos sąlygos šalia religijos, etikos daug tokių dalykų, kuriais yra pasakoma apie kitų kultūrų religijas, pvz. religijų istorija. Vaikui musulmonui apie katalikybę plačiau kalbėti, katalikams apie reformaciją, apie sentikius, ortodoksus. Reikia, kad žinotų, kuo čia skiriasi, kodėl tie karai amžinai būdavo religiniai. Nesimokyti nei tikybos, nei etikos mūsų teisės aktai neleidžia. Bet kol kas įstatymai, taip sakoma, tegali rinktis</p>	<p>Pagal multikultūralizmo teoriją neturėtų būti dėstoma viena religija, o religijos kultūrine prasme.</p> <p>Pagal TM įstatymą turi teisę į papildomą fakultatyvą.</p> <p>7/7 sutiko, kad formaliai tokia galimybė yra.</p>

	<p>tik tarp tikybos ir etikos. Ir už tai čia yra bėda, jeigu mokykloje yra tik keli musulmonai. Be abejo, dėl dviejų ar trijų vaikų nebus sudarytos darbo grupės. O jis nenori mokytis etikos, jis nori mokytis tikybą musulmonų, čia yra problema. Tas klausimas buvo karštai diskutuojamas, kai buvo priiminėjamas 2003 m. švietimo įstatymas. Čia dar reikia atsižvelgti ir į ekonomiką.</p> <p>2. Taip turi. Čia yra tas pats principas, kaip su kalba. Jeigu susidaro tėvų grupė, kurie kreipiasi su prašymu dėl papildomo fakultatyvo, tai taip jie gali jį gauti kaip toloriams pvz. Kompetentingi asmenys mokykloje šitą dalyką privalo žinoti.</p> <p>3. Negalima versti, reikia išsaugoti pasirinkimo laisvę, tik kokiu mastu (musulmonai). Tam tikros tolerancijos vietos.</p> <p>4. Galėtų, bent jau anksčiau.</p> <p>5. Pedagogai atsakytų, kad nėra tokio pasirinkimo, tai pasirinkimas šalia. Gali šeštadieniais lankyti.</p> <p>6. Mokyklose nėra katalikų tikybos. Pagal programą, tai yra tikybos pamoka, nepasakyta kurios, bet realiai yra katalikų, nes dauguma katalikų. Praktiškai vyksta katalikybės pagrindu tikybos pamokos. Išskyrus tautinės mažumos mokyklas. Tai yra kiekvieno vaiko ar tėvų apsisprendimo reikalas. Jis gali būti stačiatikiu ar sentikiu, kur dėstoma katalikų pagrindu. Reikia tam tikro vaikų skaičiaus, kad ateitų kitos religijos dvasininkas, bet ne visada dėl įvairių priežasčių yra pritaikoma ši taisyklė. Kadangi katalikai šioje srityje labiau pažengę, dėl to ir dėstoma katalikybė, kitoms bendrijoms reikėtų aktyviau reikštis. Kitas dalykas, galima pasirinkti etikos pamoką ir leisti vaikus į sekmadienines etnines bendrijas. Daugiakultūriškumo koncepcija priklauso nuo šalies, mes neturime valstybinės religijos, priklauso ir požiūris į pačią religiją. Religingumas Lietuvoje gana aukštas. Šia prasme, religija visuomenėje yra svarbi. Lietuvoje dominuoja katalikybė, kiti turi mažumų statusą. Mes tai matome per bažnytines ir valstybines šventes kalendoriuje.</p> <p>7. Iš patirties žinau, kad dažnai mokiniai nenori lankyti tikybos, o lanko etikos pamokas ir seneliai į tai žiūri skeptiškai. Valstybė specialiai propaguoja, kad atitolėtų nuo savo religijos. Dažnai yra kultūrinė ir religinė priklausomybė ir tai ne paslaptis. Labai daug lenkų suvokia katalikybę kaip savo atskirą, labai brangų bruožą. Ir jie daugiau save suvokia katalikais lenkais nei lenkais kultūriniu ar kalbiniu požiūriu. Kitiems pasirinkimas yra nelabai didelis. Reikalas tas, kad mokinys tyri įvykdyti tam tikrą pamokų skaičių, kitaip tai yra</p>		
--	--	--	--

<p>Požiūris į šeštadienines/sekma dienines mokyklėles.</p>	<p>programos neįgydimas. Abejoju, ar mokykla samdys kitos religijos mokytoją. Todėl mokinio pasirinkimas nedidelis. Tai problematiška.</p> <p>1. Šitas dalykas tikiuosi bus sutvarkytas ir ministras neseniai yra sakęs, kad neformaliu būdu įgytas išsilavinimas sekmadieninėse mokyklose turi būti įskaitytas. Mūsų konceptualieji teisės aktai šitą leidžia, bet detalizuota kol kas nėra. Čia yra dėl įvairių priežasčių: nelabai didelė vidurinės grandies švietimo aktyvumas irgi prisidėjo prie to, kad kol kas nėra iki galo sutvarkyta, bet sekmadienines mokyklos programos tam tikros turėtų būti įskaitytos.</p> <p>2. Iš principo aš nebūčiau prieš, kad būtų užskaitoma, bet lygiai taip pat palaikau principą, kad turi būti mokymo kokybės vertinimo sistema. Ir jeigu sekmadieninės mokyklos nesugeba užtikrinti, pademonstruoti, kad jos teikia sistemingą ir kokybišką mokymą, tai aš ir nemanau, kad jos turi būti užskaitomos vien todėl, kad jos yra sekmadieninės ar vien todėl, kad jos kažką tai dėsto.</p> <p>3. Daug tikinčių, daug ne. Įvairiai. Čia ne draudimo klausimas. Tai valstybinių galių ir finansinių galimybių klausimas. Dabar yra 37 (8) 30 reguliariai veikiančių tokių mokyklėlių.</p> <p>4. Užskaitymas priklauso nuo susitarimo, priklauso nuo mokytojo. Teisė yra tokia. Kaip etiką taip, kaip tikybą turbūt ne.</p> <p>5. Todėl, kad nėra kontrolės, kas žino, kaip tai vyksta.</p> <p>6. Nežinau, kodėl. O kodėl neturėtų būti užskaitoma. Latvijoje yra užskaitoma. Katalikų bažnyčia iš dalies turėtų būti patenkinta tokia situacija, kadangi dauguma mokytojų katalikai. Nėra problemos, nes katalikų bažnyčia tai tenkina, kitų mažiau ir jų balsas retai girdimas. Kadangi jie neturi daug resursų ir įtakos, šitą mechanizmą valstybėje sunku pakeisti.</p> <p>7. Nežinau, neteko susidurti.</p>	<p>LR įsakymas dėl šeštadieninių/ sekmadieninių mokyklų sampratos patvirtinimo.</p>	<p>3/7 nežinojo, kodėl programos yra neužskaitomos.</p>
--	--	---	---

KLAUSIMAS/ KELIAMA PROBLEMA	M POZICIJA	MR POZICIJA	ML POZICIJA	DAŽNIS
<p>1 kategorija.</p> <p>Daugiakultūriškumo lygmuo:</p> <p>Daugiakultūriškumo sampratos suvokimas;</p>	<p>M1 Tai įvairių kultūrų mišinys, sąveika.</p> <p>M2 Įvairios kultūros susilieja, bendradarbiauja, gyvena vienoj vietoj.</p> <p>M3 Įvairių kultūrų bendravimas, pažinimas.</p> <p>M4 Įvairių kultūrų egzistavimas greta, jų sąveika.</p> <p>M5 Įmanoma ten, kur yra skirtingų tautybių religijų. Lietuvoje Žemaitija, Dzūkija –geografiniu požiūriu.</p> <p>M6 Tautos turi savo tradicijas, tai, kas būdinga kultūroms. Rusai komunikabilūs, lenkai religingi, lietuviai santūresni.</p> <p>M7 Daug kultūrų vienoje vietoje.</p> <p>M8 Nuolatinė kultūrų įtaka, žmonių daugiakalbiškumas .</p> <p>M9 Visos kultūros turi visas sąlygas vystytis, neturi būti prioritetų.</p> <p>M10 Daug kultūrų gyvena kartu, persipinusi istorija, kalba.</p> <p>M11 Skirtingos etninės grupės gyvena kartu ir yra sudarytos sąlygos kartu vystytis.</p> <p>Nėra</p>	<p>MR1 Supranta kaip daugiakalbiškumą. Daugiakalbiškumas sukelia problemų šalyje ir netgi įtakoja ekonominį vystymąsi.</p> <p>MR2 Tolerantiškas elgesys kitoms kultūroms.</p> <p>MR3 Įvairių tautų žmonių bendruomenė.</p> <p>MR4 Įvairių tautų žmonių bendruomenė.</p> <p>MR5 Daugiatautė, kur sugyvena įvairių tautų, religijų žmonės.</p> <p>MR6 Vienoje valstybėje harmoningai egzistuoja įv. kultūros.</p> <p>MR7 Įvairių tautų žmonės (visuomenės grupės) sąsaja.</p> <p>MR8 Įvairių kultūrų, tautybių būvis vienoje geografinėje vietoje.</p> <p>MR9 Įvairių tautų žmonių bendruomenė.</p>	<p>ML1 Įvairių kultūrų toleravimas ir progresas.</p> <p>ML2 Tolerancija kitos tautybės žmonėms.</p> <p>ML3 Kai šalia sugyvena ir vieni kitus gerbia įvairių tautybių žmonės.</p> <p>ML4 Neatsakė.</p> <p>ML5 Įvairių kultūrų egzistavimas vienoje aplinkoje, erdvėje.</p> <p>ML6 Neatsakė.</p> <p>ML7 Vienoje mokykloje mokosi įvairių TM mokiniai.</p> <p>ML8 Neatsakė.</p>	<p>14/20 mano, kad daugiakultūriškumas yra įvairios kultūros ir jų egzistavimas greta.</p>

<p>Asimiliacijos sampratos suvokimas;</p>	<p>Nėra dominuojančių.</p> <p>M1 Asimiliacija neigiamas dalykas. M2 Nekalba. M3 Nekalba. M4 Asimiliacija yra nutautinimas. M5 Nekalba. M6 Asimiliacija yra svarbi, nes žmogus tada jaučiasi savas. (Asimiliaciją vertina teigiamai). M7 Asimiliuotis, bet visgi kiekviena kultūra turėtų integruotis, neužmiršti savo tradicijų. (Asimiliacijos sąvoka vartojama kaip integracijos sinonimas). M8 Nekalba. M9 Jokios asimiliacijos. Grožis skirtumuose. M10 Asimiliacija sunkus dalykas, nes reikia išsaugoti ir identitetą. M11 Nekalba.</p>	<p>MR1 Nėra duomenų. MR2 Nėra duomenų. MR3 Nėra duomenų. MR4 Nėra duomenų. MR5 Asimiliaciją vertina neigiamai. MR6 Nėra duomenų. MR7 Nėra duomenų. MR8 Nėra duomenų. MR9 Nėra duomenų.</p>	<p>ML1 Nėra duomenų. ML2 Nėra duomenų. ML3 Nėra duomenų. ML4 Nėra duomenų. ML5 Nėra duomenų. ML6 Nėra duomenų. ML7 Nėra duomenų. ML8 Nėra duomenų.</p>	<p>7/28 nagrinėjo šią klausimą; 5/7 vertino neigiamai.</p>
<p>Asimiliacijos ir daugiakultūriškumo dichotomija;</p>	<p>M1 Sunku atsakyti, lietuviai vykdo išsaugojimo politiką, bet ir tolerancija svarbu puoselėti. M2 Dauguma turi būti vietiniai, kiti įsilieja. M3 Reikia leisti pasireikšti kitoms kultūroms. M4 Reikia leisti pasireikšti kitoms kultūroms. M5 Reikia leisti pasireikšti kitoms kultūroms, bet nedominuoti, nerodyti to iššaukiančiai. M6 Asimiliacija svarbi, žmogus jaučiasi laisvas.</p>	<p>MR1 Nėra duomenų. MR2 Vienodas požiūris į kultūras. MR3 Nėra duomenų. MR4 Nėra duomenų. MR5 Galima integruotis į dominuojančią kultūrą, bet tik neasimiliuotis. MR6 Nėra duomenų. MR7 Nėra duomenų. MR8 Nėra duomenų. MR9 Nėra duomenų.</p>	<p>ML1 Nėra duomenų. ML2 Nėra duomenų. ML3 Nėra duomenų. ML4 Nėra duomenų. ML5 Nėra duomenų. ML6 Nėra duomenų. ML7 Nėra duomenų. ML8 Nėra duomenų.</p>	<p>5/28 pasisakė už galimybę pasireikšti kitoms, kultūroms, dauguma sutiko, kad vertinti sudėtinga. 2/28 pasisakė prieš asimiliaciją.</p>

<p>Kokiais būdais matomas daugiakultūriškumas švietime;</p>	<p>M7 Tolerantiška politika kitoms kultūroms ir greičiau asimiliuojanti, bet visgi neužmiršti savo tradicijų. M8 Politika teisinga, dabar mokiniai nebijo prisipažinti, kad jie lenkai, rusai. Viskas gerai. M9 Jokios asimiliacijos. M10 Jeigu taikytume tik daugiakult. Lietuvos neliktų. Iš kitos pusės identitetą irgi reikia išlaikyti. M11 Tolerancija ir pagarba lygiomis dalimis ir mums ir kitiems.</p> <p>M1 Teko dirbti mišrioje mokykloje, tai žinau. Pas mus tas irgi jaučiasi. M2 Ateina vaikai iš įvairių kultūrų į tą pačią mokyklą, taip pat ir mokytojai. M3 Nematau, nėra. M4 Dėstomosios kalbos, vaikai įvairių kultūrų. M5 Matau mokykloje per saviveiklą, vaikai be baimės kalba apie savo tradicijas. Įv. kalbų mokomasi. M6 TM mokyklose tai labiau atsispindi, lietuvių – vėliava, patriotizmas, bet ir tolerancija, minime žydų genocido dieną. M7 Matau. (Neatsakė kaip). M8 Renginiai, olimpiados, tarpt. renginiai, rašytojai, datos ir t.t. M9 Dabar ypač iš</p>	<p>MR1 Be abejonės daugiakultūriškumas matomas. MR2 Matau, bet norėčiau, kad programos būtų išplėtos, labiau mokytis apie kitas kultūras. Galimybė mokytis istorijos, menų, etikos, geografijos ir kalbų. MR3 Nevisada matau, daugiau rusų mokykloje. MR4 Matomas. MR5 Lietuva nuo Gedimino laikų daugiatautė, tautų idėja senai išbandyta. MR6 Nematau. MR7 Matau. MR8 Matau. MR9 Matau.</p>	<p>ML1 Matomas, bet ne sistemingai. ML2 Nėra duomenų. ML3 Nėra duomenų. ML4 Nėra duomenų. ML5 Matomas derinant ir sudarant bendrąsias ugdymo programas. Taikant dvikalbį ugdymą TM mokyklose. ML6 Nėra duomenų. ML7 Nematau. ML8 Nėra duomenų.</p>	<p>10/28 sutiko, kad matoma per bendrą veiklą, programas. 5/28 teigė, kad nematantys daugiakultūriškumo švietime.</p>
---	--	--	---	---

<p>Įstatymų veiksmingumas ir įgyvendinimas;</p>	<p>vadovėlių matoma, bet renginių mažai. M10 Nematau, nes švietimo sistema tikrai į tai nėra orientuota. M11 Dalyvavimas projektinėje veikloje, pagarba, tolerancija.</p> <p>M1 Nepakankamai, dėmesys į šerdį. Lietuva, pilietiškumas. M2 Yra oficialiu lygiu. M3 Veikia, paremta daugiakult. M4 Ne, abejoju. Klausimas kiek to reikia. M5 Švietimo tiksluose atsispindi. M6 Nežinau. M7 Nėra, nes nėra problemų. M8 Nėra draudimų tik skatinimai kultūriniai. M9 Yra iš dalies, priklauso kiek akcentuosi. M10 Vienodos teisės į švietimą rusams, lenkams. M11 Veikia, paremta daugiakult.</p>	<p>MR1 Iš dalies Lietuvos švietimo sistema paremta daugiau politika. Egzistuoja TM bendruomenės ir jų mokyklos, bet rusų mokyklose, kai kurių dalykų vadovėliai tik lietuvių kalba. MR2 Nesuprato klausimo. MR3 Lietuvos švietimo sistema neparemta daugiakult. politika. Yra gimtųjų kalbų apribojimai. MR4 Taip paremta daugiakult. politika. Veikia gerai. Mokykla gali rinktis kalbą ir mokyklos vidaus savarankiškumą. MR5 Nemanau, kad yra šis dalykas. Neveikia. Mažai dėmesio skiriama nacionalinei savimonei. MR6 Nėra. Neveikia. Gimtųjų kalbų apribojimai. MR7 Iš dalies veikia. Yra renginiai, literatūra, spaudos laisvė. MR8 Iš dalies veikia. MR9 Taip veikia. Mokykla gali rinktis kalbą ir savo vidaus savarankiškumą.</p>	<p>ML1 Lėšos gal ir skirtos: pvz.: mokykloje vyksta TM užimtumo projektas. ML2 Veikia, paremta daugiakult. ML3 Veikia, paremta daugiakult. ML4 Veikia, paremta daugiakult. ML5 Veikia, paremta daugiakult.. ML6 Veikia, paremta daugiakult.. ML7 Lietuvos švietimo sistema dar nelabai paremta daugiakultūriškumo politika. ML8 Veikia, paremta daugiakult..</p>	<p>16/28 manė, kad Lietuvos švietimo sistema paremta daugiakultūriškumo politika.</p>
<p>Bendrų švietimo ir kultūros institucijų įtaka individų integracijai ir asimiliavimui;</p>	<p>M1 Yra tas dalykas, sunku vertinti. M2 Oficialiai ne, o taip tai taip, mažiau ar daugiau propaguoja. M3 Taip prisideda prie asimiliavimo.</p>	<p>MR1 Iš dalies propaguoja asimiliaciją. MR2 Taip prisideda prie asimiliacijos. MR3 Prisideda prie asimiliavimo. MR4 Manau, jos</p>	<p>ML1 Prisideda prie asimiliavimo. ML2 Prisideda prie asimiliavimo. ML3 Prisideda prie asimiliavimo. ML4 Prisideda prie asimiliavimo.</p>	<p>24/28 sutiko, kad greičiau prisideda prie asimiliavimo.</p>

	<p>M4 Turi padėti integruotis.</p> <p>M5 Prisideda prie asimiliacijos, propaguoja vertybes, kitaip ir neturi būti. Dirbtinai tai nedaroma.</p> <p>M6 Gal ir propaguoja.</p> <p>M7 Ne visai prisideda.</p> <p>M8 Prisideda. Propaguoja.</p> <p>M9 Nelabai propaguoja.</p> <p>M10 Taip propaguoja, bet nežinau kaip įvardinti.</p> <p>M11 Propaguoja asimiliavimą.</p>	<p>stengiasi prisidėti prie asimiliavimo.</p> <p>MR5 Nesutinku, kad įtakoja asimiliavimą.</p> <p>MR6 Prisideda prie asimiliavimo.</p> <p>MR7 Manau, tikrai bando prisidėti prie asimiliavimo.</p> <p>MR8 Sutinku, kad prisideda prie asimiliavimo.</p> <p>MR9 Manau, stengiasi prisidėti prie asimiliavimo..</p>	<p>ML5 Prisideda prie asimiliavimo. Daugiausia per įv. projektus.</p> <p>ML6 Prisideda prie asimiliavimo.</p> <p>ML7 Prisideda prie asimiliavimo.</p> <p>ML8 Prisideda prie asimiliavimo.</p>	
<p>2 kategorija. Kalba:</p> <p>Kalbų svarba ir reikšmė;</p>	<p>M1 Gimtoji ir valstybinė greta, ir viena iš užsienio.</p> <p>M2 Gimtoji ir aplinkinės kalbos.</p> <p>M3 Gerai žinoti savo kalbą, kitų kuo daugiau.</p> <p>M4 Valstybinė ir anglų, kaimynų kalbos.</p> <p>M5 Tarptautinės kalbos, kaimynų.</p> <p>M6 Valstybinė, rusų, anglų, kuo daugiau.</p> <p>M7 Valstybinė kalba, ir bent dvi užsienio.</p> <p>M8 Gimtoji, valstybinė, anglų, kaimynų.</p> <p>M9 Valstybinė, gimtoji, užsienio.</p> <p>M10 Gimtoji ir artimiausios aplinkos.</p> <p>M11 Gimtoji ir valstybinė.</p>	<p>MR1 Svarbiausia lietuvių, rusų ir anglų. Nenurodo kodėl.</p> <p>MR2 Rusų, lietuvių, anglų svarbiausia. Nenurodo kodėl.</p> <p>MR3 Gimtoji kalba – pagarba savo tautai, valstybinė- pareiga, kelios užsienio – komunikacija, bendravimas.</p> <p>MR4 Svarbiausia gimtoji kalba.</p> <p>MR5 Svarbu rusų, anglų, lietuvių ir prancūzų.</p> <p>MR6 Gimtoji, valstybinė ir anglų.</p> <p>MR7 Gimtoji kalba- pagarba savo tautai, valstybinė- pareiga, kelios užsienio- komunikacija, bendravimas.</p> <p>MR8 Reikia mokėti anglų, lenkų, vokiečių, nes šias kalbas supranta dauguma valstybių gyventojų.</p> <p>MR9 Gimtosios kalbos svarbiausia.</p>	<p>ML1 Svarbiausia mokėti kuo daugiau kalbų.</p> <p>ML2 Mokėti gimtąją ir valstybinę.</p> <p>ML3 Mokėti gimtąją ir valstybinę.</p> <p>ML4 Valstybinę, gimtąją ir užsienio, kad galėtų bendrauti įv. situacijose.</p> <p>ML5 Kaimynų kalbos ir viena ES kalbų. Kad turėtų daugiau galimybių realizuoti save Lietuvoje ir kitose šalyse.</p> <p>ML6 Valstybinę, gimtąją ir tarptautines.</p> <p>ML7 Gimtąją, valstybinę ir užsienio kuo daugiau kalbų.</p> <p>ML8 Valstybinę, gimtąją ir tarptautines.</p>	<p>19/28 išskyrė gimtosios kalbos svarbą.</p>
<p>Galimybė mokytis gimtosios kalbos;</p>	<p>M1 Rusų taip, lenkų neišeina.</p> <p>M2 Priklauso nuo tautybės, rusų taip, lenkų ne.</p>	<p>MR1 Dalinai yra tokia galimybė.</p> <p>MR2 Nėra tokios galimybės.</p> <p>MR3 Mūsų</p>	<p>ML1 Mūsų mokykloje ne lenkui ir ne lietuviui tokio galimybės nėra.</p> <p>ML2 Yra galimybė.</p>	<p>27/28 sutiko, bet 15/28 pripažino, kad ši galimybė ribota.</p>

<p>Kultūrinio identiteto išsaugojimas mokantis ne gimtosios kalbos mokykloje.</p>	<p>M3 Turi galimybes jei pageidauja sudaro sąlygas. M4 Ne visi turi. M5 Ne visi turi. M6 Jei rusas taip, lenkas ne. M7 Ne visi turi. M8 Taip turi, jei nėra užskaito iš kitur. M9 Pasirenką vieną iš tėvų kalbą. M10 Rusas taip, lenkas ne. M11 Ne visi turi galimybę.</p> <p>M1 Priklauso nuo šeimos. M2 Nežinau. M3 Taip išsaugo, gali pasireikšti per šventes. M4 Priklauso nuo šeimos. M5 Priklauso nuo šeimos ir žmogaus. M6 Priklauso nuo šeimos. M7 Priklauso nuo šeimos. M8 Išsaugo. M9 Per šeimą išsaugo. M10 Per šeimą išsaugo, mokykla to padaryti tikrai nepadeda. M11 Taip jei jis pats to nori, mokosi gimtosios kalbos.</p>	<p>mokykloje nėra tokios galimybės ne rusui ir ne lietuviui. MR4 Mūsų mokykloje nėra tokios galimybės ne rusui ir ne lietuviui. MR5 Mūsų mokykloje nėra tokios galimybės ne rusui ir ne lietuviui. MR6 Neatsakė. Nesuprato klausimo. MR7 Mūsų mokykloje nėra tokios galimybės ne rusui ir ne lietuviui. MR8 Tai priklauso nuo mokykloje dirbančių mokytojų. MR9 Mūsų mokykloje nėra tokios galimybės ne rusui ir ne lietuviui.</p> <p>MR1 Nesuprato klausimo. Išsaugo per šeimą. MR2 Išsaugoti padeda šeima. MR3 Visų pirma, tai priklauso nuo šeimos, paskui ir nuo mokyklos. MR4 Manau, išsaugo, tai priklauso nuo paties individo. MR5 Manau, kad jau nebeišsaugo. MR6 Išsaugo. MR7 Ar išsaugo ar ne, tai priklauso nuo paties žmogaus. MR8 Išsaugo, mokykla palaiko tradicijas. MR9 Išsaugo, tai priklauso nuo paties individo.</p>	<p>ML3 Yra galimybė. ML4 Yra galimybė. ML5 Mūsų mokykloje ne lenkui ir ne lietuviui tokio galimybės nėra. ML6 Yra galimybė. ML7 Yra galimybė, bet ne visuomet. ML8 Yra galimybė.</p> <p>ML1 Nesuprato klausimo. Atsakė taip, lenkai išsaugo bendraudami su lenkų visuomene. ML2 Nesuprato klausimo. Atsakė taip išsaugo važinėjant į Lenkiją, kalbant lenkiškai, varžybos, olimpiados. ML3 Taip išsaugo bendraudamas savo kalba. ML4 Išsaugo dėl šeimoje puoselėjamų tradicijų. ML5 Taip išsaugo jeigu yra puoselėjamos tradicijos. ML6 Taip išsaugo, nes bendrauti gali gimtąja kalba. ML7 Nesuprato klausimo. Atsakė taip išsaugo, nes mokosi TM mokykloje, kur puoselėjamos TM tradicijos. ML8 Nesuprato klausimo. Atsakė išsaugo, nes mokosi gimtąja kalba.</p>	<p>19/28 pasisakė, kad išsaugo ir akcentavo šeimos svarbą.</p>
---	--	--	---	--

<p>3 kategorija. Religijos plotmė:</p> <p>Galimybė rinktis pagal religinius įsitikinimus;</p>	<p>M1 Nėra to. M2 Nėra tokios galimybės. M3 Nėra to. M4 Švietimas negali užtikrinti tokios plačios įvairovės. M5 Negali, nebent būtų grupė ir mokytojas toks. M6 Nėra to. M7 Manau, kad nėra to. M8 Taip gali. M9 Priklauso nuo vadovo. M10 Nėra tokių galimybių. M11 Nežinau.</p>	<p>MR1 Taip gali rinktis. MR2 Katalikas gali mokytis rusų mokykloje. Nėra galimybės rinktis vietoj etikos ir tikybos ką nors kitą. MR3 Taip pasirinkimas yra laisvas. Lietuvis katalikas gali mokytis rusų mokykloje. MR4 Taip yra galimybė, nes pasirinkimas yra laisvas. Mokykla turi atsižvelgti į šeimos tradicijas. MR5 Gali mokytis ir katalikas ir stačiatikis, abu krikščionys. Keistas klausimas. MR6 Yra tokia galimybė. MR7 Lietuvis katalikas gali mokytis rusų mokykloje, nes tikėjimas neįtakoja pagrindinių dalykų mokymuisi. Mokykla turi atsižvelgti į šeimos tradicijas. MR8 Lietuvis katalikas gali mokytis rusų mokykloje jei jis yra iš mišrios šeimos. Neatsakė ar gali mokytis kitą dalyką vietoje tikybos ir etikos. MR9 Toks pasirinkimas yra laisvas. Mokykla turi atsižvelgti į šeimos tradicijas.</p>	<p>ML1 Tokia galimybė yra. ML2 Tokia galimybė yra. Mūsų mokykloje yra dėstoma musulmonų religija. ML3 Tokia galimybė yra. Mūsų mokykloje yra dėstoma musulmonų religija. ML4 Yra tokia galimybė. ML5 Nėra tokios galimybės. ML6 Yra tokia galimybė. ML7 Yra tokia galimybė. ML8 Gal ir gali rinktis. Nežinau.</p>	<p>9/28 teigė, kad tokios galimybės nėra; 8/28 sutiko, kad tokia galimybė yra.</p>
<p>Požiūris į šeštadienes/ sekmadienes mokyklas.</p>	<p>M1 Neturi būti užskaitoma, nėra kontrolės. M2 Nežinau. M3 Nežinau. M4 Nesu susipažinusi su tokiomis mokyklomis. M5 Nesu susidūrusi, gal nėra poreikio. M6 Mokykla yra valstybinė ir programos bendros. Gali tada mokytis</p>	<p>MR1 Neatsakė. MR2 Turėtų būti užskaitomos programos. MR3 Jei neužskaito, tai yra mokyklos vidaus klausimas. MR4 Jei neužskaito, tai yra mokyklos vidaus klausimas. MR5 Mokykloje tikyba yra dėstoma kaip religijos istorija, tai ne tas pats, todėl ir neužskaito. MR6 Neatsakė.</p>	<p>ML1 Tai, kad programos yra neužskaitomos yra Švietimo ir Mokslo ministerijos problema. ML2 Šių mokyklų programos galėtų būti užskaitomos. ML3 Šių mokyklų programos galėtų būti užskaitomos. ML4 Nežinau kodėl neužskaitomos. ML5 Manau, kad neužskaitomos, nes</p>	<p>8/28 nežinojo kodėl. Dauguma spėjo, kad dėl bendrojo ugdymo programų.</p>

	<p>savo mokykloje. M7 Čia švietimo nesuderinta, aš nepritariu tik dviems alternatyvoms. Turi būti galimybės. M8 Tai nėra svarbu, neužskaito tai neužskaito. M9 Nes Lietuvoje yra prioritetas stiprus katalikų bažnyčiai. M10 Kad neužskaito, matyt, tai paranku, tai gali būti viena iš užslėptų asimiliavimo formų. M11 Nėra žinoma kas vykdo tas programas, todėl neužskaito.</p>	<p>Nesuprato klausimo. MR7 Manau, jei neužskaito tai, tai yra susiję tik su pamokų tvarkaraščiu. MR8 Neužskaito, nes jos yra neištrauktos iš ugdymo procesą, pamokų tvarkaraštį. MR9 Manau, užskaitymas yra mokyklos vidaus klausimas.</p>	<p>veikia ne mokykloje ir tos valandos neišskaičiuojamos iš bendrą pamokų skaičių. ML6 Nėra duomenų. ML7 Manau, turi būti užskaitomos programos jei yra patvirtinanti pažyma. ML8 Nėra duomenų.</p>	
--	---	--	---	--